

Львівський національний університет
імені Івана Франка

На правах рукопису

Гдакович Мар'яна Степанівна

УДК 070.488 (09) (477.8) “1920–1939”

**ЛІТЕРАТУРНІ ПЕРІОДИЧНІ ВИДАННЯ 20 – 30-х рр. ХХ ст.
НА ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ У СУСПІЛЬНО -
ПОЛІТИЧНОМУ І ДУХОВНОМУ КОНТЕКСТІ ДОБИ**

Спеціальність 10.01.08 – журналістика

Дисертація на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Науковий керівник Кость С.А.,
кандидат філологічних наук, доцент

Львів – 2003

ЗМІСТ

ВСТУП -----	3
РОЗДІЛ I. Історіографія проблеми, джерельна база і специфіка предмета дослідження -----	9
1.1. Історія вивчення літературної періодики і західноукраїнського літературного процесу 20-30-х рр. XX століття-----	9
1.1.1. Літературний процес на західноукраїнських землях у публіцистичній і літературно-критичній думці-----	9
1.1.2. Історіографія становлення нової закарпатської літератури й преси-----	16
1.1.3. Історіографія вивчення літературного життя Буковини 20–30-х рр. XX ст.-----	21
1.2. Специфіка літературних видань як джерела вивчення літературного процесу-----	23
Висновки до розділу-----	26
РОЗДІЛ II. Відображення літературного життя 20–30-х рр. XX ст. у літературних часописах Галичини -----	28
2.1. Суспільно-політичні умови функціонування літературної преси в Галичині-----	28
2.2. “Ліберально”-модерністські літературні видання-----	30
2.2.1. Пошуки нових шляхів у мистецтві: розвиток модерністських, авангардних і “лівих” тенденцій у 20-ті рр.-----	30
2.2.2. “Ліберальний” напрям у Галичині як спроба створення ідейно не заангажованого мистецтва-----	51
2.3. Функціонування літературних католицьких часописів-----	74
2.3.1. Ідейно-естетична концепція “Поступу” (1921 – 1931)-----	74
2.3.2. “Дзвони” (1932–1939) – цитадель християнського духу в літературі-----	84
2.4. Розвиток націоналістичного напрямку-----	103
2.4.1. Літературні студії на сторінках “Літературно-наукового вістника” (1922–1932) та “Вістника” (1933–1939)-----	103
2.4.2. Літературна й журналістська діяльність молодих письменників-націоналістів-----	119
Висновки до розділу-----	125
РОЗДІЛ III. Роль закарпатської та буковинської преси 20–30-х рр. XX ст. у розвитку літературного процесу -----	128
3.1. Становлення нової української літератури Закарпаття-----	128
3.2. Літературне життя в Північній Буковині-----	149
Висновки до розділу-----	170
ВИСНОВКИ -----	173
СПИСОК використаних джерел -----	178

ВСТУП

Актуальність теми. 20 – 30-ті рр. ХХ ст. стали тим часом, які, за визначенням культурологів, змінили “всі людські стосунки” [210, с.169]. Доба визвольних змагань пробудила дух нації, відкрила нові світоглядні обрії. На початку 20-х років літературні явища в Західній Україні були віддзеркаленням тих тенденцій, які розвивалися у Східній Україні. І навпаки, українське культурне відродження у Східній Україні, придушене червоним режимом у 30-х роках ХХ століття, новою хвилею вибухнуло на західноукраїнських теренах, заповнюючи український духовний вакуум. Тому літературне життя Західної України 20–30-х рр. цікавить нас насамперед у всеукраїнському суспільно-політичному і духовному контексті національного відродження як повнокровного явища, що охопило всі українські землі.

Літературу 20–30-х рр. ХХ ст. як явище багатогранне і поліаспектне вважають одним із найцікавіших етапів розвитку національної літератури. Літературний процес окресленого періоду неодноразово привертая увагу дослідників. Проте чимало розвідок про творчість окремих письменників, про літературні напрями і течії не вичерпують всієї наукової проблематики. Розвиток літературної преси згаданого періоду як окреме культурологічне явище досі не був об’єктом наукових студій ні літературознавців, ні істориків преси. Однак багато дослідників наголошує на тому, що у 20 – 30-х рр. ХХ ст. саме преса ініціювала розвиток літературного життя в Західній Україні. Тому всебічне дослідження літературної періодики 20–30-х рр. ХХ ст. на західноукраїнських землях має велике значення для осмислення її як специфічного феномена національної культури. У важких суспільно-політичних умовах, які склалися в той період у Галичині, на Буковині та на Закарпатті, преса була важливим чинником, що впливав на розвиток національного культурного, насамперед літературного життя.

Дослідження літературної преси, вивчення літератури через пресу дає змогу повернути в історію української культури багато непересічних постатей, йдеться зокрема про Л.Білецького, М.Гнатишака, Я.Гординського, В.Дорошенка, В.Державина, А.Животка, В.Заїкіна, Г.Лужницького, Т.Кострубу, Є.-Ю.Пеленського, М.Мухина, Я.Цурковського та багатьох інших. Водночас чимало фактів літературного процесу, зафіксованих у пресі, є визначальними і необхідними для розуміння не лише тогочасного літературного життя в Західній Україні, а й для теоретичного осмислення закономірностей розвитку українського журналістського і літературного процесу загалом.

Стан наукового дослідження проблеми. Західноукраїнська літературна преса 20–30-х рр. ХХ ст. ще й досі залишається маловивченою. У радянський час об'єктом вивчення були комуністичні часописи, які відповідали ідеологічним потребам тогочасної системи. Видання національно-патріотичного спрямування перебували у так званих спецфондах. Зважаючи на ці обставини, дослідження преси впродовж багатьох років було можливим у діаспорі. Вагомі відомості про західноукраїнську пресу 20–30-х рр. ХХ ст. знаходимо в дослідженнях А.Животка [91–96], у праці Ю.Тернопільського [282], у бібліографії української преси Є.Місила [183], в “Енциклопедії українознавства” [86–87].

На початку 90-х рр. ХХ ст. розпочався новий етап у розвитку історіографії української журналістики. Сьогодні увага до вивчення історії української національно-патріотичної журналістики, зокрема західноукраїнської преси 20–30-х рр. ХХ ст., значно посилилася. Проблеми журналістського процесу, історії, теорії і методології української журналістики, аналіз преси в контексті духовного й суспільно-політичного життя українства опрацьовано в дослідженнях В.Здоровеги, В.Качкана, С.Квіта, С.Костя, І.Крупського, В.Лизанчука, А.Москаленка, О.Мукомели,

М.Нечиталюка, В.Різуна, М.Романюка, Н.Сидоренко, Ю.Шаповала. Однак західноукраїнська літературна періодика 20–30-х рр. ХХ ст. донині не була об'єктом спеціального комплексного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дослідження узгоджена з науковими програмами та навчальними планами кафедри української преси Львівського національного університету ім. І.Франка, оскільки вони передбачають вивчення історії української журналістики першої половини ХХ століття.

Мета дисертаційного дослідження:

– дослідити розвиток літературної періодики на західноукраїнських землях у 20-30 рр. ХХ ст., з'ясувати роль цієї преси в розвитку національної літератури періоду міжвоєнтя, а також її місце в українському національному житті на західноукраїнських землях.

Реалізація мети передбачає виконання таких конкретних **завдань:**

– виявити всі західноукраїнські літературні видання, які виходили в 20–30 рр. ХХ ст. та з'ясувати культурно-історичне тло їхнього функціонування;

– схарактеризувати основні тенденції поширення літературних родів і жанрів у періодиці окресленого періоду;

– з'ясувати проблематику літературно-критичних публікацій, що друкувалися в періодичних виданнях;

– дослідити принципи добору літературного і літературно-критичного репертуару даних часописів і з'ясувати роль редактора в формуванні ідейно-естетичної концепції видання;

– простежити взаємозв'язки та взаємовпливи преси та літературних угруповань Західної України.

Об'єктом вивчення є літературна преса періоду міжвоєнтя на західноукраїнських землях.

Предметом вивчення є духовні і суспільно-політичні проблеми, пов'язані з функціонуванням літературних видань Західної України 20-30 років ХХ століття як специфічного чинника суспільно-політичного і літературного життя.

Джерельною базою дослідження є західноукраїнські літературні видання 20–30-х рр. ХХ ст. У нашому дослідженні проаналізовано діяльність літературних видань, які виходили в Галичині впродовж 20–30-х рр. ХХ ст. – “Визволення” (1921), “Митуса” (1922), “Мамай” (1923), “Наука і письменство” (1924), “Літературні вісти” (1927–1928), ”Вікна” (1927–1932), “Нові шляхи” (1929–1932) “Світ” (1925–1929), “Чар-зілля” (1927–1928), “Сяйво” (1930), “Літаври” (1929), “Поступ” (1921–1931), “Дзвони” (1931–1939), “Література. Мистецтво. Наука” (1931–1932), “Літературно-науковий вістник” (1922–1932), “Вістник” (1932–1939), “Карби” (1933), “Дажбог” (1932–1935), “Обрії” (1936–1937), “Напередодні” (1938), “Назустріч” (1934–1938); на Закарпатті – “Пчілка” (1923–1932), “Наш рідний край” (1926–1929), “Наша земля” (1927–1928), “Літературний листок” (1929), “Українське слово” (1932–1938), ”Слово” (1935), “Світло”(1938), “Говерля” (1939); на Буковині – “Промінь” (1921–1923), “Самостійна думка” (1931–1936), “Самостійність” (1934–1936).

У дисертації використано архівні матеріали, що зберігаються у відділах рукописів Львівської наукової бібліотеки ім. В.Стефаника НАН України та в фондах Центрального державного історичного архіву у Львові. Водночас у дисертації використані як результати вже відомих наукових досліджень, які стосуються даної проблематики, так і надбання української пресознавчої, філологічної, історичної наук.

Використані в роботі джерела дали змогу вивчити і відтворити ті аспекти досліджуваної теми, які все ж не знайшли належного висвітлення в історико-журналістській і загалом пресознавчій науці.

Мета і завдання дисертаційної роботи, а також специфіка предмета та

об'єкта дослідження зумовили використання **системи методів** і спеціальних дослідницьких підходів. Методологічна основа дослідження визначена системою принципів (наукова об'єктивність, історизм, комплексність та достовірність) і методів. У дисертації застосовано порівняльно-аналітичний, проблемно-хронологічний, культурно-історичний, типологічний та жанрово-видовий наукові методи дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів:

- уперше зроблено спробу дати цілісну картину західноукраїнської літературної преси 20–30 рр. ХХ ст., її вплив на національну літературу загалом та розвиток культурного життя на західноукраїнських землях зокрема;
- з'ясовано місце літературної періодики в системі української преси;
- у ході дослідження виявлено невідомі літературні факти, уведено в обіг забуті імена літераторів та журналістів;
- системно висвітлено не аналізовану досі літературну пресу не лише Східної Галичини, але й Буковини та Закарпаття, що становить невід'ємну частину літературного процесу на західноукраїнських землях періоду міжвоєнтя;
- з'ясовано вплив літературної преси на суспільно-політичне життя краю.

Практичне значення одержаних результатів. Поданий у дисертаційному дослідженні фактологічний матеріал може бути використаний при підготовці систематичних покажчиків змісту періодичних видань та при упорядкуванні бібліографії української літературної преси, при написанні підручників і посібників з історії української преси. Результати дослідження можна використовувати в

лекційних курсах і практичних заняттях з історії української журналістики, літератури, літературної критики.

Особистий внесок здобувача полягає в опрацюванні і введенні в науковий обіг літературних періодичних видань, які виходили на західноукраїнських землях у 20–30-х рр. ХХ ст., в аналізі й систематизації розрізнених літературних фактів західноукраїнського літературного життя періоду міжвоєнтя.

Апробація результатів дисертації. Матеріали й концепція дисертації були апробовані на таких наукових конференціях і семінарах:

1. П'ята Всеукраїнська науково-теоретична конференція “Українська періодика: історія і сучасність” (27–28 листопада 1998 р., м. Львів).

2. Всеукраїнська науково-практична конференція “Мова і культура нації” (1–3 квітня 2001 р., м. Львів)

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження були викладені у семи публікаціях (п'ять у фахових виданнях).

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, восьми підрозділів, висновків (178 сторінок), списку використаних джерел та літератури (307 позицій); загальний обсяг дисертаційного дослідження 197 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ІСТОРИОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ, ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА І СПЕЦИФІКА ПРЕДМЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Історія вивчення літературної періодики і західноукраїнського літературного процесу 20 – 30-х років ХХ століття

1.1.1. Літературний процес на західноукраїнських землях у публіцистичній і літературно – критичній думці. Західноукраїнський літературний процес 20 – 30-х рр. ХХ ст. постійно привертав увагу дослідників. Питання розвитку літературного життя на західноукраїнських землях знайшло відображення у багатьох працях сучасників. У літературній пресі постійно друкувалися статті, в яких аналізувалося тогочасне літературне життя. Інтерес до культури й літератури в Західній Україні, насамперед у Галичині, був досить великим: упродовж другої половини тридцятих років вийшли розвідки відомих українських культурних діячів: М.Гнатишака, М.Мухина, Ю.Липи, Д.Донцова, Д.Віконської, Є.-Ю.Пеленського, Б.Кравціва.

Більшість теоретичних праць Д.Донцова, присвячених аналізу сучасному станові української літератури, була опублікована в різних часописах (насамперед у “Літературно-науковому вістнику” та “Вістнику”), а з часом зібрана у книзі “Наша доба і література” (1936) [74]. Студії Д.Донцова присвячені методологічним проблемам літературної критики й самої літературної творчості. Д.Донцова як критика більше цікавило створення ідейних передумов для виникнення потрібної українській нації літератури, а не аналіз художніх творів, персоналій, літературних явищ: “Мистецтво мусить формувати нашу волю і наш характер, виробляти стиль доби і людини” [74, с.164]. Д.Донцов не боявся бути суб’єктивним, адже “немає творчого в об’єктивному”, і мистецький процес оцінював лише з позицій свого волюнтаристського світогляду.

Радше описовою, як аналітичною, є розвідка М.Гнатишака “Нова українська лірика в Галичині на тлі західноукраїнської модерної поезії” [50], яка вийшла окремою книгою після публікації у “Дзвонах” (1934. – Ч.6-7).

Б.Кравціва як представника молодих літераторів хвилювали умови формування нової літератури, пошук власного шляху у ній, проблеми ідейної та мистецької орієнтації. Його літературно-критичні статті вийшли окремою книгою “Дон Кіхот в Альказарі” [132], проте вони мають, мабуть, більше спільного з публіцистикою, як з літературознавством чи критикою.

Чимало цікавих спостережень про літературу Галичини знаходимо в праці Є.-Ю.Пеленського “Сучасне західноукраїнське письменство” [217]. Автор визначає головні ідейні та естетичні напрями, в яких розвивалася західноукраїнська література, дає загальну оцінку літературному процесові, окремих літературних явищ. Однак у студії не проаналізовано становлення і тенденцій розвитку літературних напрямів. Розвідка Є. - Ю.Пеленського описова – він, по суті, оглядає літературний процес, констатує наявність певних літературних фактів. Тодішні критики відзначали однобічність і суб’єктивність праці, в якій автор виділив ті літературні явища, які відповідали його мистецьким уподобанням. Для сучасного дослідника книга Є.-Ю.Пеленського цікава для порівняльної характеристики літературних фактів.

Вищим рівнем літературної культури і науковим підходом відзначається “Антологія сучасної української поезії” [3], яка вийшла за редакцією та зі вступною статтею Є.-Ю.Пеленського. Це була перша частина запланованої праці, куди увійшла поезія двадцятих років, передовсім творчість “радянських” письменників. У вступній статті автор схарактеризував головні напрями розвитку української поезії 20-х рр. ХХ ст. з обох боків Збруча. Він, мабуть, один із перших вказав на спорідненість стилю українських письменників на всіх українських землях. Головною

рисию української післяреволюційної поезії є, на думку дослідника, стихійна сила, емоційна снага, динамізм, який виявився в тузі за “великою людиною”, за її великими духовними вартостями, і який нерозривно зв’язаний з національним пафосом.

Серед багатьох праць вирізняється дослідження М.Мушина “Сучасні українські поети” [298], яке опубліковане під псевдонімом Читач. Автор подає аргументовані літературно-критичні аналізи творчості сучасних поетів, передовсім націоналістів – “вісниківців”: Є.Маланюка, Ю.Липи, Л.Мосендза, Б.Кравціва, а також і Б.-І. Антонича. Автор не дає повного аналізу творчості того чи іншого поета, а намагається схопити найголовніші риси художнього стилю, ідейного світосприйняття.

Як теоретик, філософ мистецтва виступив Ю.Липа у працях “Українська доба” [150], “Бій за українську літературу” [147], “Лист до літераторів” [149]. Дослідження Ю.Липи – це обґрунтування української історіософії, філософія творчості, пошуки ідеології та філософії, які створять нове мистецтво, що буде відповідати призначенню української нації, “раси”.

Викликає інтерес стаття Б.-І.Антонича “Поезія по цей бік барикади”, опублікована в польському часописі “Signal” (1934. – №4-5) [307], а в перекладі М.Ільницького надрукована в журналі “Дзвін” (1990. – Ч.5) [6]. Б.-І.Антонич точними характеристиками окреслює картину розвитку української поезії на західноукраїнських землях та в еміграції від початку століття до середини тридцятих років. Варто зазначити, що, аналізуючи поезію, автор керувався лише естетичним принципом, мистецькою вартістю твору, абстрагуючись від ідеологічних переконань письменника.

Бурхливий розвиток західноукраїнської літератури викликав великий інтерес у польських літературних колах. Про це свідчить також стаття польського поета Й.Лободовського “Українські сни” [161], переклад якої був надрукований у “Новому часі” під назвою “Чому штилетом був мій

стильос...” (1937. – Ч.3). Польський поет представив читачам, насамперед полякам, широку панораму імен, дає точні, стислі оцінки творчості Є.Маланюка, Б.Кравціва, Л.Мосендза, О.Ольжича, Ю.Косача, С.Гординського, Н.Лівицької-Холодної. Автор наголошує, що українська література, народжена в добі національного злету і трагедії, має на меті сформувати в українському громадянстві такі цінності, які стануть джерелом його відродження.

У радянському літературознавстві панував ідеологічний підхід до вивчення літературного процесу. Відповідно творчість немарксистських письменників (а такими були майже всі західноукраїнські письменники) не вивчалась взагалі, більше того в історіях української літератури, що вийшли в радянський час, імена провідних західноукраїнських літераторів навіть не згадувалися. Були, правда, винятки: О.Гаврилюк у статті “Пальці на горлі”, написаній у 1940 році згадує поетів Є.Маланюка, Б.Кравціва, Л.Мосендза, О.Ольжича, Ю.Клена, однак називає їх “пройдисвітами”, “озвірілими антинародними віршомазами”. Таким чином, годі шукати в радянському літературознавстві серйозних праць про західноукраїнську літературу 20 – 30-х років.

Упродовж багатьох років західноукраїнський літературний процес 20—30-х рр. ХХ ст. з відомих причин був об’єктом для наукових досліджень лише в діаспорі. Аналіз літературного життя, вивчення тенденцій розвитку західноукраїнської поезії знаходимо у студіях М.Степняка [271], Р.Рахманного [228], Г.Костюка [129, 130], Я.Славутича [263], Ю.Шереха [303], Б.Бойчука [32], Б.Романенчука [232].

Варто, однак, зазначити, що літературне життя в Західній Україні було менш ґрунтовно вивчене, ніж література “розстріляного відродження” двадцятих років у радянській Україні. Дослідники: Ю.Лавріненко (“Розстріляне відродження” [141]), Яр Славутич (“Модерна українська поезія” [263]), Ю.Шерех (“Третя сторожа” [303]), Г.Костюк (“У світі ідей та

образів” [130]) – схарактеризували напрями, течії, угруповання, творчість окремих письменників. Важливим є те, що дослідники під час вивчення літератури “розстріляного відродження” повноцінно використали всі джерела, в тому числі і пресу.

Західноукраїнська література, зокрема потужний літературний процес у Галичині, на жаль, не стали предметом спеціальних досліджень. Більшість розвідок, які трапляються в діаспорних виданнях, є передруками праць, написаних ще у тридцяті роки. Інші ж дослідження, як, наприклад, статті “На магістралі історії” Г.Костюка [129], “Поезія міжвоєнного покоління” Р.Рахманного [228], “Західноукраїнська література між двома світовими війнами” Б.Романенчука [232] – окреслюють лише загальні риси літературного життя на західноукраїнських землях. Автори не аналізують причин розвитку тих чи інших літературних явищ.

У працях Д.Донцова (“Поетка вогняних меж”), Є.Маланюка (“Спізнене покоління”, “Ю.Липа – поет”, “Д.Донцов”), Б.Бойчука (“Є.Маланюк і його доба”), М.Степняка (“Західноукраїнська модерна література. Б.-І.Антонич”) досліджується творчість тих чи інших письменників, а не літературне життя загалом, яке згадане принагідно. Повніше й ґрунтовніше була вивчена емігрантська література, творчість представників “празької школи”.

Серед літературознавчих студій вирізняється праця В.Державина “Антологія української поезії” [64] – спроба створення антології жанру поезії національної літератури, покликаної до життя національною революцією.

Не можна оминати увагою статтю Т.Коструби “Огляд літератури в 1918–1938 роках” [128] – одну з небагатьох розвідок, в якій проаналізовано розвиток та головні ідейні засади певного напрямку. Автор, колишній активний співробітник католицького часопису “Дзвони”, досліджує минуле й перспективи розвитку католицької літератури.

Лише із початком 90-х років ХХ ст., з постановням незалежної української держави особливості й тенденції розвитку західноукраїнського літературного життя 20 – 30-х років ХХ ст. починають знаходити належне відображення в науці. У сучасному українському літературознавстві є чимало праць, присвячених вивченню літературного життя на західноукраїнських землях. Найбільшої уваги заслуговують студії С.Андрусів, М.Ільницького, Т.Салиги.

Дослідження С.Андрусів – монографія “Модус національної ідентичності: львівський текст 30-х рр. ХХ ст.”, стаття “Проблеми національної ідентичності” [2] – цікаві насамперед тлумаченням функції, яку виконувала західноукраїнська література у досліджуваний період. На думку автора, головна увага західноукраїнських літераторів була скерована на утвердження національної ідентичності українського народу та культури. Тому в західноукраїнському літературному процесі найпродуктивнішими були “космогонічні” жанри: історична повість, сільська проза, поезія.

Одним з перших, хто почав заповнювати “білі” сторінки в історії української літератури, був Т.Салига. У дослідженнях цього автора – “Високе світло”, “Продовження”, “Імператив” [248] – знаходимо детальні й глибокі характеристики творчості найталановитіших представників західноукраїнської літератури.

Мабуть, найповніше літературне життя 20 – 30-х років ХХ ст. було вивчене у працях М.Ільницького. Даній проблематиці присвячено такі студії автора: “Західноукраїнська і емігрантська поезія 20 – 30-х років ХХ ст.” [102], монографія “Від “Молодої Музи” до “Празької школи” [101]. Тут автор простежив важливі тенденції в розвитку української поезії в Галичині та в українській еміграції першої половини двадцятого століття. Одним із засадничих принципів у дослідженні М.Ільницького є теза про спорідненість літературних явищ, процесів по обидва боки Збруча. Автор

аналізує західноукраїнський літературний процес, творчість найвидатніших письменників під кутом зору єдності загальноукраїнського літературного процесу.

В останній книзі “Критики і критерії. Літературно-критична думка в Західній Україні 20 – 30-х років ХХ ст.” [104] М.Ільницький проаналізував літературне життя крізь призму критики. Автор окреслює загальну атмосферу гострих протистоянь між представниками різних ідеологічних та естетичних орієнтацій, породжених тогочасною історико-культурною ситуацією, а також подає портрети критиків – найпомітніших представників основних літературно - мистецьких угруповань.

У згаданих студіях питання західноукраїнської літератури, розвитку її поетичних течій, шкіл знайшло належне відображення. Однак особливості літературного життя в Західній Україні, культурно-історичні умови розвитку літератури, середовище літературних кіл, а, найголовніше – літературно-мистецькі видання дослідники згадували лише принагідно, хоча саме періодичні видання ініціювали у багатьох випадках повноцінне функціонування літератури, розвиток літературного процесу в Західній Україні. Без дослідження періодики картина літературного життя є неповною, нема завершеного бачення літературного процесу досліджуваного періоду.

Відомості про українську пресу під Польщею знаходимо в Енциклопедії українознавства [87], дослідженнях А.Животка, Є.Місила, М.Струтинського.

М.Струтинський у статті “Вчора і нині української преси в Галичині” [276] подає аналіз культурно-історичних умов, в яких розвивалась галицька преса, чинників, які впливали на її поширення.

Дослідження А.Животка присвячені вивченню різних типів видань західноукраїнської преси – “Рукописні часописи української молоді” [95]. Дослідник аналізує також процес створення періодичних видань –

“Нездійснені пляни видання українських часописів” [93]. У працях “Мовна боротьба в пресі Карпатської України” [92], “Преса Карпатської України” [94] А.Животко схарактеризував особливості розвитку національно-патріотичної преси Закарпаття. “Історія української преси” [91] А.Животка стала першим фундаментальним дослідженням української національної преси. Значення цієї праці для філологічної та історичної науки важко переоцінити.

Необхідною в роботі дослідників є праця Є.Місила “Бібліографія української преси в Польщі (1918-1939) і Західньо-Українській народній республіці (1918-1919)” [183], який уклав повну бібліографію видань досліджуваного періоду.

Бібліографічні описи періодичних видань Галичини, Волині, Буковини і Закарпаття 20 – 40-х рр. ХХ ст. увійшли до “Репертуару української періодики ХІХ – ХХ ст.” (за ред. М.Романюка) [229].

1.1.2. Історіографія становлення нової закарпатської літератури й преси. Проблеми та особливості розвитку української літератури на Закарпатті неодноразово висвітлювались у літературознавстві та критиці. Ще у 30-ті рр. процес зародження нової української літератури в Підкарпатській Україні перебував у центрі уваги багатьох науково-критичних праць. Оглядові закарпатського українського письменства були присвячені розвідки В.Бірчака, Є.Маланюка, М.Лелекача, А.Животка, М.Мухина.

У більшості праць сучасників тієї доби, зокрема у книгах М.Мухина (Читача) “Сучасні українські поети” (1936) [298] та А.Животка “Сучасне українське письменство поза С.С.С.Р.” (1937) [96], літературне життя Закарпаття розглядається принагідно, при оглядові літератури в Галичині. У цих розвідках згадані лише імена найталановитіших закарпатських.

поетів та висловлені сподівання, що незабаром література краю стане невід’ємною повноцінною частиною всеукраїнської літератури. Незважаючи на такий поверховий огляд літературного процесу Закарпаття, значення цих праць велике. Автори ввели закарпатську літературу, до того невідому в Галичині, в єдиний західноукраїнський літературний процес.

Є.Маланюк у статтях “З Закарпатського Парнасу” (1933) [178] та “Молоді українські поети Закарпаття” (1938) [170], надрукованих у “Вістнику”, висловлює чимало цікавих і точних характеристик закарпатської поезії. У першій статті – “З Закарпатського Парнасу” – Є.Маланюк аналізує збірки В.Гренджі-Донського “Тернові квіти полонини” та Зореслава “Зі серцем у руках”. Автор висловлює чимало зауважень рецензованим поетам, зауважуючи, що “матеріал, вміщений у збірниках, є занадто сирий, занадто ще не літературою у випадку з Г.-Донським і занадто лише літературою у випадку з Зореславом” [170, с.925]. Однак Є.Маланюк зазначає, що ці поети “у сучасній ще слабкій поезії Закарпаття, поезії, яка щойно народжується... являються тими бігунами її, між якими вона буде формуватися” [170, с.928].

У наступній статті – “Молоді українські поети Закарпаття” — Є.Маланюк рецензує книги І.Колоса “Молоді мої дні” та Ю.Боршоша-Кум’ятського “Кров кличе”. Автор виявив велику обізнаність із літературним життям Закарпаття, а творчість поетів аналізує вже не як учнівську, пробну, а підходить до неї з високими вимогами сучасної поезії. Більш схвальною була оцінка творчості І.Колоса; Ю.Боршош-Кум’ятський, на думку Є.Маланюка, досить слабкий у техніці віршування й формальних досягненнях. Однак усе ж Є. Маланюк стверджує: “Хочеться на підставі небагатьох, але яскравих моментів правдивої і оригінальної поезії в них ствердити – не без тривожної радості – певний факт: що крізь ще не зовсім виразне, далеке від довершеності й нерівне обличчя сих книжок вже прокреслюються, вже майорять перші ознаки власного стилю нашої Срібної

Землі” [178, с.829].

Стаття М.Лелекача “Ідейний розвій підкарпатської літератури”, надрукована у журналі “Пробоем”, – це вже спроба загальної характеристики літературного процесу на Закарпатті. Автор, прослідковуючи шляхи розвитку літератури у цьому краї, виділяє дві сформовані гілки закарпатської поезії — українську та москвофільську. Порівнюючи їх, М.Лелекач стверджує, що майбутнє за новою українською поезією, “яку видає з себе народний дух” [145,с.60]. Москвофільська література, на думку автора, не має контакту ні з “московським”, ні з українським життям: “Література москвофільська не є нашою. Вона є виявом начитаності російських поетів, змагання писати по “панськи”... За декілька років скажеться: “забута література”. Отже московська література є страшно штучна: творена виключно з зовнішнього акту волі, чому не відповідає багатство чуття” [145, с.60]. Українська ж література сильна навпаки тим, що “домашню народну традицію, пісню свідомо хоче злучити з культурою всеукраїнською” [145, с.61].

Найбільш ґрунтовним дослідженням літературного життя на Закарпатті є праця В.Бірчака “Літературні стремління Підкарпатської Руси”. У друге видання (1937) автор увів новий розділ, присвячений вивченню літературного процесу на закарпатських землях після національної революції. В.Бірчак визначає загальні тенденції розвитку літератури, зокрема протягом двох останніх десятиліть. Він аналізує особливості всіх родів літератури краю: поезії, прозі, драматургії. Позитивною рисою праці В.Бірчака є, на нашу думку, увага автора до найменших явищ літературного життя; у розвідці згадано всіх літераторів – від найвідоміших до початківців, твори яких хоча б декілька разів друкувалися на сторінках преси.

У дослідженні автор розглядає творчість представників російської літератури краю. Поруч із великою кількістю імен українських

письменників, у дослідженні зустрічаються кілька імен москвофільських письменників, найталановитішим та найпродуктивнішим серед яких є А.Карабелеш. Українські літератори послуговуються однією мовою в усіх родах літератури, представники ж російського напрямку у прозі та драматургії фактично переходять на українську мову, знівечену старослов'янізмами, оскільки гуцули не розмовляють російською мовою (відзначимо, що тематика прозових творів була етнографічно-побутовою). Досягненням українського напрямку є і те, що “серед української літератури зродилося вже критичне відношення до друкованого слова” [24, с.185], а російські літератори зводять критику до “самосхвалення”. Цей детальний аналіз переконує читачів у перспективності українського напрямку в літературі краю.

Упродовж останніх десятиліть до вивчення літературного процесу 20 – 30-х рр. на цих землях звертались О.Мишанич, Ю.Балега, В.Габор. Щоправда, у радянський період оцінки літературних явищ, як ми вже зазначали, не завжди були справедливими та об'єктивними. Так, Ю.Балега в одній із своїх наукових праць називає Зореслава, найвидатнішого письменника тієї доби, фашистом, “монахом, що при всякій нагоді звертав свої очі до господа бога” [16, с.19]. Зрозуміло, що про об'єктивний критичний аналіз при такому заідеологізованому підході не можна й говорити. Творчості Зореслава чимало дослідників дало зовсім іншу, протилежну, оцінку. В.Бірчак у вищезгаданій праці писав: “Поява віршів Зореслава ще й тим важна, що тут з причини малої території ставили й нині ще ставлять малі домагання до поетів, а Зореслав поставив дуже високі домагання до себе, а тим самим – до інших поетів Підкарпаття” [24, с.168]. Є.Маланюк про поетичну майстерність Зореслава відгукувався так: “Конструкція строфи, словництво й впорядкованість синтакси — такі, що їм міг би позаздрити не один з літераторів поза Закарпаттям” [170, с.928].

Цікавим й актуальним є дослідження В.Габора “Поет Іван Колос і

літературний процес на Закарпатті (за матеріалами преси 20–30-х рр.)” [43], яке повертає у літературний процес ім’я одного з найталановитіших поетів цього періоду – І.Колоса (І.Кошана). Праця важлива й тим, що аналіз літературного життя зроблений на основі публікацій у закарпатських часописах, отже, автор звернувся до першоджерел, до матеріалу, не відомого раніше.

Однак, мабуть, найбільше уваги до літературного життя 20 – 30-х рр. на цих землях приділив сучасний дослідник закарпатської літератури О.Мишанич [179-181]. Він подав як загальний огляд закарпатського літературного процесу, так і аналіз творчості окремих письменників – В.Гренджі-Донського, І.Ірлявського. Дослідник розуміє літературу Закарпаття як важливу складову західноукраїнського літературного процесу. Про необхідність вивчення закарпатської літератури у контексті літературного життя Галичини зазначав М. Лелекач ще в тридцяті роки у праці “Ідейний розвій підкарпатської літератури”: “Всі прояви духового життя в Галичині мають відгук і на Підкарпатті. Підкарпатські українці не творили нічого, що не було б аналогічним в Галичині. Вся література показує, що є здобутком народу по обох боках Карпат. Зміст, форма, мова, ідеї настільки злучені, що скорше можна уважати цю літературу культурним здобутком карпатського українського народу” [145, с.11].

О.Мишанич також стверджує: “Вона хоч і мала деякі свої специфічні ознаки, зумовлені обставинами суспільно-політичного і культурного життя краю, творила одну цілісну структуру із Галичиною” [180,с.14]. Відмінність закарпатського літературного життя від галицького полягає лише у припізненому розвитку: “На Закарпатті повторився галицький шлях літературного розвитку. Лише якщо Галичина зуміла вирватись з розставлених їй тенет “москвофільства” і колонізації вже наприкінці ХІХст., то Закарпаття проходило всю одіссею панславізму, панрусизму, австрославізму, “москвофільства”, мадяризації, чехизації значно довше, до

кінця 30-х років, до встановлення тут української держави” [180, с.65].

1.1.3. Історіографія вивчення літературного життя Буковини 20-30-х років ХХ ст. Літературне життя Північної Буковини 20–30-х рр. ХХ ст. ще й досі залишається маловивченим. Якщо літературний процес на інших західноукраїнських землях – у Галичині та на Закарпатті – неодноразово висвітлювався у науковій літературі, то про літературне життя Буковини цього періоду нема ґрунтовних і синтетичних досліджень.

У радянський час об’єктом наукових студій була творчість радянофільських письменників. Напрямок комуністичної літератури взагалі не був розвинений у буковинському літературному процесі 20–30-х рр. ХХ ст., а відповідно, весь цей період був викинений з історії літератури. У радянському літературознавстві знаходимо лише поодинокі студії, присвячені вивченню літератури Буковини.

Короткі відомості про деяких буковинських письменників подає альманах “Сонце над Карпатами” [267].

Ф.Погребенник у статті “Шляхами шукань і боротьби” [222] характеризує часопис “Промінь” (1921–1923) та творчість деяких буковинських письменників, об’єднаних співпрацею у цьому журналі. Автор увів у літературний процес імена М.Марфієвича, Остапа Вільшини, Ю.Мандрика та інших письменників, творчість яких можна було представити як радянофільську, очистити від “буржуазно-націоналістичних” ознак.

Огляд творчості Остапа Вільшини знаходимо у працях С.Коржунової [124]. На жаль, дослідникові не вдалося уникнути ідеологічних перекирвань – творчість Остапа Вільшини, найталановитішого буковинського письменника цієї доби, була натхненна не Жовтнем, як подано в розвідці, а національно-

визвольною боротьбою українського народу.

Українські літературознавці в діаспорі обминули увагою літературний процес на Буковині: “Енциклопедія Українознавства” обмежується такою інформацією про буковинське літературне життя: “В цілковитому занепаді перебувало літературне життя під румунською займанщиною на Буковині” [87]. Очевидно, такою ж була позиція більшості літературознавців: на сьогодні немає праць, об’єктом яких є література Буковини міжвоєнного періоду.

Вважаємо, що погодитися із такими характеристиками буковинського літературного життя не можна, буковинське літературне життя, яке попри неймовірні утиски з боку влади розвивалося, вартує уваги дослідників. У дисертації ми спробуємо проаналізувати український культурний і літературний процес Буковини через призму преси.

Вагомі відомості про буковинську пресу 20 – 30-х рр. ХХ ст. знаходимо у дослідженнях А.Животка “Історія української преси” [91], “Енциклопедії Українознавства” [88], розвідці А.Жуковського та Д.Квітковського “Українська преса і періодичні видання на Буковині” [97]. У згаданих студіях подані бібліографічні та статистичні дані про буковинську періодику, вивчені ті чи інші аспекти української преси Буковини.

Найповнішим, синтетичним дослідженням буковинської преси цього періоду є монографія М.Романюка “Українська преса Північної Буковини (1918–1940 рр.)” [233]. У монографії досліджені типологія та жанрові особливості часописів, найважливіші напрями їх діяльності та проблематика виступів, пов’язаних із суспільно-політичним становищем на Буковині після Першої світової війни.

1.2. Специфіка літературних видань як джерела вивчення літературного процесу 20–30-х рр. ХХ ст.

Літературне життя в Західній Україні визначалося комплексом культурно-історичних та суспільно-політичних умов.

Перша світова війна, за висловом Ю.Липи, змінила “таблицю вартостей в Європі” [147, с.144]. В Україні подією, що змінила “всі стосунки”, стала національна революція 1917–1920-х рр. Національно-визвольні змагання, доба УНР розбудила пафос національних почувань у всіх українців, з’єднала в одне ціле дві гілки української культури – Наддніпрянщину і Наддністрянщину.

Українська нація зазнала поразки в національно-визвольній революції, що призвело до розгромлення єдиного культурно-мистецького та літературного процесу. Після 1921 р. українська література вступає в новий період свого розвитку: культурний та літературний процес доби визвольних змагань, багатовимірний у стилях, напрямках, ідеях, але єдиний у державних межах, розділився на дві гілки – література в радянській Україні та література на західноукраїнських землях. Більшовицька влада, побоюючись українського національного духовного піднесення, збудувала між східноукраїнськими та західноукраїнськими землями “китайський мур”, із кінцем українізації припинився жодний зв’язок обидвох українських земель. Однак, не поділяємо думки тих дослідників, зокрема М.Гнатишака [47], В.Радзикевича [227], які тогочасний західноукраїнський літературний процес розглядали як самостійне, специфічне культурне явище, “зовсім відрубне своїм характером” [47, с.108] від східноукраїнської літератури.

Радше погоджуємося з думкою М.Ільницького, який вважає, що західноукраїнську літературу періоду міжвоєнтя варто вивчати в контексті всеукраїнського культурного процесу та явищ, особливостей, властивих йому. Хоча висловимо застереження: паралельний розвиток культури по

обидва боки Збруча вдало схарактеризував Г.Костюк, назвавши його “феноменом двоколіїності”, який “в кінцевому наслідку не означає антагонізму між цими двома процесами” [131, с.6]. У своєму внутрішньому духовному вияві обидва процеси прямують, як визначив М.Руденко, до “материка Нової ери”, де не буде національного і духовного поневолення людини.

Традиційно поняття “західноукраїнський літературний процес” включає літературу, яка розвинулася на всіх етнічних територіях поза межами радянської України: У Галичині, на Буковині, на Закарпатті й навіть в еміграції (в основному в Празі та Варшаві). Свого часу Б.Романенчук визначив “західноукраїнську літературу” як “весь літературний процес поза межами Союзу, в будь-якій західній країні, але своїм культурним центром уважали Львів” [232, с.233]. З цих позицій до вивчення західноукраїнської літератури підходила більшість сучасників тієї доби (Є.-Ю.Пеленський, Є.Маланюк, М.Мухин, Р.Задеснянський, М.Гнатишак, К.Лаврінович, та ін.), пізніші дослідники в діаспорі (В.Радзикевич, Я.Славутич) та в Україні (М.Ільницький, Т.Салига, С.Андрусів). З огляду на те, що в Галичині літературне життя розвивалося найбурхливіше, увагу дослідників насамперед привертав літературний процес цього краю, часто під західноукраїнським процесом розуміли галицький літературний процес. Однак, якщо на західноукраїнських землях витворився спільний духовний і культурний ареал, який визначав загальні напрями розвитку літератури, то формування літературної періодики відбувалося в різних культурно-історичних та суспільно-політичних умовах. Тому ми виділили як самостійні галузі дослідження літературного життя функціонування літературної преси в Галичині, на Закарпатті та на Буковині. У дослідженні розмежовуємо поняття “галицький літературний процес” або “життя”, “закарпатський літературний процес”, “буковинський літературний процес”. Поняття “західноукраїнський літературний процес”

вживаємо під час аналізу загальних, спільних рис, притаманних літературі західноукраїнських земель.

Вивчення літератури через призму преси є необхідним складником аналізу літературного процесу. Преса реєструє факти історії в процесі її творення, відображає події в різних сферах життя, а література сама посідає серед цих подій суттєве місце. Водночас різні типи періодичних видань по-різному відображають дійсність, інтерпретуючи її, що тільки почасти є задумом журналістів. Відомим є перелік чинників, що впливають на сприйняття літературних творів, що їх поширює преса, зокрема Є.Мишлінський [182, с.17] визначає такі головні чинники: тенденційність (добір художніх творів під певним кутом зору, відповідно до ідейної та мистецької настанови редакції часопису), актуальність, фрагментарність (нею також зумовлюється перевага стислих форм), систематичність, надання переваги поширеним жанрам.

Функція літературних видань не зводиться лише до реєстрації літературних фактів. Літературні часописи не лише відображають літературне життя краю, а й формують його. Від повноцінного функціонування преси залежить всебічний розвиток літератури, подекуди її існування.

М.Рудницький у статті “Преса і література”, написаній у 1928 році стверджував: “Література, що не має преси, заслуханої в прояві рідної та чужої творчості, на послугі спрагнених новин про здобутки всіх ділянок творчості – така література живе лише завдяки неграмотній суспільності, яка вірить у самодоцільність рідної літератури, незалежної від ніяких домагань сучасності” [242, с.2]. На думку критика, преса повинна стати для письменників головною спонукою до творчості. М.Рудницький, висловлюючи надто різкі зауваження (притаманні, як ми далі переконаємось, його критичному стилю) щодо тогочасних взаємозв’язків преси й літератури зазначає: “Наші письменники живуть відокремлено, мов

чудаки, відрізані від духового життя кращої частини нашої інтелігенції” [242, с.2].

Попри суперечливі й неоднозначні оцінки преси й літератури стаття М.Рудницького викликає інтерес самою постановкою проблеми, публікація засвідчує розуміння автором і його сучасниками вагомого впливу преси на розвиток літературного процесу.

Значення преси в розвитку західноукраїнської літератури підсилюється у зв'язку зі слабким видавничим рухом, особливо на Закарпатті та на Буковині. Водночас закарпатська та буковинська преса 20–30-х рр. ХХ ст., як ми вже зазначали, є чи не єдиним джерелом дослідження тогочасного літературного життя краю.

Висновки. Вивчення літератури крізь призму преси є необхідним складником дослідження літературного процесу періоду міжвоєнтя. Розуміння й осмислення духовного і суспільно-політичного контексту доби неможливе без аналізу преси, що розвивалася на західноукраїнських землях. Особливістю функціонування тогочасної літературної періодики є те, що літературні часописи не тільки фіксували найголовніші факти літературного життя, а й ініціювали літературний процес.

Зважаючи на ці обставини, у дисертації якнайповніше використано аналітичні розвідки з проблем функціонування літературної періодики і розвитку літературного процесу на західноукраїнських землях. Зокрема, заслуговують на увагу дослідження сучасників тієї доби – західноукраїнських діячів науки і культури (Б.-І.Антонича, М.Гнатишака, Д.Донцова, Б.Кравціва, Ю.Липи, М.Мухина, Є.-Ю.Пеленського, В.Сімовича, та ін.), праці дослідників літературної преси і літературного процесу 20 – 30-х рр. у діаспорі (Б.Бойчука, В.Державина, В.Дорошенка,

А.Животка, Є.Місила, Г.Костюка, Р.Рахманного, Б.Романенчука, Я.Славутича, Ю.Тернопільського, Ю.Шереха).

Новий етап у вивченні західноукраїнської преси і літератури періоду міжвоєння розпочався з поч. 90-х років ХХ ст. – постановням української держави. Вагомий внесок у розробку цієї актуальної проблеми внесли такі сучасні журналістикознавці та літературознавці, як С.Андрусів, В.Габор, М.Ільницький, В.Качкан, С.Квіт, М.Комариця, С.Кость, І.Крупський, О.Мукомела, М.Нечиталюк, Ф.Погребенник, М.Романюк, Т.Салига, Г.Сварник, Л.Сніцарчук, Ю.Шаповал.

РОЗДІЛ II
ВІДОБРАЖЕННЯ ЛІТЕРАТУРНОГО ЖИТТЯ
20 – 30-х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ У ЛІТЕРАТУРНИХ ЧАСОПИСАХ
ГАЛИЧИНИ

2.1. Суспільно-політичні умови функціонування літературної преси в Галичині

Поразка української нації у визвольних змаганнях спричинила поділ українських територій між чотирма державами: Радянської Росії, Польщі, Румунії, Чехо-Словаччини. Відтоді доля української преси визначалася політикою кожної з цих окупаційних влад. Внаслідок польсько-української (1918-1919) та радянсько-польської війни (1921) такі західноукраїнські землі, як Галичина, Холмщина, Підляшшя, західна частина Волині й Поділля опинилися під польською окупацією. Хоч розвиток преси й видавничої справи під польською владою відбувався в більш сприятливих умовах, як на інших західноукраїнських землях, все ж умови функціонування української преси в Галичині були важкими.

Після ліквідації української державності Галичина опинилася у дуже скрутних суспільно-політичних і економічних обставинах. Досягнення українців Галичини в національно-культурній і політичних сферах ще за часів перебування у складі Австро-Угорщини здебільшого були ліквідовані. Польща не дотримувала міжнародних зобов'язань. (На Паризькій мирній конференції Польща зобов'язувалась перед державами Антанти гарантувати українському населенню культурну автономію. Всі гарантії ніколи не були здійснені.) Вирішивши створити однорідну національну державу, Польща проводила агресивну політику щодо національних меншин, насамперед стосовно українців. Польська урядова номенклатура уникала навіть слова українці, вживаючи назви *rusiny*, *rusinski*.

Польська політика за підставу своєї програми взяла ідею розчленування української національної спільноти на окремі частини. Між Галичиною і північно-західними українськими землями був встановлений так званий “Сокальський кордон”. На Волинь, Полісся, і Підляшшя не допускалася з Галичини українська преса, зв’язки й співпраця з галицькими діячами вважалась там нелегальними й викликала переслідування. З цієї ж причини літературної періодики не існувало взагалі на Волині.

У перші роки польської окупації було заборонено видання української преси: польська окупація в Галичині почалася закриттям “Діла” – найдавнішого галицького щоденника, який тільки від 1923 р., почав регулярно виходити. Українська преса раз у раз наражалася на утиски. Те саме видання часто мусило змінювати назви чи відповідального редактора або припиняти вихід на деякий час. Тому для української преси характерна велика кількість недовготривалих органів, а в існуванні довготривалих були довші чи коротші перерви. Розвиток української преси був надзвичайно затруднений заборонами, конфіскаціями, ув’язненням редакторів.

Польському тискові українська громадськість протиставила свою активність у боротьбі за соціальні права і національний розвиток. Загалом життя українців Галичини під окупацією Польщі – це двадцятилітній період боротьби за національну незалежність, українську державу серед постійного поліційного терору щодо всіх проявів українського національного життя.

У таких складних обставинах українці Галичини обстоювали свої національні права насамперед за допомогою преси. Важке становище, в якому перебувала українська преса в Галичині, радше зміцнило, ніж послабило її. Зокрема зміцнилися зв’язки преси з читачем, запроваджені комерційні засади видавничої діяльності, постали перші видавничі концерни. Загалом на українських землях під польською окупацією

виходило (станом на 1936 рік) 143 органи преси, з них більш як половина – журналів [88, с.996]. Українська преса в Галичині, незважаючи на труднощі й цензурні утиски, активно здобувала право на існування під польською окупацією, успішно виконувала покладені на неї завдання.

2.2. “Ліберально”- модерністські літературні видання

2.2.1. Пошуки нових шляхів у мистецтві: розвиток модерністських, авангардних і “лівих” тенденцій у 20-і роки. На початку 20-х років ХХ ст. витворення національної літератури опиралося на шукання нових джерел творчості, які ставали твердим підґрунтям у розробці власного концептуального бачення навколишнього. Таким джерелом для післяреволюційної західноукраїнської поезії став символізм. Естетика символізму панувала не лише в західноукраїнській, а й східноукраїнській поезії того часу. Символізм був провідним напрямом у літературному процесі цього періоду багатьох європейських літератур. Л.Сирота у розвідці, присвяченій дослідженню модерної поезії, аналізуючи творчість літературних груп, що виникли на початку двадцятих років, зокрема західноукраїнського угруповання “Митуса” та польського “Скамандер”, стверджує: “І в українській, і в польській літературі початку 20-х років ХХ століття домінують символістсько-неокласицистські засади модернізму з опрацюванням фольклорно-фантастичних і античних мотивів та перевагою класичних форм” [258, с.141].

Першим літературним об’єднанням у Галичині, що репрезентує модерністський напрям з притаманними, вищезгаданими художніми характеристиками, у післяреволюційний період стала група “Митуса”. Органом цього літературного угруповання був журнал “Митуса: Література. Мистецтво”. Всього вийшло 4 випуски, перший – у січні 1922р., останній – у квітні 1922 р. Редагував часопис комітет у складі

В.Бобинського, Р.Купчинського, П.Ковжуна; відповідальним редактором і видавцем журналу був В.Щуровський.

Фактично “Митуса” був першим літературно-мистецьким часописом у повоєнній Галичині. У 1921 р. у Львові виходив часопис “Визволення: громадсько-політичний, економічний та літературний тижневик” за редакцією Д.Кренжаловського, який друкував літературні твори принагідно, без системи й аналізу. У тижневику можна знайти твори нових на той час письменників — Ю.Липи, К.Поліщука, А.Павлюка, однак недовгий час існування видання, невизначеність ідеологічної й мистецької платформи не зробили журналу авторитетним та політичним явищем у літературному житті.

“Митуса” був присвячений лише мистецьким і літературним проблемам, він складався із таких рубрик: поезія, поетична проза, мистецька трибуна, хроніка.

Літературний доробок журналу репрезентує творчість В.Бобинського, Р.Купчинського, Ю.Шкрумеляка – колишніх січових стрільців та емігрантів зі Східної України – Б.Гомзина, М.Обідного. Переважно це були люди, які зі зброєю в руках боролися за українську державу. Зазнавши поразки на полі бою, колишні воїни обрали новий різновид зброї – слово. Символічною є і назва часопису – “Митуса”. Співець Митуса, ім’я якого знаходять у літописах, був знищений за наказом Данила Галицького, однак сила духу, віри і слова – незнищенна. Його пісня залишилась жива, а ім’я Митуси дійшло крізь століття.

У стильовому плані, як вже зазначали дослідники, зокрема М.Ільницький, “митусівці” були послідовниками “молодомузівців” – передовсім в орієнтації на символістську поезику з гіперболізацією ліричного героя та поетизацією страждання. Водночас їх поезія збагатилася новими рисами. Умови Першої світової війни, гіркота поразки в змаганні за українську державність переакцентували “молодомузівський” мотив

страждання як культурпесимізму від позачасовості й космічного болю на реальний ґрунт, конкретні історичні обставини” [101, с.103].

Імпульсом у зверненні до символістської естетики, крім власної західноукраїнської, ”молодомузівської” поетичної традиції, стали східноукраїнські впливи.

Течія символізму була провідною у літературному процесі доби УНР. “Український символізм періоду революції та 20-х років виростав на ґрунті, підготовленому творчістю М.Вороного, О.Олеся, поетів “Молодої музи” та “Української хати”. Але він набуває тепер більш завершеного характеру й оформлюється як національне літературне явище” [105, с.25]. Окрім найталановитішого представника символізму П.Тичини, як символісти починали свій творчий шлях М.Рильський, Д.Загул, О.Слісаренко, Я.Савченко.

Літературна група “Митуса” продовжила розвиток цієї течії у Західній Україні. Про орієнтацію письменників-“митусівців” на творчість східноукраїнських письменників свідчать чисельні публікації їхніх творів у часописі. У журналі друкувалася символістська поезія Д.Загула із книги “Марія і Мара” (1922.–Ч.1,2), О.Слісаренка – “Тривога”, “Обійми шибениць” (1922.–Ч.2), розвідка Б.Тиверця (псевдонім Д.Загула) “Сучасна українська лірика” (1922.–Ч.1). “Митусівцям” були близькі усі нові, нестандартні мистецькі пошуки, симпатією користувалася творчість такого авангардного поета, як М.Семенко – “Осінні скрипки” (1922. – Ч.2).

Намагання творити в одному ідейно-естетичному полі із радянськими письменниками помічали сучасники. Меріям – поет “логосівець” зазначав: “Дві характерні риси в творчості “Митуси”: мистецтво для мистецтва і змагання злиття галицьких елементів із наддніпрянськими” [177, с.72].

Літературно-мистецьку орієнтацію “митусівців” на творчість східноукраїнських письменників не завжди розуміли правильно – як мистецьке джерело творчості. Ідейно заангажоване галицьке суспільство,

навіть інтелігенція, часто ототожнювала естетичні й ідеологічні категорії. Скажімо, у літературно-критичному місячнику “Мамай”, редактором якого був К.Поліщук, журнал “Митуса” був названий “неприлизаним лампадною оливою невиразно-москвофільським дяком”[26].

Творчий доробок часопису не великий за обсягом і не відзначається значною кількістю талановито написаних творів. Коло тем, мотивів, як і в попередників – “молодомузівців”, було обмежене. Тематика творів зведена до розвитку одного настрою – мотиву, суму, туги. На такий характер творчості “митусівців” вказують навіть назви художніх творів, що завжди концентровано окреслюють центральну ідею, мотив чи образ твору: віршів О.Бабія “В годину туги”, Є.Іваненка “Розлука”, Б.Гомзина “Відчай”, прозові твори М.Одоляна “Туга”, “Страждання”.

Мотив туги зреалізований у творчості “митусівців” через різні символи:

– символ хмари – у вірші В.Бобинського “З мандрівними ластівками”(1922.– Ч.1):

Надвигає чорна хмара з блискавками,

То не хмара – мій невтішний біль.

– символ тіні – в оповіданні М.Одоляна “Туга” (1922. – Ч.1);

– символ гадюки – у нарисі А.Волощака “Гадюка” (1922. – Ч.3).

У творах “митусівців” часто зустрічається мотив смерті, який є апогеєм розвитку головного мотиву – туги:

Піснь лине, що вмерла, лежить вже в могилі...

– і хочеться смерті і з нею солодко зніміти, завмерти.

(М.Володимир “Рокітливе море леститься і грає” (1922. – Ч.3))

Подібним є вірш В.Бобинського “У труні” (1922. – Ч.2).

Ці мотиви, як ми вже зазначали, в основі мали конкретні історичні обставини: події визвольної війни та поразку української нації в боротьбі за незалежність. Відгомін революційних подій, бурхливе реальне життя

знайшло відображення у розвитку революційної, патріотичної тематики: у поезіях А.Павлюка “Дні”, Ю.Шкрумеляка “Джерела”, нарисі Ф.Дудка “Криваві рубіни”. Талановитими зразками громадянської лірики є вірші Р.Купчинського “Ода до пісні”, О.Бабія “Молодосте”. Як бачимо, не такою вже й відірваною від життя була творчість “митусівців”, у чому їх звинувачували сучасники.

Літературознавчі та літературно-критичні статті друкувалися в рубриці “Мистецька трибуна”. Найпомітнішими є розвідки Б.Тиверця “Сучасна українська лірика” (1922.– Ч.1) та В.Бобинського “Від символізму – на нові шляхи” (1922.–Ч.3). Обидві присвячені аналізу сучасного літературного життя, передовсім літературного процесу в радянській Україні. Якщо Б.Тиверець лише дає загальну характеристику процесові, творчості найвизначніших поетів — представників різних напрямів: П.Тичини як символіста, М.Семенка як футуриста, то В.Бобинський уже розробляє власну теоретичну платформу. На початку статті автор, виклавши основні засади символізму, вказує, що “символізм – не ексклюзивна форма поезії – тільки переходовий етап” [28, с.21]. На думку поета, символізм не повинен бути метою для самого себе, не самоціллю, він є одним із багатьох засобів поетичного слова. Течія футуризму також не відповідає вимогам сучасності. В.Бобинський називає футуристів “людьми минулого”, які “не змогли перетопити в одну цілість нові форми життя” [28, с.52]. Автор розвиває тезу, що необхідним є нове мистецтво, яке має тісний зв’язок з життям: “Починає знаходити собі ґрунт і розуміння незаперечна потреба створення здорового мужеського мистецтва не для себе як себецілі, а для всіх” [28, с.54].

Сучасний етап розвитку літературного процесу В.Бобинський визначає як пошук молодими нових шляхів творчості. Ці пошуки спричинені відривом сучасних мистецьких течій від духу народу. Автор вірить, що такі пошуки, “змагання приведуть до тієї благородної

простолінійності, яка мусить колись конечно заволодіти. І може саме вони дозволять нам дати Західній Європі те, чого ми тепер даремне в неї добиваємось” [28, с.90].

Як бачимо, навіть В.Бобинський, організатор об’єднання “Митуса”, оцінював творчість “митусівців” як перехідну ланку у літературному процесі, як пошуки нових шляхів у мистецтві. Талановитий поет, вихований на кращих зразках європейської літератури, В.Бобинський об’єктивно оцінював сучасний стан української літератури, і творчість “митусівців” зокрема. Він розумів, що самого прагнення і формальних експериментів замало для створення нової літератури, однак розвиток літературного життя неможливий без літературних дискусій, створення літературних угруповань, та й зрештою, власне пошуків, спроб і помилок.

У згаданій статті В.Бобинський стверджував, що течії символізму й футуризму вичерпалися, не мають перспективи розвитку. Відповідно й “Митуса” як гурток символістів не міг існувати довго: після чотирьох випусків журнал припинив існування і шляхи “митусівців” розійшлися. В.Бобинський у статті “Літературне життя по цей бік Збруча”, написаній у 1923 р., згадував: “Згуртування “митусівців”, не применшуючи вартости індивідів, як згуртування не мало ніякої життєвої рації. Замало розмаху було в його членів, щоб зробити революцію в мистецтві, забагато різниць у власних поглядах кожного окремого члена на шляхи й завдання митця... Не витримало воно навіть найслабшої спроби. З хвилиною появи на галицькому ґрунті політичного конкістадора псевдобуржуазної реакції, що для своєї мети зручно використовувало фірму старого “Літературно-наукового вісника” – “митусівці” попадають на звичайну для молодості хворобу – ностальгію за патентом на “справжнього” визнаного поета. За тим пішло роз’єднання [29, с.451]. Звичайно, з оцінкою “Літературно-наукового вісника”, яку дав Бобинський з позиції більшовицького

розуміння літератури, погодитися не можна, проте причини занепаду “Митуси” автор вказав правильно.

Б.-І. Антонич у статті “Поезія по цей бік барикади” дає подібну характеристику: “У полум’ї війни, в окопах і маршах здобуло поетичне хрещення молоде покоління. Письменники цієї генерації багато пережили і багато бачили, здобули великий досвід, однак створюється враження, що вони не дали того, що можна було сподіватися від них. Власне, вони вже й сьогодні вичерпані і, на жаль, передчасно відспівали свою пісню...результати не співмірні з зусиллями, талантами, можливостями [б, с.115].

Творчий доробок журналу накреслює ті шляхи, якими буде розвиватись творчість “митусівців”. О.Бабій, Р.Купчинський оберуть для себе громадсько-патріотичну лірику і відповідно будуть об’єднуватися з письменниками – “вісниківцями” та видавництвом “Червона калина”, навколо якого гуртувалися колишні січові стрільці. В.Бобинського пошуки “нових шляхів” приведуть до табору “лівих” письменників.

На початку двадцятих років до символістської естетики тяжіли також представники гурту “Логос”, які друкувалися на сторінках часопису “Поступ”. На аналізі творчості “логосівців” зупинимося дещо згодом, зараз спробуємо простежити за подальшим розвитком модерністських ідей .

Узимку 1922-1923 рр. було створене угруповання “Богема” як спробу об’єднання мистецьких сил на товариському ґрунті. Однак товариство не мало власного друкованого органу, спільної ідеї й не відіграло значної ролі в літературному житті краю. Сьогодні навіть імена митців, які входили до угруповання, неможливо встановити. Як свідчили сучасники, “Богема” “нічого путящого не створила і анітрохи не розбурхала приспаних творчих сил східногалицької інтелігентної молоді” [29, с.451].

У листопаді 1924 р. молодий львівський поет Я.Цурковський почав видавати журнал “Наука і письменство”. У програмній статті “Від редакції”

зазначалося: “В усіх ділянках мистецтва будемо стояти на становищу необхідного в них змісту, який одначе мусить бути виелімінований від усяких не художньо зазначуваних тенденцій” [36].

Співробітниками журналу, крім Я.Цурковського, були С.Семчук, П.Сосенко – Молодший, О.Петрійчук, Р.Сказинський – дійсні співавтори “Поступу”. Через фінансову скруту та очевидну розбіжність у мистецьких уподобаннях співавторів вийшло лише одне число цього видання. Об’єднання літераторів за принципом “початківства”, “молодості” не виправдало себе. Такі протилежні творчі особистості, як Я.Цурковський, який епатував галицьку опінію порушенням усіх поетичних канонів у збірках “Прозолоть світанку” (1925), “Смолоскипи”, “Вогні” (1926), поемі “Збентежений літак”, та активний пропагандист католицької літератури О.Петрійчук (О.-М.Мох) не могли працювати разом.

У 1927 р. Я.Цурковський створює угруповання “Інтебмовсегії” – “Інтелектуальний бльок молоді всеукраїнської генерації”. Згуртування почало реалізовувати свою програму на сторінках часопису “Літературні вісти: місячник літературно-мистецької критики, інформації і полеміки” (скорочено “ЛіВі”) та через своє видавництво “Новий Кобзар”. “Літературні вісти” проіснували недовго: вийшло всього 5 випусків – 15 чисел; число 1-2 – у травні-червні 1927 р., число 10-15 – у січні-червні 1928 р. Редакційний комітет часто змінювався, бо й змінювався склад мистецького об’єднання. Відповідальними редакторами були Семен Харамбура, В. Лопушанський, Т.Небожук .

Завдання часопису було чітко сформульоване: “ЛіВі ставить своїм завданням допомогти сконсолідації нових творчих сил в течію, що має в собі оновити життєві сили народу, заіржавілі з браку руху й імпульсу” (1927. – Ч.1. – С.1).

Програмним принципом для Я.Цурковського та “Інтебмовсегії” став “цивілізаційний презентивізм” – “динамістичне мистецтво, яке відповідає

конструктивному зміслові сучасності, мусить організовувати життя по лінії удосконалення чоловіка взагалі” [300, с.10].

“Інтебмовсегівці” намагалися створити нову модель поетичного мистецтва, відштовхуючись від ідейно-естетичної концепції, згідно з якою зображення людини в новій технічній цивілізації вимагає нової поетичної структури. Представники цього об’єднання послідовно й свідомо творили в авангардистському дусі, відверто заперечували описовість у поезії, пафос, сентиментальність, включали в лексику творів міську говірку. “Інтебмовсегівці” створили власний стиль і окремий напрям у західноукраїнській літературі – парафутуризм.

Теоретичну основу парафутуризму обґрунтував Я.Цурковський, який розумів поетичне ремесло як художній синтез потоку свідомості, реалізований в образах та структурі твору. Вже зазначалось дослідниками [101, с.117], що маніфестування Цурковським індивідуального, особистісного чинника (“мистецтво має джерело в індивідуальній фантазії”) відрізняє позицію “цивілізаційного презентивізму” від теорії конструкції М.Семенка, хоч обидві мають багато спільних ознак, зокрема у розумінні мистецтва як конструктивного чинника життя. Авангардна поезія повинна бути мистецтвом дійової деградації і демістифікації стереотипів поведінки, химер людського розуму. Я.Цурковський однак не відкидає національного принципу: “Досвід, що велить уважати мистецтво альфою регенерації народу, наказує українському творцеві в першу чергу глядіти батьківським оком на власний народ” [300, с.10].

Проте програма й прагнення парафутуристів не відповідали творчим результатам: віршам Т.Небожука “Михасі”, “Проміння”, Є.Бунди “Пахнуть резеди”, “Ногою на бубні”, В.Шаяна, В.Лопушанського та й самого Я.Цурковського часто бракує послідовності, структурної єдності. Точну оцінку парафутуристам дав І.Лозинський: “Творча стихія вийшла з-під контролю і розмила структурні композиції” [162, с.81].

Літературно-критичний доробок “Літературних вістей” не є вельми цікавим. Переважно він зводиться до літературних програм “інтебмовсегівців” та схвальних відгуків про співробітників: С.Яворський “Поезія “Прозолоть світанку” – і мої думки про них” (1927.–Ч.1-2), С.Друка “Кінець кризи української поезії на західноукраїнських землях (на маргінесі сконфіскованої поеми Цурковського)” (1928–Ч.10-15). Рецензії на твори інших письменників, переважно національно-патріотичного спрямування, знаходимо у рубриці “Літературна саламаха” (назва рубрики говорить сама про себе). У ній були надруковані рецензії на книги О.Бабія “Гуцульський курінь”, Ю.Шкрумеляка “Авлева жертва” (1927.–Ч.1-2). Виняток серед посередніх критичних статей становить цікава розвідка Є.Бунди “Творчий zenit Б. Лепкого” (1927. – Ч.5-8), присвячена аналізу історичних повістей письменника.

Забігаючи вперед, зазначимо, що спроба створення потужного авангардистського руху в Західній Україні не вдалася. Не допомогла його утвердженню навіть підтримка авторитетних письменників, зокрема О.Турянського, який спершу очолював секретаріат “Інтебмовсегії”. Галицька громадськість, навіть інтелігенція, не була готовою до модерністських мистецьких пошуків. На формальні, ідейні літературні експерименти галицька опінія відповідає лише критикою, насмішкою. Галицький літературний дискурс був занадто ідеологічно заангажований, і вже першу збірку Я.Цурковського “Прозолоть світанку” мистецькі кола зустріли неприхильно. Критичні, навіть іронічно-саркастичні рецензії на книгу Я.Цурковського друкували часописи зовсім різних ідеологічних та мистецьких спрямувань: націоналістичний “Літературно-науковий вістник”, католицький “Поступ”, комуністичні “Вікна”. Проти Я.Цурковського, його літературних спроб виступила також “ліберальна” критика, яка ніби-то керувалася лише мистецькими критеріями й оцінювала передовсім формальний бік твору. Чільний представник “ліберального”

напрямку у критиці М.Рудницький, зорієнтований на західноєвропейський модернізм, західноукраїнські авангардні мистецькі пошуки зустрічав повним несприйняттям, глузуванням. Тон і манера критичних статей М.Рудницького були надто іронічними та жорсткими. Постійно закликаючи громадськість до підтримки молодих, нових творчих сил, критик М.Рудницький на творчій вечір Я.Цурковського, влаштований Товариством ім. П.Могили, відповів статтею під назвою “Вечір несвідомого гумору” (“Діло” – 25.04.1926). Критик найавторитетнішого щоденника “Діло”, М.Рудницький глузливо розкритикував львівських авангардистів.

Я.Цурковський у відповідь видає брошуру “Моя прилюдна відповідь Мих. Рудницькому”, в якій так схарактеризував Рудницького-критика: “Лише ділетантське змагання шмока бути всезнайкою од домашньої енциклопедії ... пустослові, брехливі заяви безтенденційності (хіба маємо на увазі стежечку в опортуністичний рай: куди вітер віє!), – все те стало причиною його критичних плодів, його літературного замотиличення” [293, с.5].

Звичайно, такі словесні змагання не вирішували принципових мистецьких, культурних проблем, не сприяли розвиткові літературного процесу, однак були невід’ємною частиною колоритного галицького літературного життя.

Подібні напади на Я.Цурковського та інших прихильників авангардизму спричинять повний відхід поета від літератури наприкінці двадцятих років і зникнення яскравої авангардно-футуристської течії у західноукраїнському літературному процесі. Попри недосконалість західноукраїнська авангардна поезія, парафутуризм як її складник, єднали західноукраїнську поезію із всеукраїнською, а навіть з європейською новаторсько-революційною поезією, урізноманітнювала її тематику й розвивала поетику.

У двадцяті роки нові творчі пошуки, не заангажовані ідеологічно, в силу культурно-історичних обставин закономірно закінчились поразкою. Лише у середині тридцятих років літератори Галичини зможуть вийти на нові мистецькі обрії, розвинути українську поезію до рівня європейської літератури.

Розвиток літературного процесу у двадцяті роки мав ще одну цікаву особливість: крайні, революційні мистецькі гасла часто приводили митців і до крайніх соціально-політичних переконань. На думку дослідника В.Мельника, український модернізм, за всіх впливів європейства, мав свою національну специфіку, яка полягала в тому, що “митці свідомо не зрікалися у своїй творчій практиці соціальної заангажованості – своєрідного генетичного знаку недержавності народу” [176, с.106].

Так, В.Бобинський, який на сторінках “Митуси” у 1922 р. намагався віднайти нові шляхи в мистецтві (його стаття “Від символізму – на нові шляхи”), досить швидко знайшов їх у таборі пролетарських письменників. У 1925 р. В.Бобинський видавав і редагував тижневик “Світло” (всього вийшло 41 число). Окрім суспільно-політичної інформації, тижневик подекуди друкував художні твори – зразки справді комуністичної, за мистецькими канонами – соцреалістичної літератури. Як зазначає О.Тарнавський [279, с.16], у 1927 р. “Світло” вислизнуло з-під впливу КПЗУ, його редактором став І.Квасниця (арештований у 1939 р.) – діяч Самостійницького крила Соціал-Демократичної партії. У 1927 р. виключено із КПЗУ С.Рудика, співредактора “Світла” (заарештований у 1939 р.).

У листопаді 1927 р. В.Бобинський починає видавати часопис “Вікна: Література. Знання. Мистецтво. Критика”, який проіснував до 1933 року. У 1932 р. виходив додаток “Жива сцена : чвертьрічний додаток до “Вікон”, присвячений революційному сценічному мистецтву. Після виїзду В.Бобинського до СРСР (у 1928 р.) редколегію очолив С.Олексюк

(С.Тудор). Аналізу пролетарської літератури ми подавати не будемо із зрозумілих причин: по-перше, вивченню прорадянської преси і комуністичної літератури у радянський період було присвячено достатньо уваги, а, по-друге, так звана пролетарська література була настільки бідна на таланти, наскільки багата на ідеологічні гасла. На оглядові комуністичної та радянофільської преси зупиняємося принагідно, оскільки без неї картина суспільного і літературно-мистецького життя не буде повною.

“Вікна” як місячник літератури репрезентував творчість пролетарських письменників Західної України, об’єднаних у 1929 р. в організацію пролетарських письменників “Горно” (після виходу у липні 1929 р. альманаху “Горно” та проведення у цей час I наради західноукраїнських пролетарських письменників). Очевидно, справжні зразки художньої літератури, по-мистецьки вартісні твори на сторінках “Вікон” знайти неможливо, адже у “Декларації I наради пролетарських письменників” проголошено: “Стверджуємо, що пролетарське письменство являється одним із засобів пролетарів у боротьбі за визволення” [63, с.1]. Відповідно, головна увага часопису була приділена не розвиткові власних письменницьких талантів, а боротьбі з ворожими ідеологіями, передовсім з Д.Донцовим та його виданням.

Критиці (це була необґрунтована лайка, якщо докладніше) “Літературно-наукового вістника” і його ідеологічних засад було присвячено чимало публікацій “Вікон”; однією з найбільш показових, їдких та пристрасних є стаття В.Бобинського “Ланцетом у чиряк” (1929.—Ч.3,4,5). Як не дивно, але в іншій статті — “Аполітичність” комуністичний письменник визнавав за літераторами-націоналістами наявність таланту, можливо, це й збільшувало протистояння, породжене протилежною політичною позицією: “Між “вісниківцями” безперечний талант мають Маланюк і Стефанович, цікаві теж ідеалістичні нариси Іванейка” [27, с.25].

Подібні думки, побоювання знаходимо у книзі “Сучасна західноукраїнська література”, виданій у Харкові Держвидавом. Поруч із безперервною лайкою на адресу письменників-націоналістів автори змушені визнати: “Література Маланюків, Бабіїв, Мельників різниться від “Нових шляхів” ясним настановленням та часом і кращими художніми засобами” [261, с.28].

У “кращих” радянських традиціях “Вікна” провадили боротьбу з “попутниками”; ними у Західній Україні виявились радянофільські “Нові шляхи” за редакцією А.Крушельницького. Часопис “Нові шляхи” виходив, як відомо, за підтримкою радянського консулату і чесно відпрацьовував фінансову підтримку пропагандою радянського життя та ідеології. Однак “Вікна” вимагали більш радикальної позиції. Так, у рубриці “Літературна переписка” була надрукована відповідь редакції А.Коломийцеві, який задекларував своє бажання співробітничати з комуністичним часописом: “Вікнам” ви зовсім не потрібні своїми “вакханаліями”. А співробітництво в “Нових шляхах” не є взагалі передумовою для співробітництва у “Вікнах”[153].

В іншій статті – “Новошляхівським попутникам” (1931–Ч.6) – співробітників “Нових шляхів” названо “замаскованими агентами фашизму, які роблять спробу підкопатись під відтинок пролетарського фронту” [207].

Публікація Я.Галана на рецензію І.Крушельницького називається “Відповідь поплентачеві” (1931–Ч.7-8), рецензія Я.Кондри на збірку Р.Кедро – “Шлях української фашистівської поезії” (1932.–Ч.4). Як бачимо, й ідеологія, і термінологія видання належно відображає ідейно-естетичні орієнтири пролетарського письменства й критики.

Зрозуміло, брак таланту ідеологічна пропаганда заступити не може. Тому на початку тридцятих років із виїздом у СРСР родини Крушельницьких та припиненням виходу радянофільських видань напрям пролетарської літератури повністю вичерпає себе.

Активними дописувачами “Вікон” були, крім вищеназваних, також О.Гаврилюк, П.Козланюк, М.Калинчук, А.Костевич, М.Сопілка. До групи “Горно” приєднався й колишній “парафутурист” В.Шаян, який прагнув поєднати нове мистецтво й нову ідеологію. Причому, робив він це доволі успішно – у “Вікнах” була надрукована його рецензія на творчість колишнього колеги-“інтебмовсегівця” В.Лопушанського – “В тенетах безпринципності” (1929. – Ч.8-9).

Значно цікавішим з огляду літератури є творчий доробок радянофільського часопису “Нові шляхи: літературно-науковий, мистецький і громадський журнал” (1929 – 1932), головним редактором якого був А.Крушельницький.

Журнал проголошував як головний принцип своєї діяльності ідею всеукраїнськості: “Нові шляхи” вільні від партійної чи гурткової нетерпимості, в основу свого всебічного світогляду приймають всеукраїнську національну платформу і під тим прапором гуртують для об’єднаної культурної праці українських письменників без огляду на кордони” (1929. – Ч.3. – С.1).

Проте захоплення українізацією, культурним розвитком і технічним прогресом, які відбувалися в радянській Україні, призвело видавців і співавторів журналу до політичного засліплення; ідея всеукраїнського культурного об’єднання перетворилася на ідею пролетарської культури, яка повинна була витіснити всі інші з літературного, мистецького, освітнього життя Галичини.

Постання радянофільської течії у літературному процесі Західної України, окрім захоплення “прекрасним” життям у радянській Україні, мабуть, зумовлене ще однією причиною, яку вдало пояснив Р.Рахманний : “Соціальний аспект не знаходив належного відтворення у творах “націоналістичних” українських поетів того часу. Тогочасна українська економічна дійсність вимагала відтворення того аспекту. Хоча т. зв.

пролетарські письменники не дали такої високоякісної продукції, як їхні ідеологічні противники, все-таки вони своїми творами заповнили різьочу нестачу соціального аспекту в літературному процесі міжвоєнного періоду” [228, с.34].

На початку виходу “Нових шляхів” редакція зуміла залучити до співпраці таких потужних літературних талантів, як О.Турянського, Ю.Опільського, С.Парфанович, Ю.Косача. Популярність часопису була зумовлена обмеженими можливостями для творчого пошуку західноукраїнських письменників. Нагадаємо, що на рубежі десятиліть літературний процес розгортався у межах національно-патріотичної течії – “Літературно-науковий вістник”, “Літопис Червоної калини”, католицького напрямку – “Поступ”, та пролетарської літератури – “Вікна”. Письменники, які шукали реалізації як ідейно й естетично не заангажовані митці, приєднувалися до видання, яке проголошувало вільну мистецьку орієнтацію.

Спершу часопис дійсно відігравав досить вагому роль у культурно-просвітницькому та мистецькому житті краю. “Нові шляхи” друкували чимало перекладів, переважно творів сучасних європейських письменників: В.Бірта, К.Гамсуна, Г.Гофмансталя, Ї.Масена, Ж.Шенев’є, О.Петефі. Активними перекладачами на сторінках часопису виступали І.Крушельницький (перекладав з німецької мови, зокрема твори Г.Гофмансталя, якого вважав своїм учителем) та В.Бобинський (перекладав з французької мови – твори А.Рембо, Ж.Шенев’є).

З 1930 р. переважали переклади творів російських письменників – В.Маяковського, С.Єсеніна. В останній рік виходу журналу (1932) з числа 6-7 видання перестало друкувати перекладну літературу.

Оригінальна творчість репрезентована передовсім поезією І.Крушельницького, для якого роки праці у журналі до виїзду в СРСР були творчо найбільш плідними. Вдалими є зразки пейзажної та інтимної лірики:

“Спішні поїзди”, “Настрої вечірньої години”, “Г.Гофмансталеві”, яким притаманні кращі риси поетового стилю – легкість вірша, настроєвість.

В останні роки виходу журналу І.Крушельницький працював уже під впливом комуністичної ідеології. Намагання творити з позиції класового мистецтва негативно позначилося на творчості письменника. Його вірші часто перетворюються в малохудожню поетичну декларацію певних принципів, ідейних гасел – “Слово” (1932.–Ч.6-7). В іншому творі (поемі “З-над прірви” (1931.–Ч.4)) поет, підпорядковуючись ідеологічним вимогам, змальовує ситуацію, яка зовсім не відповідає життєвій правді. Сюжет поеми став агіткою в поширенні класових ідей, тому він неприродний, штучний: мати, вихована на засадах християнської моралі, благословляє сина на розбій в ім’я класової справедливості.

Чимало уваги приділив І.Крушельницький драматургії. У часописі була надрукована драматична поема “Спір за мадонну Сільвію” (1930.–Ч.7-8), драма “Мури й вежі” (1932.–Ч.8-9), заснована на мотивах з селянського життя Західної України. Беззаперечно, якби І.Крушельницький мав можливість працювати в інших умовах, українська драматургія збагатилася би ще одним яскравим, непересічним талантом.

Поетичний доробок журналу складає також творчість А.Коломийця. Це вірші, поема про останню весну машиністки Ванди – “Дев’ятий вал” (1932.–Ч.4). А.Коломиєць розпочав творчий шлях у “Літературно-науковому вістнику”, ставши пролетарським письменником, він не зреалізував свого поетичного обдаровання. У напрямі прорадянської поезії розвивалася і поезія Я.Кондри – одного з найактивніших дописувачів часопису. Його твори – “Юрба”, футуристична поема “В сонячному полоні” – напевно задовольняли вимоги пролетарського мистецтва, однак не вплинули на рівень галицької поезії.

Найбільшої уваги заслуговують прозові твори, надруковані в “Нових шляхах”, адже художню прозу у часописі репрезентують такі імена, як

О.Турянський, С.Парфанович, Ю.Косач, В.Некрашевич, Ю.Опільський. Прозаїки, за винятком Ю.Опільського, який друкував у журналі історичні повісті – “Під орлами Роли” (1929.–Ч.4,5), “Аллах (нарис із 1522 року)” (1930. – Ч.11,12), працювали у малому прозовому жанрі – новелі.

Традиційна в українській літературі селянська тематика представлена в новелі О.Турянського “Іван правдолюб” (1922.–Ч.3). Антивоєнні мотиви звучать в новелі О.Авдиковича “На згарищі” (1929.– Ч.4).

Новою для західноукраїнської літератури стала проза С.Парфанович, майстра психологічної новели. Лікар за фахом, С.Парфанович увела в українську прозу нову тематику, нові сюжетні мотиви: у часописі були надруковані “Шпитальні нариси”. Несподівана і своєрідна тематика дозволила авторці по-новому підійти до одвічних філософських проблем, зокрема до однієї з головних – призначення людини, сенсу і вартості людського життя. Так, новела “Ціна життя” (1929.–Ч.5) присвячена роздумам невиліковно хворої жінки над своїм життям, її сумнівам щодо своєї життєвої правоти. Нарис “Евтаназія” (1930.–Ч.7-8) підіймає іншу проблему, не вирішену дотепер, – які дії є гуманними щодо приреченої, невиліковно хворої людини: боротьба за її життя в муках чи позбавлення усіх страждань, прискорення смерті.

Звернення авторки до нової проблематики було сміливим кроком. Тематика її творів могла призвести до зайвого натуралізму, проте стиль авторки відвертий і водночас стриманий. Правда, нарисам С.Парфанович бракує художньої цілісності, довершеності. Така складна проблематика, жанр психологічної та філософської прози потребує ґрунтовнішого мистецького опрацювання, кращої літературної освіти й культури.

Справжнім літературним відкриттям журналу “Нові шляхи” є творчість Ю.Косача, його ім’я з середини 30-х років стане одним із найпомітніших у західноукраїнському літературному процесі, буде репрезентувати українську літературу модерністського спрямування.

Ю.Косач почав друкуватися у пластовому часописі “Молоде життя” під псевдонімом Орлине Перо, та співпраця письменника з “Новими шляхами” стала його літературним дебютом, справжнім входженням у західноукраїнський літературний процес.

У журналі були надруковані вірші Ю.Косача “Лист недавнім друзам”, “Привіт”, в яких відчутний вплив стилістики та ідеології “лівих” поетів. Оповідання Ю.Косача “Батюк” (1930.–Ч.11), “Вовча республіка” (1931.–Ч.3) характеризуються художньою стрункістю, довершеністю, багатством художньої мови – тими рисами, які будуть визначати стиль письменника.

Частина творів Ю.Косача підписана псевдонімами Гордій Крига, Вадим Іскра. Багато співавторів журналу друкувалося або зверталося до редакції з проханням друкувати їхні твори під псевдонімами. Причиною таких рішень було повне несприйняття галицьких українців радянофільських настроїв “Нових шляхів”. А.Коломиєць у листі до І.Крушельницького від 15 жовтня 1929 р. писав: “Немилосердний антагонізм проти мене і Косача з боку Варшавської української колонії поставив перед нами, а спеціально переді мною, дилему: або вчитися, перебуваючи у Варшаві, і тоді офіційно зірвати з вами, або працювати в “Нових шляхах” і зректися можливості перебування на терені Варшавського університету. Українські кола Варшави оголосили мені повний бойкот: і моральний, і матеріальний...” [292].

Драматургія у “Нових шляхах” представлена досить добре, особливо у контексті загальної кризи цього роду літератури в Західній Україні у 20 – 30-х рр. Окрім вищезгаданих творів І.Крушельницького, в журналі були надруковані драми С.Черкасенка “Ціна крові” (1931.–Ч.1,2,3), “Еспанський кабальєро дон Хуан і Розіта” (1929.–Ч.3,4) – оригінальна вдала обробка відомого сюжету та п’єса Я.Галана “Вантаж” (1929.–Ч.5).

Критика часопису ґрунтувалася на засадах пролетарського розуміння культури. Більшість літературно-критичних праць, надрукованих у виданні,

присвячені аналізу сучасного літературного процесу в Західній Україні. Так, І.Коломийців у статті “Лірики останнього десятиліття (1919–1929)” (1929.–Ч.1,2,3) подає картину літературного життя, аналізуючи творчість представників різних напрямів: Н.Лукіяновича, М.Матієва - Мельника, Ю.Шкрумеляка, Я.Цурковського, В.Атаманюка (Яблуненка), В.Бобинського. Часто вдалі і влучні характеристики письменників критик все-таки зводить до гасел про ідеологічну корисність чи шкідливість творів, відповідно, позитивної оцінки заслуговують лише два останні письменники. Дивно, але автор розвідки “не помітив” письменників, згуртованих навколо “Літературно-наукового вістника”.

Цю прогалину заповнює розвідка С.Щурата й І.Крушельницького “Лірика на манівцях емігрантщини” (1930. – Ч. 7-8,11). Усіх емігрантських письменників критики розділили на три групи, і відповідно до цього поділу була проаналізована творчість кожного письменника. Якщо різниця між письменницькими групами були вдало зауважені, то оцінки творчості емігрантських письменників могли б бути більш правдивими й толерантними. Автори визначили такі групи: група старших письменників (С.Черкасенко та ін.); група самозакоханих жерців краси; група молодих “фашистсько-буржуазних поетів, які розпалюють штучним патосом і своїми непереконливими аргументами або закликають до бою з тією *bellua sine carite*, якою для них являється непереможний ріст національної культури на Радянській Україні” [138, с.233].

У тому ж стилі витримана рецензія А.Коломийця “Поет безсилої фрази” (1931 – Ч.6-7) на збірку Є.Маланюка “Земля й залізо”. А в статті “Червона калина” (1932.–Ч.6-7), присвяченій оглядові української національно-патріотичної літератури, А.Коломиєць, окрім образливих характеристик, дає вже конкретну пораду: “Класова ж повинність західноукраїнського пролетаріату не дивитись пасивно на вмирання

“останніх могікан” тризуба й жовто-блакитного прапора, а допомогти їм сконати, власноручно добити їх” [117, с.262].

Такі не наукові і взагалі не коректні цитати наводимо для того, щоб показати, що від декларацій вільного, не заангажованого ідеологічно часопису не залишилось й сліду. “Нові шляхи” бачили один шлях діяльності – пропаганду “лівого” мистецтва, і редактори всі сили й енергію присвячували цій праці. Часопис, який виходив за фінансової підтримки радянського консульату, перестав виходити у 1932 р. внаслідок політичних суперечок у самій комуністичній партії. Родина Крушельницьких у 1932 р. виїхала в СРСР, де в 1934 р. була знищена комуністичним режимом. Захоплення радянською ідеологією не могло минути просто так для галицьких інтелігентів.

У 1931 р. І.Крушельницький з метою розвитку пролетарського напряму організовує ЗУМО – Західноукраїнське мистецьке об’єднання. Головним завданням ЗУМО було згуртування всіх пролетарських письменників у Західній Україні. Органом ЗУМО повинен був стати “Альманах лівого мистецтва”, перше і єдине число якого вийшло у грудні 1931 р. Редагували видання А.Босий, С.Гординський, М.Колесса, А.Коломиєць; головним редактором був І.Крушельницький.

Окрім організаційного реферату І.Крушельницького “Завдання мистецького об’єднання”, викликає інтерес стаття І.Крушельницького “Розуміння мистецтва”. На думку автора, мистецтво передовсім є допоміжною силою в боротьбі класів. Тому немає інших критеріїв розуміння мистецтва, крім визначення його корисності для справи пролетарів. Автор також висуває відому тезу про “класовий зміст” та “національну форму”, яка є вираженням національної культури. Ю.Лавріненко подібний вульгарно-соціологічний підхід оцінив так : “Після чекістів і цензорів чи не найбільше лиха завдали мистецтву ті його опікуни, що вульгарно переносять абстрактно-теоретичний поділ мистецького твору

на “зміст і форму”. Таким способом твориться партійний “органчик” соцреалізму, але не мистецтво” [141, с.10].

Підтримуючи принципи комуністичної літератури, принципи соцреалізму, які покликані були витворити комуністичну культуру, нівелювати національний первень, І.Крушельницькій все-таки не міг погодитись із запереченням національної культури: “Звідси й внутрішня боротьба суперечності у судженнях: немає національного мистецтва по своєму змісті, бо, як таке, йде воно проти ліквідації нерівності націй і проти здійснення їх рівноправності, підсилює антагонізм між ними, хоч би тільки в обсягу мистецтва, – немає інтернаціонального мистецтва, коли є неувага до національної проблеми й глузування з неї, коли є національний нігілізм” [136, с.3].

Очевидно, що І.Крушельницький, як і його батько А.Крушельницький, як В.Бобинський, лідери КПЗУ, також знищені червоним режимом, просто не розумів тих явищ, процесів, що відбувалися в більшовицькій Україні. Галицькі інтелігенти – інтелектуали лівої орієнтації – бачили в російському комунізмі втілення вікової гуманістичної традиції. Стежачи за культурним відродженням двадцятих років у радянській Україні, вони не змогли побачити, зрозуміти, що те відродження є не під опікою, а під залізною п’ятою московського більшовизму.

Разом із трагедією родини Крушельницьких, припиненням видання “Нових шляхів” завершується сторінка радянофільської і комуністичної літератури в Західній Україні. У тридцятих роках модерністські тенденції оформлюються в так званий “ліберальний” напрям, а “ліве” мистецтво в Галичині перестало існувати.

2.2.2. “Ліберальний” напрям у Галичині як спроба створення ідейно не заангажованого мистецтва. Ліберально-модерністський напрям

у галицькому літературному процесі можна виокремити умовно, оскільки він не пов'язаний з певним літературним угрупованням, мистецької школою чи течією. Дослідники об'єднували в цей напрям письменників за такими головними ознаками: орієнтація на західноєвропейський модернізм, аполітичність, “безідейність”, бажання творити нове мистецтво.

Чільним представником цього напрямку є Михайло Рудницький. Головна увага його літературної та журналістської діяльності була скерована на популяризацію творчості західноєвропейських письменників (звідси величезна праця М.Рудницького на перекладній ниві) та наближення сучасної української літератури до європейської, насамперед французької літератури.

У критиці М.Рудницький керувався естетичним принципом, який ґрунтувався на формальних засадах оцінки художньо-мистецьких якостей твору. Позиція М.Рудницького зумовлена бажанням літератора протистояти ідеологічній заангажованості митців, змінити ідейний підхід до мистецтва в галицькому культурному житті. Обстоюючи своє творче кредо, М.Рудницький часто провокував літературно-мистецькі кола закликами до “безідейності”, навіть “безнаціональності” мистецтва. На думку М.Ільницького, активне утвердження “безідейності” літератури в період особливо загострених ідеологічних протистоянь у Західній Україні мало свій ідейний зміст [104, с.68].

Варто зазначити, що позиція М.Рудницького не була популярною не лише серед громадськості, а й серед інтелігентських літературно-мистецьких кіл. Тільки від середини 30-х років частина літераторів об'єднається навколо тижневика “Назустріч”, який проголошував ідею мистецтва у мистецтві, хоча все одно єдиної узгодженої програми чи мистецької платформи літератори “Назустрічі” не мали. Б.Романенчук, відзначаючи інтелект і велику літературну культуру М.Рудницького, вказував на причини неуспіху його ідей: “Галицька суспільність бачила

літературу очима молодого І.Франка, який вартість творів оцінював їх громадською значимістю, тому погляди Рудницького були неприйнятні, але чимало важив і тон його критики, зверхній та легковажний” [232, с.237].

Погляди М.Рудницького на українську літературу, його статті, рецензії, книги часто ставали об’єктом літературних дискусій, постать критика – мішенню гострих нападів з боку представників комуністичної, націоналістичної та католицької орієнтації. Проте, як вже зазначалося, зі свого боку статті, рецензії, полемічні нотатки М.Рудницького були тим ферментом, який активізував естетичну та критичну думку, спонукав до дискусії, будив творчий дух.

С.Гординський, талановитий літератор, один із найближчих колег М.Рудницького у виданні “Назустріч”, дуже вдало схарактеризував М.Рудницького як критика і його роль у галицькому літературному житті: “М.Рудницький належить до тих критиків, з якими можна не погоджуватись (я з ним майже ніколи не погоджуюсь) та що мають дар, властивий творчій критиці: викликувати живий обмін думок, хоч би із самого бажання протиставитись його поглядам; в одних зброєю критики є віра у якийсь порядок речей, у нього – сумнів, який кладе знак запитання коло кожної речі” [56].

У 20-х рр. виданням, в якому головним чином М.Рудницький розвивав свої погляди, був щоденник “Діло”. Автор літературної сторінки не обминав увагою жодного літературного факту, один із найавторитетніших галицьких часописів вустами М.Рудницького постійно відгукувався рецензіями на вихід нової книги, видання, проведення мистецького вечора. Значну частину літературної праці займає також перекладна діяльність – через переклади М.Рудницький ознайомлював читацький загал із найновішими досягненнями світового мистецтва.

Під незаперечним впливом М.Рудницького у 20-х роках виходив часопис “Світ: Ілюстрований тижневик” (1925-1929). За редакцію видання відповідав С.Микитка, однак репертуар літературного доробку журналу вказує на М.Рудницького як на співредактора. “Світ” як ілюстрований, культурологічний часопис був призначений “для найширших кругів”. Журнал, “крім зразкових уривків українського красного письменства, головно новішої літератури, як також перекладної літератури, старатися буде уйняти сучасне життя на всіх його ділянках” [253].

Хоч науково-популярна інформація не витіснила з часопису художню літературу, як це траплялося з іншими культурологічними виданнями, наприклад з “Русалкою” (1926), “Світ” не відіграв важливої ролі в літературному житті краю. Причиною малої популярності тижневика, незважаючи на різноманітний літературний доробок, була відсутність літературно-критичних публікацій. Часопис не приділив уваги літературній критиці, тижневик друкував лише художні твори, не аналізуючи проблем літературного життя.

Літературний доробок журналу значний. У “Світі” друкували письменників “лівої” орієнтації: В.Бобинського – “Тюремна колисанка“, “Вічний сніг”, “Egotica”, В.Атаманюка “Я знаю”, А.Павлюка “Вперед”, М.Ірчана “На фермі”. Більшість із них стала співробітниками “Нових шляхів”, а наприкінці 20-х рр. комуністична ідея багатьом замінить мистецькі пошуки. Та поки що на сторінках “Світу” можна знайти зразки доброї ліричної поезії цих авторів з різноманітною проблематикою.

Поруч із творами згаданих авторів у журналі друкували також вірші поетів-націоналістів: Б.Кравціва – “Край насипів шляху погублені хатки”, “До ясних островів” (рання поезія, в якій переважає неоромантичний пафос); О.Бабія “Аристократці”, “Не осуди”. Р.Купчинський робив спроби розвитку урбаністичної тематики – “Місто”. Журнал друкував любовну лірику – М.Рудницького “На цвинтарі в Ментоні”, “У ночі”, Н.Лукіяновича

“Знакомі”, “Минуть як сон – хвилини оп’яніння”. Чимало поезій до часопису подали старші літератори В.Пачовський, Б.Лепкий, С.Черкасенко.

Прозовий доробок “Світу” – нариси К.Поліщука “Дівчатко”, “Петро Довбанюк” (дуже активний у західноукраїнському літературному процесі емігрант із Наддніпрянської України К.Поліщук – редактор “Мамаю”(1923), “Стерні”(1922) – у 1925 р. виїхав до радянської України і “зник” з літератури). Дописував до часопису Ф.Дудко – найперспективніший новеліст 20-х рр за оцінками рецензентів – “Промазав”; Дмитро Козій – “Над свіжою могилою”, “Він прийде”. У “Світі” були надруковані твори І.Гаврилюка – прозаїка, який жив у Буковині – “Влада темного”, “Літо”.

Журнал був відкритий для творчості письменників різних ідеологічних та мистецьких уподобань. Головний критерій для друку в часописі – належний художній рівень творів. Редактори виконували свою роботу дуже професійно: у “Світі” не друкували малохудожніх, провінційно-“учнівських” творів, які подекуди появлялися на сторінках навіть солідних літературних видань.

“Світ” дієво реалізовував своє призначення – завдання, сформульоване вже у назві видання. М.Рудницький згідно зі своїми переконаннями намагався ознайомити читачів з усіма кращими здобутками української та світової літератури. Галицький літературний процес, досить вбогий на перекладну літературу, і співробітники намагалися цьому зарадити. У “Світі” друкували твори Ш.Бодлера (пер. В.Бобинського), Р.Тагора, Я.Каспровича, Гі де Мопассана (пер. М.Рудницького), Р.Стівенсона (пер. П.Лада), К.Гамсуна, Р.Леандера (пер. І.Стайничого), Ю.Тувіма, Жорж Санд, С.Цвейга, Е.М.Ремарка, І.Бабеля, Я.Гашека. Такою різноманітністю імен зарубіжних письменників міг похизуватися далеко не кожний навіть спеціалізований літературно-мистецький часопис.

Часопис “Чар-зілля” (1927-1928), як і “Світ”, відіграв радше культурно-освітню, аніж літературно-мистецьку роль. Журнал виходив двічі у місяць; у 1927 р. – у Львові, а в 1928 р. – в Тернополі. Редактором “Чар-зілля” був В.Семчишин. Редакція видання визнала своїм завданням “несення і скріплювання духовної і фізичної культури серед української родини і всієї суспільності...Засобами до осягнення нашої ціли послужить нам в першій мірі література, наука і мистецтво” [295].

У журналі були надруковані вірші І.Крушельницького – “Весна горить”, В.Олексієнка – “Не питайте мене, люди”; нариси В.Олексієнка – “На розпутті”, В.Некрашевича – “Жертва”, “Коли цвітуть безсмертники”, К.Гриневич – “На крилах пісні”. На сторінках часопису знайдемо також твори зарубіжних письменників – С.Лягерлеф, А.Панчіні, Ж.Ренара, А.Франса, Р.Ортмана.

У перших числах видання опубліковані літературознавчі розвідки О.Гриця “О.Кобилянська” (1927.–Ч.2), С.Дорошевича “Пам’яті М.Вовчка” (1927.– Ч.2).

Причини переваги культурологічних, загальноінформаційних видань над суто літературними аналізує М.Рудницький у статті “Журнал для наших родин” (1927. – Ч.1). Ілюстровані часописи, загальноосвітні видання автор назвав єдиною “спадаючою кладкою над рвачким потоком, званим галицькою літературою.” Літературні видання слабко розвиваються, бо “тільки чаром-зіллям можна приспати нашого читача на те, щоб влити йому кілька краплин літератури” [239, с.3].

Літературне життя на західноукраїнських землях під Польщею, зокрема в Галичині, розгорталося тільки у Львові – по львівських літературних виданнях. В інших містах, якщо й виходили літературні часописи, то рівень їх був надто низьким, провінційним, щоб втримати читача і впливати на літературне життя. Так, у Тернополі виходив часопис “Сяйво” (1930) за редакцією В.Мартиновича. Всупереч гучно

задекларованому завданню: “Будемо поборювати партійну політику в літературі... постараємось побудувати українську літературу сучасної доби і сучасних вимог, яка б заповнила ті наглядні недостачі нашої літератури” [277] – репертуар видання був надзвичайно скромним, примітивним.

У тижневику вміщені твори маловідомих письменників: новела Моляра “Жінка-демон”, поема Морозенка “Велитні українського народу”, вірш Хв. Безрідного “В неволі Кремля”.

Тернопільські читачі, до яких доходили солідні львівські видання могли зробити вибір і не підтримали нового тижневика, який після виходу першого числа припинив існування.

Чимало літературних творів було надруковано у тижневику “Неділя” впродовж 1928 – 1929 рр. З 1930 р. почала виходити “Літературна бібліотека “Неділі”, й часопис став менше уваги приділяти літературним справам.

Відповідальним редактором видання був Г.Еліяшевський, до редакційного комітету входили також Р.Голян та М.Голубець.

Відповідно до типу видання – ілюстрований тижневик – добір художніх творів відбувався за критерієм “цікавої літератури”, яка б спонукала читачів до читання у вільний час. Редколегія віддавала перевагу творчості молодих письменників, які щойно входили в літературний процес – у тижневику були надруковані вірші А.Курдидика, І.Черняви, Б.Нижанківського, проза була репрезентована нарисами В.Лопушанського, А.Курдидика, фантастичним оповіданням Ю.Косача “Четвертий вимір”, “сучасною повістю” В.Лопушанського “Гомін душі”. Співавторами “Неділі” стало нове покоління молодих письменників, яке розпочало свою літературну діяльність наприкінці двадцятих років і прагнуло знайти власні шляхи творчості.

Одним із засобів художньої реалізації, формою пошуків молодих письменників є літературно-мистецькі угруповання, письменницькі

товариства. На противагу створеному в 1927 р. Товариству письменників і журналістів ім. І.Франка (ТОПЖ) [270], який був серйозною, офіційною письменницькою спілкою, молоді літератори об'єднувалися у власні літературні гуртки. Згуртовувались переважно письменники-початківці, які не хотіли приєднуватися до ідейно заангажованих видань: “Літературно-наукового вісника”, “Поступу”, “Нових шляхів”.

У 1931 р. група молодих письменників: В.Ковальчук (І.Калинів), Б.-І.Антонич, Т.Курпіта, І.Калений, М.Гурко – вирішили об'єднатися з митцями при мистецькій школі О.Новаківського. Таким чином була створена літературно-мистецька група “Недея”, головою якої був М.Гурко. “Недея” проіснувала до осені 1933 р. Товариство не мало перспективи розвитку, не могло повноцінно функціонувати без власного видання і припинило свою діяльність: “Одиною причиною були тут тільки і тільки справи фінансові. Без них – себто без журналу – не було цілі й потреби існування. Поодинокі особи розуміли цю річ, тож без гуку розійшлися”[11].

На початку 30-х років з ініціативи (за висловом сучасників – з “фантазії”) А.Курдидика виникло угруповання “Дванадцятка” – “наймолодша львівська богема”. До “Дванадцятки” входили Я.Курдидик, Б.Нижанківський, В.Ткачук, В.Ковальчук (псевд. – В.Тесар, Й.Калинів), І.Чернява, Б.Цісик, З.Тарнавський, Г.Павенцька, В.Гірний (псевд. – Ф.Триндик), К.Мулькевич, Р.Антонович.

В.Ткачук став відомим літератором середини тридцятих років завдяки збірці новел “Сині чічки”. І.Чернява привернув до себе увагу скандальною книгою “На Сході – ми”, в якій змальована експансія українців на Схід, в Росію. В.Гірний (ФедьТриндик) був, мабуть, єдиним літератором у галицькому літературному процесі, який розвивав жанр літературної пародії. Опікуном або, як називали самі члени групи, “татом” “Дванадцятки” спершу був М.Голубець, потім М.Рудницький. Якоїсь певної програми об'єднання не мало, не мало воно й власного видання.

“Дванадцятка” була справді “богемним” товариством, члени якого “жили, як уміли”. Б.Нижанківський, один з членів групи згадував: “Що ми хотіли? Ми хотіли добре писати. А це багато, навіть дуже багато – не кожному під силу” [205, с. 40]. “Дванадцятка” була непомітною в літературному житті краю, про це свідчить навіть відсутність згадок про об’єднання у пресі. Лише в сатиричному часописі “Комар” можна знайти карикатуру – дружній шарж на “Дванадцятку”, зроблений Е.Козаком. Малій популярності об’єднання “сприяла”, крім відсутності власного друкованого органу, його богемність, салонність. Не зовсім вдалим були літературні спроби гуртківців, сучасні критики, зокрема М.Мухин, не сприймали “штучності” мови їхніх творів: “Майже всюди наш нарід говорить чистою та добірною мовою, а тут раптом львівські каварні всупереч природі виплекують екстра мову... Деяким з гурту “12” це іще й досі подобається, але тепер ця звичка вживати зманеризовану говірку видається жалюгідним анахронічним дивацтвом” [298, с.97].

У 1932 р. Асоціація незалежних українських мистців (АНУМ) видала часопис “Мистецтво: Ілюстрований мистецький журнал”; редагувала журнал редакційна колегія АНУМ. Всього вийшло 3 випуски видання. “Мистецтво” було присвячене лише проблемам пластичного мистецтва та малярства.

Більш широким колом зацікавлень вирізняється видання “Карби: Мистецький збірник”. Вийшло лише одне число “Карбів” у 1933 р., однак структура видання й сформульовані завдання вказують, що “Карби” повинні були стати періодичним альманахом. Збірник був виданий гуртком української плястики “Руб”. Співавторами “Карбів” були: редактори – Б.І.Антонич, В.Гаврилюк, С.Луцик, а також В.Ласовський, Р.Чорній, Н.Макух, А.Малюца. Своїм завданням редакція бачила формування нового змісту мистецтва. “Цим змістом буде здоровий світогляд окциденту й ті

знамінні елементи національної духової структури, що свідчать про нашу расову окремішність” [110].

Серед численних публікацій збірника, присвячених різним галузям українського мистецтва, викликає особливий інтерес стаття Б.-І.Антонича “Національне мистецтво [Спроба ідеалістичної системи мистецтва]” (передрук цієї статті здійснив М.Ільницький у щорічнику “Україна. Наука і культура” за 1990 рік). Б.-І. Антонич методологічною засадою мистецтва вважає мистецький ідеалізм, який знаходить в мистецькій дійсності, а не поза її межами, мету та вартість мистецтва, відкриває в самому мистецтві широкі обрії. На думку автора, мистецький ідеалізм зумовлений природою мистецтва, він є “єдиною системою, яку можна оперти на науковій дефініції мистецтва та в логічний спосіб вивести з неї” [5, с.234].

Як вже зазначав М.Ільницький, Б.-І. Антонич не стільки намагався побудувати власну культурологічну модель, скільки виступити проти “матеріалістичного”, вульгарно-соціологічного підходу до мистецтва, поширеного у радянській, соцреалізмівській естетиці: “Тут мистецтво – це тільки надбудова (класичне слово їхньої термінології) суспільного життя, а його єдиною метою є помагати в зовнішньому та внутрішньому закріпленні класи (другий фетиш), що його витворила. Послідовно йдучи, вони повинні були дійти до заперечення мистецтва взагалі” [5, с.234].

Цікавою є думка Б.-І.Антонича про елементи, які творять національне мистецтво. Національний характер не творить у мистецтві народна тематика. Мистецтво само по собі є суспільною вартістю, а суспільство – це і є нація, отже, мистецтво “саме про себе є також і національною вартістю”. Справді національним мистецтво буде, якщо “митець признає свою приналежність до даної нації та відчує співзвучність своєї психіки із збірною психікою свого народу. Якщо це відчуття справді щире, воно напевно знайде вислів – навіть мимохить – у творах митця” [5, с.234].

Молоді галицькі письменники, які шукали шляхів входження в загальноєвропейський літературний процес, врешті-решт одержали можливість співпраці, культурного обміну, активної літературної діяльності, публікації творів через постання двотижневика “Назустріч” (1934 – 1938).

1 січня 1934 р. вийшло перше число часопису “Назустріч: Література. Мистецтво. Наука. Громадське життя”. Видавав часопис Осип Боднарівч, редагувала колегія, за редакцію відповідала Анна Мучій-Боднарівч. Склад редколегії не вказано, однак відомо, що до неї входили М.Рудницький, Б.-І.Антонич, С.Гординський, В.Сімович. У 1938 р. відповідальним редактором видання став С.Гординський (щоправда, в останньому році видання вийшло лише десять чисел).

Завдяки блискучому творчому колективові, талановитому редагуванню “Назустріч” став найпопулярнішим літературно-мистецьким виданням тридцятих років. Співавторами часопису була велика кількість письменників та критиків, важко навіть виділити, окрім редакторів, творче “ядро” видання.

М.Рудницький у вступній статті “Пляни” зазначав, що залучити до співпраці якнайбільшу кількість авторів – одне з головних завдань часопису: “Уся наша преса наводить смертельну нудьгу головно тому, що вона складається з плодів постійних членів редакції” [241].

Часопис “Назустріч” був побудований за зразком європейських мистецьких видань: у центрі його діяльності була не стільки публікація художніх творів, як хроніка українського та європейського культурного життя та літературно-критична діяльність.

Поетичний доробок журналу складають вірші вже відомих західноукраїнських поетів – Б.-І.Антонича, Ю.Косача, С.Гординського – і молодих поетів, які з часописом розпочали активну літературну діяльність

– В.Кіршака (псевд.: Я.Дригинич, Вадим Лесич, Я.Ярий), Н.Ріпецького (у вид.– Б.Жарський), В.Гаврилюка.

Особливою увагою користувалась творчість Б.-І.Антонича, його поезію найчастіше друкували у виданні.(Після смерті Антонича у 1937 р. часопис друкував вірші із ще не друківаних збірок “Зелена Євангелія”, “Ротації”. Число 14 за 1937 р. було присвячене вшануванню пам’яті Б.-І.Антонича).

Б.-І.Антонич виступав на сторінках журналу і як активний критик, літературознавець, культуролог. Цікавою є його стаття “Становище поета (слово при роздачі літературних нагород дня 31 січня 1934 р.)” (1935.– Ч.4). Цитуючи вірш Брюсова “Юному поету”, який обстоював такі “три заповіді” митця: крайній індивідуалізм, служіння мистецтву заради мистецтва, праця для майбутнього, Б.-І. Антонич зазначає, що новий час висунув нові вимоги, протилежні до раніше сформульованих, – творити для сучасності, підпорядкувати індивідуальність творця певній ідеї, практичній меті. Автор пропонує власний суспільно-естетичний підхід до сучасного письменства, який полягає у синтезі “заповідей” Брюсова та їх протилежностей: “Погодити службу сучасному з тривкішими, вищими мистецькими вартощами, зберегти в цій службі свою індивідуальність і незалежність, влити в жили мистецтва бурхливу кров наших днів, але так, щоб не перестало воно бути справжнім мистецтвом”.

Окрім суспільного принципу автор вмотивовує також національний принцип у мистецтві: “Я сам у своїх поезіях підкреслюю свою національну навіть расову приналежність не тільки в змісті, але що важніше й трудніше – ще й у формі. Роблю це менше за надуманою програмою, більше з внутрішньої потреби вірності світові, що з нього вийшов”[8]. (Це спростовує закиди тих критиків із націоналістичних видань, зокрема М.Мухина, щодо безнаціональності поета, відсутності суспільного і політичного становища: “Антонич проявив той брак відчуття, який привів

його під гостинну браму “Назустрічі”, цієї цитаделі ворогів українського національного мистецтва і української духовости взагалі” [298, с.120]).

Іноді це несприйняття Антонича зумовлене радше творчою, а не суспільницькою настановою поета, який писав: “Не шукаю фікційного окциденту з львівської каварні, але несмілий підхожду до традиції моєї землі... Тут тобі хвала, сивобородий міністре республіки поетів, Вотє Вітмене, що навчив мене молитись стеблинам трави...звеличую найтайніше й найдивніше явище: факт життя, факт існування”[8], який послідовно захищав свою особисту незалежність і творчу свободу:“Хочу й маю відвагу йти самітно й бути собою. Я не мандолініст ніякого гуртка. Не вистукую верлібрів на барабані дерев’яного патосу. Знаю добре, що криця й бунтарство, котурни й сурми наших поетів це здебільша векслі без покриття” [8].

Особливий інтерес викликає стаття Б.-І. Антонича “Як розуміти поезію” (1935.–Ч.15), в якій автор аналізує інший теоретичний аспект – проблему адекватності сприйняття читачем художнього твору і задуму письменника. Ідеальним сприйняття, на думку автора, було б тоді, коли читач пережив би все те, що при творенні пережив сам автор. Однак цей ідеал недосяжний. Поруч з проблемою мистецького сприйняття виникає інша проблема – розуміння мистецтва . Зрозумілість поезії, мистецького твору взагалі – річ умовна і суб’єктивна, бо те, що для одного – не зрозуміле, для іншого – аж занадто просте і прозоре. Б.-І.Антонич виокремлює три типи, три причини незрозумілості твору: незрозумілість історична (не знаємо подій, що про них натякає автор); незрозумілість органічна (не розуміємо задуму, суті, змісту); незрозумілість формальна (формальні засоби утруднюють нам розуміння).

Антонич вважає, що зрозуміння мистецтва не повинно стати головною проблемою у теорії мистецтва: “Зрозуміти мистецький твір...це навіть не найважливіша річ. Механізм діяння мистецтва куди складніший.

Зрозуміння це дія розуму, а мистецтво і поезія належить до царини почування” [9]. Тому, на думку автора, незрозумілість не зможе погасити вогню натхнення, що жевріє в кожному справжньому мистецтві.

Часто друкували у виданні твори Ю.Косача, небожа Лесі Українки, який, закінчивши навчання у Празі, переїхав до Парижа, проте брав активну участь у західноукраїнському літературному процесі завдяки постійній співпраці з галицькими виданнями.

У “Назустрічі” були надруковані вірші Ю.Косача: ”Портрет кондотьєра”, сонет “Дон Жуан”, “М.Башкирцевій”, “Летун”, “Вітер з чорномор’я”, – а також новели “Змія” (ця новела перемогла на конкурсі новели, який проводила редакція “Назустрічі”), “Кондотьєр”, “Інгігерд”.

Творчість Ю.Косача, як прозову, так і поетичну, визначає спільна для всіх творів риса, яку вдало зауважив С.Гординський, – “боротьба за героїчну людину” [57]. Пошук героїчної людини, боротьба за неї постійно супроводжували творчість письменника, приводячи його часом навіть до таких крайніх становищ, як “ліва” й націоналістично орієнтація.

У виданні був надрукований уривок з комедії Ю.Косача “Кирка з Льолею” (була нагороджена на драматичному конкурсі ТОПЖу) – “У міському суді”(1938. – Ч.7/8).

Цікавими є літературознавчі розвідки Ю.Косача. Стаття “До проблеми історичної повісті” (1938.–Ч.4) порушує такий теоретичний аспект, як перспективу розвитку українського історичного роману. На думку автора, український історичний роман потребує реформації, бо він перебуває ще “в добі романтичної концепції повісті”, в якій історія використовується як тло для розкриття сучасних проблем. Навіть один із найталановитіших творів – роман “Козаки в Московії” Ю.Липи не сягнув далі вальтерскоттівської традиції.

Інша стаття Ю.Косача “Документ чи література”(1938.–Ч.9) обґрунтовує творчий, а не реалістичний підхід до літератури. У двобої між

“літературою-документом” та “літературою-мистецтвом” автор відстоює творчу літературу, а не фотографічну. Справді художнім, на думку автора, є той твір, що “веде нас кудись поза нас, а не показує нас” [126].

У часописі “Назустріч” по-новому розкрився літературний талант С.Гординського, який постає перед нами не тільки як талановитий поет з особливою творчою манерою, з сучасною проблематикою й формальним втіленням її. У виданні С.Гординський відіграв важливішу роль як редактор та літературний критик. Мабуть, “Назустріч” не стало таким цікавим виданням, якби не співпраця у ньому С.Гординського. З численних літературно-критичних статей особливий інтерес викликають публікації, в яких автор, окрім оцінки літературних явищ, викладає власне теоретичні засади своєї літературної й літературознавчої праці, свої думки щодо сучасних проблем літературного життя.

Стаття С.Гординського “Розмова про минулорічну літературу” (1937.– Ч.3) побудована як діалог Читача і Критика. В уста Критика автор вклав своє розуміння літературної праці, мистецтва взагалі. На думку Критика, його завдання – пізнати темперамент автора, який є непомильним критерієм вартості твору. Під темпераментом Критик розуміє світогляд, але не як вироблену систему, а як завжди живий, творчий підхід до речей та явищ. Як бачимо, авторове розуміння “світогляду” наближене до поглядів М.Рудницького, який у відомій дискусії про світогляд, започаткованій 1935 року у “Ділі” (про неї детальніше згадуємо під час огляду католицьких видань), тлумачив світогляд як перманентний процес, під час якого письменник шукає власне світобачення. С.Гординського як критика цікавить також процес становлення письменника, “більш чи менш безпосереднє відношення твору до життя”. У розмові з Читачем Критик ставить високі артистичні вимоги до творів літератури, які повинні мати “усі ознаки шляхетного виконання”. Без мистецького оформлення зміст та ідеї твору були б “не менш високими, та не були б літературою” [56].

У статті “Чотири реторти лірики” (1935.–Ч.2) С.Гординський аналізує збірки чотирьох авторів, які, хоч є зовсім неподібними поетами, зуміли зберегти високі мистецькі якості, творити “літературу для вибраних” у час, коли мистецькі критерії оцінки творів часто не головні. Отже, увагу критика привернули такі збірки: “Три перстені” Б.-І.Антонича, “Вогонь і попіл” Н.Лівицької-Холодної, “Черлень” Ю.Косача, “Земна мадонна” Є.Маланюка. Оцінки автора часом дуже несподівані, неординарні. Так, С.Гординський схвально відгукнувся на книгу Н.Лівицької-Холодної, яку у всіх виданнях критикували за надмірне захоплення еротичними мотивами та відсутність суспільницьких тем. На думку критика, вартісною є поезія на будь-яку тематику, якщо її поет опрацьовує по-мистецьки. Всупереч загальній схвальній оцінці у пресі книги Маланюка, збірка “Земна Мадонна” засвідчила, як стверджує С.Гординський, що поет “ще певно дасть не один майстерний твір, але ніколи вже не дасть нічого несподіваного й нового” [57].

Цікавою є стаття С.Гординського про О.Ольжича “Поет другої генерації” (1936.–Ч.4). Автор розглядає творчу особистість письменника у контексті ідейно-мистецьких пошуків західноукраїнських літераторів. Автор змальовує масштабне тло західноукраїнського літературного життя післяреволюційного періоду. Дуже точно автор зауважив, що українська література вказаного періоду розвивалася “двома хвилями”, зумовленими входженням у літературний процес двох поколінь. Перше покоління – це повоєнні поети в Галичині, які займалися національною тематикою: “Стилістично це був символізм, чудовий стиль для оплакування свіжих могил. Були добрі поети, а все ж поезії з тієї доби немає. Може тому, що це був останній відрух “Молодої Музи”, і те, що поети хотіли співати, а не творити” [55]. Друге покоління постало пізніше одночасно із формуванням нової духовності – це Ю.Дараган, Є.Маланюк, Ю.Липа, які принесли в українську поезію новий духовний зміст. Значення творчості О.Ольжича

полягає в тому, що він, належачи вже до другої генерації, творить “міст із попередніми”. О.Ольжич, на думку автора, в українській поезії творить власний духовний світ, а це вдається далеко не кожному митцеві.

С.Гординський подав до “Назустрічі” рецензії на творчість Т.Курпіти, зокрема на збірку “На дспівах весняних” (1934.–Ч.22), І.Коровицького (1936.–Ч.22), Зореслава (1936.–Ч.9), Я.Дригинича – “На шляхах формальних шукань” (1936.–Ч.5), Ю.Косача – “Проблема тенденційної повісти” (1936.–Ч.15).

Привертає увагу стаття С.Гординського “Наше село й література” (1936.–Ч.8). У ній автор досліджує “комплекс Стефаніка” в українській літературі, який полягає у змалюванні безвихідного становища селянина, його приреченості, фатальності долі. С.Гординський закликає українських письменників зображувати у творах про село національні й соціальні рушійні сили, свідомий, а не просто спонтанний бунт селянина.

Разом з двотижневиком “Назустріч” розпочав свою творчу працю В.Кіршак (Я.Дригинич) – “Вістря серця”, “Лист”, якого М.Рудницький оцінив так: “Пише, як за панування модерні. Зміст? Може згодом прийде. Талант” [238]. С.Гординський у творах молодого поета вітав намагання вирватись поза звичайні рамки поетичної творчості: “Формально – дають його поезії цікаві й рідкі в нас шукання... Дригинич той поет, який ставиться до поезії як до “творення гарних речень” [53]. Католицькі критики, зокрема О.-М.Мох [151], негативно поставилися до творчості Я.Дригинича саме за превалювання форми над змістом.

Часто у “Назустрічі” друкувались твори Б.Жарського (псевдонім Н.Ріпецького) – “Кучеряві дні”, “Весняний сонет”, “Осінь”, “Тривання”. Незважаючи на те, що автор добре володіє технікою віршування, поезія Б.Жарського пливе, на думку критика часопису, “з безжурного серця, і не чути в йому туги, а тільки в тузі за великим поет творить літературу” [186].

Дописував до “Назустрічі” В.Гаврилюк – “Вже пізня осінь”, “Слухай, як можна”, “Осіння елегія”, “Елегія інтелекту” – вірші якого вирізнялися на тлі галицької поезії своєю оригінальністю, наближенням до сюрреалістичного напрямку:

Дерева пограбовано. Загарбано деревам плід.

На ківшах плетених дрімуче сонце спочиває.

Так збувсь провіщений біблійний заповіт.

Але рука нестерпна ще в промінні грає.

(В.Гаврилюк “Осіння елегія”)

Правда, вірші поета нерівноцінні, “неоднорідні”; за висновком М.Рудницького, поет “поруч кількох першорядних лірик дає такі футуропоези, якби людей брав на бас” [238].

У часописі були надруковані вірші А.Курдидика – дуже плідного і дуже активного в літературному житті краю літератора, щоправда, не вельми талановитого – “Хто ти?”, “Моменти”, “Нарис”, який спромігся на поетичні “архитвори”, що їх важко назвати літературою.

Молодий поет О.Тарнавський подав до видання неоромантичні вірші з морськими мотивами, які часто зустрічаються у ранніх поезіях Б.Кравціва, – “Романтика ночі”, “Рейси мрій”.

Прозовий доробок складають новели В.Софроніва (якого Є.-Ю.Пеленський назвав найкращим галицьким прозаїком [217,с.44]) – “Зимовий вечір”, “Суперечка”, нариси І.Керницького (найпопулярнішого новеліста 30-х років) – “Осінь”, М.Нижанківської – “Наївні радощі”, В.Ткачука (який, за оцінками критиків, другий після В.Стефаніка пізнав і правдиво зобразив село) – “Близнюки”.

Особливою увагою серед співавторів часопису користувалась творчість І.Вільде, психологічні, психологічно-побутові новели якої у галицькому літературному житті викликали шквал емоцій, неоднозначних оцінок, – “Мала Зізі” (1934.– Ч.8), “24 години” (1934. – Ч.11). Присудження

Ірині Вільде II премії ТОПШЖу в 1936 р. викликало публічний скандал (про це детальніше сказано в огляді католицьких видань). Заідеологізований галицький літературний дискурс не мав місця для розвитку побутової новели з інтимно-ліричним імпульсом. Натомість авторка відстоювала право митця на вільний творчий процес, на самостійний вибір тем, право творити таку літературу, яку хоче бачити сам митець; головне, щоб художній твір був по-мистецьки вартісним.

Свою творчу позицію авторка І.Вільде пояснює у розмові з журналістом “Назустріч”, у публікації “Еротика, патріотизм, пляни на майбутнє” (1936.–Ч.3). Письменниця вважає адресовані їй закиди щодо еротичної тематики несправедливими. І.Вільде тематику своїх творів пояснює не намаганням творити еротичну літературу, а прагненням з’ясувати психологічні особливості звичайної жінки, в якій, як відомо, переважають не суспільницькі, а особисті мотиви: “Мене тільки поки що, так поки що охопив якийсь неспокій за людське серце, таке, яке воно є саме в собі без тієї сітки всіх тонких вузликів, що в’яжуть його із зверхнім, чи пак, суспільним світом”.

Письменниця гнівно відкидає звинувачення в байдужості до національної справи. І.Вільде зазначає, що в юності витримала іспит на національну свідомість у румунській школі, в якій навіть визнати себе українцем вважалося за злочин. Бути патріотом і писати твори з національно-патріотичною тематикою – не одне і теж: “Національні питання не знаходять зображення в моїх творах не тому, що мене не болить недоля мого народу, не тому, що я не радію його досягненнями, але тому, що вважаю своє перо заслабе, щоб мало гідно торкнутися цих справ” [89].

Суперечки довкола творів І.Вільде знайшли відображення у статті О.Кульчицького “Серце метеликів на шпильках” (1936.–Ч.4), в якій автор намагається простежити характер головної героїні повістей І.Вільде з погляду професійного психолога. Підхід такий до літератури, на нашу

думку, є не вельми професійний, однак існування такої публікації – прецедент у літературознавстві.

Привертає увагу розмова з іншим лауреатом літературної нагороди – У.Самчуком. Публікація має назву “Кілька слів наоспіх”. У ній автор підіймає проблему, не вирішену й до сьогодні: що таке модернізм у літературі й культурі в цілому? У.Самчук, відповідаючи на закиди критиків щодо не модерного, несучасного стилю його творів, зауважує: “Модернізм у зовнішньому та внутрішньому підході – це своєрідне світосприймання... Але ні в якому разі стилізація літер і знаків, що закривають брак творчого напруження”. Справді модерний твір, на думку автора, відзначає сучасний, модерний підхід до літератури, нова духовність, яка відтворена класичним стилем: “Вся та каліграфічна еквілібристика, яку ще дехто розцінює за останній крик моди, вже давно слід у поважній літературній творчості” [249].

Проблеми розуміння художнього твору, критеріїв його оцінки досліджує у своїй статті “Про повість у Радянській Україні” (1935.–Ч.24) Я.Гординський (батько С.Гординського). Аналізуючи причини розвитку прози в радянській Україні й відсутності жанру повісті в сучасному галицькому літературному процесі, Я.Гординський визначає головну рису стилю східноукраїнських письменників – силу слова, яка є головним критерієм справді мистецького твору. Під силою слова літературознавець розуміє не лише добір слів, не лише поетичний образ: “Це та внутрішня переконливість, що пливе з поставленого слова на своєму місці й справжньому значінні. Це мистецька спроможність викликати словом відповідне зображення і зворушити почування. Це та тайна творчість, що оформлює ідею” [59].

Я.Гординський зазначає, що співавтори “Назустрічі” давно визначились із критерієм оцінювання літератури, ним, власне, є сила слова. Позицію часопису не завжди розуміли правильно, тому на адресу

“Назустрічі” лунали звинувачення у пропаганді механічного словотворства, яке заперечує зміст та ідею твору.

Я.Гординський акцентує увагу на тому, що на сучасному етапі на західноукраїнських літераторів покладене важливе завдання гідного розвитку літератури, оскільки східноукраїнські письменники через репресії втратили можливість вільного творення, українську радянську повість “спацифіковано”. Натомість у західноукраїнському літературному процесі жанр повісті щойно народжується: “Наші повістярі не знайшли ще такої форми, де б велика ідея йшла в парі з “великим словом”. А великі почування у великій формі – завдання великої повісти” [59]. По цей бік Збруча є лише твори деяких письменників – У.Самчука, Ф.Дудка, Г.Журби, Ю.Косача, А.Крижанівського, які є вдалими спробами на шляху розвитку української повісті.

Як ми вже зазначали, одним із найактивніших і найвпливовіших авторів видання був М.Рудницький. У часописі він розгорнув літературну діяльність у різних напрямках: М.Рудницький виступає на сторінках видання як письменник, критик, літературознавець, перекладач, журналіст.

Як письменник М.Рудницький подав до часопису поодинокі вірші та нариси. Наскільки обдарованим був М.Рудницький як критик, настільки він був посереднім письменником. Критик, який давав усім західноукраїнським літераторам рецензії та рекомендації щодо створення справжньої літератури, спромігся створити слабенькі вірші – “Сонячні скоботи”, “Може вже завтра”.

Нариси М.Рудницького пригодницькі, сенсаційні, зокрема “Два джокери” (1936.–Ч.3), мали поповнити, розвинути популярні белетристичні жанри в українській літературі, які, на думку автора, були недостатньо репрезентовані в ній. Проте відомо, що для створення справжнього високохудожнього мистецтва потрібна “іскра Божа”, талант, заступити який не може навіть величезна ерудиція й праця.

М.Рудницький багато уваги приділяв перекладацькій праці. У “Назустрічі” були надруковані твори О’Генрі, Голсуорсі, Л.Піранделло, П.Верлена, Р.Кіплінга, С.Моема, Е.По, Г.Гейне, К.Менсфільд, Г.Деледди, переклади яких здійснив М.Рудницький. Паралельно перекладацькій автор провадив літературознавчу роботу: поруч із творами зарубіжного автора у часописі була надрукована стаття про його життя і творчість, написана М.Рудницьким. Літературознавець умів у невеликому біографічному нарисі представити митця як неповторну особистість, яскраву, талановиту людину. У статтях, рецензіях, присвячених українським літераторам, М.Рудницький не виявляв, на нашу думку, стільки теплоти, зацікавленості.

У часописі “Назустріч” подибуємо чимало статей М.Рудницького, присвячених сучасному західноукраїнському літературному процесові. Публікація “Безсюжетщина” (1934.–Ч.6) порушує проблему цікавої літератури, яка б користувалась успіхом у читачів. Сучасне життя, як стверджує автор, переповнене подіями, а українська проза і навіть драматургія, яка побудована на конфлікті, не зображують сучасності – “залиті лірикою і філософією”: “У них вічно ще зітхання, змагання, позбавлені двох найсутніших елементів твору – дійових осіб і подій” [237].

Якщо Д.Донцов причини “кволості”, “безсюжетщини” літератури вбачав у домінуванні пасивного, покірною, декадентського світосприйняття у письменників, то М.Рудницький безсюжетність української літератури пояснював слабкою письменницькою технікою літераторів. Відповідно, на його думку, стан літератури поліпшиться разом із підвищенням професійної майстерності письменників.

У статті-рецензії “21 книжок за 12 місяців” (1936.–Ч.2) М.Рудницький короткими, стислими штрихами схарактеризував 21 найпомітніше видання, що вийшли у 1935 р., серед них книги С.Гординського “Буруни”, О.Ольжича “Рінь”, Я.Дригинича “Різьблю даль”, В.Гаврилюка “Соль в тиші”, У.Самчука “Волинь” (Війна і революція”),

К.Гриневич “Шестикрилець”, Н.Королевої “1313”, “Во дни они”. Тон статті, як і багатьох інших критичних відгуків М.Рудницького, іронічний, навіть зверхній. Влучні зауваження поєднуються з їдкими репліками, внаслідок чого рецензії на книги вийшли поверховими і справляють враження свідомо тенденційної критики (хоч сам критик боровся з подібною критикою).

Позитивно автор відгукнувся на книги С.Гординського “Буруни”, У.Самчука “Волинь”. Несправедливо М.Рудницький оцінив збірку О.Ольжича “Рінь”. Як критик, який відстоював передовсім мистецьку вартість творів, М.Рудницький повинен би був належно поцінувати довершені, відшліфовані вірші О.Ольжича, однак зрозуміло, що “розмита” характеристика цієї книги зумовлена все ж таки ідеологічними розходженнями. Поезії О.Ольжича, який дав зразки лірики з новим ідейним світобаченням і досконалим естетичним втіленням, вартували глибшого аналізу, ніж подібні зауваження: “35 поезій на боєві теми з домішкою меланхолії чи чогось такого. Теперішність у його очах замрячена” [238]. М.Рудницький також друкувався під псевдонімом О.Ордан – наприклад, відгук на книгу В.Лімниченка “Дзвони дзвонять” (1934. – Ч.7).

Більш об’єктивним і проникливим критиком у часописі виступив О.Дніпровський, який написав рецензії – “Історичний роман” (1934.–Ч.19) (на книгу Ю.Липи “Козаки в Московії”), “Два нові томи прози”(1935.–Ч.2) (на книги У.Самчука “Марія” та В.Софроніва “Липнева отрута”), – “Нова українська п’еса” (1935.–Ч.7) (на книгу Меріяма – Лужницького “Акорди”). Рецензент, реально й об’єктивно оцінюючи рівень того чи іншого твору, вказуючи на недоліки й позитивні моменти, зумів зацентувати увагу на найнеобхіднішому – на значенні твору в розвитку літературного процесу; автор не опускав критичної статті до висловлення дошкульних зауважень.

Як критики і рецензенти на сторінках “Назустрічі” виступали також С.Чарнецький – рецензія на книгу С.Гординського “Барви й лінії” (1934.–

Ч.1), М.О. – відгук на книгу С.Гординського “Слова на каменях” (1937.–Ч.10), Л.Бурачинська – стаття “Розмах прози [Довкола новелі в 1937 році]” (1938. – Ч.5).

Значним був і літературознавчий доробок видання. Крім згаданих праць, присвячених теоретичним та історико-літературним проблемам, у “Назустрічі” були надруковані студії про Т.Шевченка, А.Свидницького, П.Куліша, Марка Вовчка, І.Франка, М.Хвильового, В.Підмогильного, Ю.Опільського, М.Островецьку. “Назустріч” було першим виданням, яке повернуло читачам і ввело в коло літературознавчих зацікавлень “Молоду Музу”, її літературну спадщину. До цього спричинилися публікації М.Рудницького “Молода Муза” півювілянтном” (1937.–Ч.7) та В.Бірчака “П.Карманський – історик “Молодої Музи” (1936.–Ч.7), яка була відповіддю на характеристики “молодомузівців”, що їх зробив П.Карманський у книзі “Українська богема”.

Отже, часопис “Назустріч”, незважаючи на пізній час входження в літературний процес, був активним учасником літературного життя в Галичині. “Назустріч” відіграв важливу, а в тридцять роки – провідну роль у розвитку літературного процесу в Галичині. Стоячи на засадах естетизму, співредактори видання не відкидали творчості літераторів, які займали іншу естетичну й ідеологічну позицію. Орієнтація видання на західноєвропейську літературу спонукала західноукраїнських літераторів до поглиблення власної літературної культури, вдосконалення письменницької майстерності.

2.3. Функціонування літературних католицьких часописів

2.3.1. Ідейно-естетична концепція “Поступу”(1921–1927)(1927 – 1931). У Галичині в двадцять роки сформувався ще один дуже цікавий і новий для української літератури і журналістики напрям — католицький.

Католицьку гілку літератури у двадцятих роках репрезентує часопис “Поступ” (1921–1931), який спершу виходив як “студентський вісник”, а з 1927 р.— як “вісник літератури і життя”. Редагував часопис Комітет у складі О.-М.Моха, Г.Лужницького, В.Лімниченка (постійні члени редакційної колегії). Головними редакторами у різні роки були О.Надрага, Щасний-Соколовський, М.Марисюк, І.Гладилович, Г.Лужницький, О.-М.Мох.

Ідея українського молодіжного католицького видання вийшла з середовища Марійського товариства молоді, яке було організоване у 1917р. під проводом о.Йосафата Маркевича. Діяльність товариства була спрямована не лише на внутрішню роботу серед членів Марійських дружин, але й на “пресове апостольство”, тобто — усвідомлювання українського громадянства, поборювання ворожих католицькій релігії ідеологій.

Мета зовнішньої роботи Марійського товариства, ідея “пресового апостольства” полягала у формуванні католицького світогляду української молоді через пресу, видання науково-популярної белетристики католицького спрямування. Мета реалізовувалась, зокрема, через щоденник “Нова рада” (1919–1921), часопис “Поступ”, видавництво “Добра книжка”, засноване у 1920 р. О.-М.Мохом.

Спершу “Поступ” виник з ініціативи студентів і постав за кошти студентів. Лише з часом став органом письменницького товариства “Логос”.

Як студентський вісник, “Поступ” провадив культурно-освітню діяльність, друкував твори письменників-початківців, переважно студентів. У журналі виступала Леся Верховинка як поетка; П.Сосенко-молодший друкував прозові твори — історичні та побутові нариси: “Чайка” (історична повість.—1922.—Ч.І-2). Тодішній учень гімназії

Ю.Редько подавав до часопису оповідання містичного та рефлексійного характеру: “Царство ночі”, “Це гірше смерті”, “Зірка”.

Значне місце у часописі посідали переклади художніх творів зарубіжних літератур: з російської, німецької, французької, бельгійської, датської, польської, чеської. Друкувалися переклади творів як класиків літератури (А.Доде, Г.Гейне, М.Метерлінка, М.Лермонтова), так і сучасних, модерних письменників, лауреатів Нобелівської премії (Р.Тагора, С. Лягерлеф, Ж. Мореаса, К. Ньюеля, Г. Честертон).

Перекладачами у часописі виступали В.Мельник (В.Лімниченко, І.Л-0), Ю.Редько, О.Яремченко, Р.Ластовецький.

Отож “Поступ”, хоч видавався коштом Католицької акції, та коло його літературних інтересів не обмежувалося творчістю лише католицьких письменників. Редакція журналу так визначила свою позицію: “Наш часопис не є апольогетичним органом християнства, ані агітаційним органом якої-небудь партії. Стоїмо на об’єктивному становищі; шукаємо тільки світла, правди й добра, приймаємо їх усюди, де найдемо, не виключаючи ніякої партії й ніякого, крім ложного напрямку” [38].

31 грудня 1922 р. гурт молодих католицьких письменників уконституював себе як товариство “Логос”. Товариство об’єднувало таких письменників, як Г.Лужницький (Меріям), О.-М.Мох (О.Петрійчук), о.В.Мельник (В.Лімниченко), С.Семчук. Ідейною основою творчості “логосівців” була християнська етика, яка, на думку католицьких письменників, єдина могла протидіяти наступові комуністичної, атеїстичної ідеології. О.-М.Мох (Agamis) у статті “Боротьба за душу інтелігенції” (1928.—Ч.1-2), критикуючи “Світ” (видання ліберального напрямку), “Літературно-науковий вісник” (часопис націоналістичного напрямку), “Вікна” (орган комуністичних письменників), стверджував: “всякі нехристиянські ліві й праві (навіть протисовітські) видавництва є, напевне, силою своїх засновників, помагачами більшовизму” [13, с.15].

У стильовому плані, як зауважило чимало дослідників — Б.Романенчук [232], М.Ільницький [101], І.Грицков'ян [308],— група “Логос” перебувала під впливом символізму. Зрештою, самі “логосівці” визначили так свою творчо-стилістичну манеру: “Всі три (Меріям, С.Семчук, О.Петрійчук) — символісти, хоч кінцева ціль усіх трьох, а з ними і решти логосівців, се містицизм” [177, с.76].

Однак, містицизм, таємничість — творчі риси, притаманні не лише письменникам “логосівцям”, а й символістам взагалі. У творчості “логосівців” містицизм, про який згадував Меріям, був на першому плані через релігійну спрямованість тематики їхньої творчості. У поетичних, прозових творах “логосівців” головним є образ-символ Бога, Творця, головною темою — оспівування Божої величі, пошуки шляхів до Бога, мотиви сумніву, туги за досконалим, величним.

Найяскравіше репрезентує католицьку літературу з усіма її згаданими атрибутами творчість о. Василя Мельника (В.Лімниченка), який у “Поступі” друкувався і під справжнім ім'ям і під псевдонімом. На нашу думку, криптонім І.Л-о, яким підписана значна частина оригінальних і перекладних творів, належить теж цьому письменникові. Звеличування Божої ласки, Бога, Божої Матері — головна ідея його творчості. Як у своїх поезіях, так і в прозових творах був співцем “Білої Пані” — Пречистої Діви Марії [163, с.11]. Таку тему віднаходимо у віршах “Благословлю тебе, Пречиста” (1923.–Ч. 9), “Перед сповіддю” (1926.–Ч. 1-2).

Ця ж ідея простежується у новелі “З весною” (1921.–Ч. 4), в якій картини природи завершуються уславленням Божої сили: “Без нього весни не знаєш, не відчуєш величі краси в чарівній природі...”

Музі письменника притаманні й громадянські ноти; патріотичні мотиви праці в ім'я батьківщини, популярні в галицькій поезії, знайшли вияв і в творчості В.Лімниченка — вірш “Віра і праця” (1926.–Ч.6), “Трію” (1929.–Ч.3). У поезії “Трію” автор у цікавій нетрадиційній формі виклав своє

творче кредо. Оригінальною є композиція цього вірша, побудованого за принципом: теза – антитеза – синтез, втіленого у діалозі трьох дійових осіб: Ночі, Смутку, Поета.

Дослідники вже зазначали, що одним із головних мотивів у творчості В.Лімниченка, як і в інших представників цього угруповання, є мотив смутку (на думку М.Ільницького [101], цим він наближає творчість “логосівців” до “Молодої музи”).

Плідно працював В.Лімниченко у жанрі прозових етюдів, поезії в прозі, “поезії нев’язаною мовою”, як визначали цей жанр у тридцятих роках. Мабуть, така форма найбільш годилася для оспівування величі Бога, для філософського розуміння, усвідомлення Божої істоти, для художнього вираження релігійного світогляду людини. “Прозовою поезією” написано також відому “Пісню Богові” Г.Костельника, уривки з якої були надруковані в “Поступі”. Звичайно, лірико-прозові твори В.Лімниченка не такі довершені, як “Пісня Богові” — перлина української релігійної літератури, та все ж “Молитва ночі”, “Душе моя”, “В далеких місцевинах” та ін. відзначаються глибоким ліризмом, високою художністю, широтою релігійно-філософського світогляду.

З огляду на невеликий обсяг твору дозволимо собі проілюструвати сказане прозовою мініатюрою В. Лімниченка “Завіщо”(1929.–Ч.2):

“Поміж країнами життя і смерти розіклалися широкі межі...

Простелилися пустарні облоги з тернем і колючками.

І йдеш отими широкими межами, наче зачарований.

Дивишся: перед тобою терні, за тобою колючки,

а з твоїх покалічених ніг спливає кров...

Твоя глибінь скиглить:

Завіщо?

І губиться це скиглення над церковними хрестами...

Над сплетами Христового тернового віночка.”

Творчість іншого представника групи – С.Семчука відрізняється від інших “логосівців” передовсім тим, що поруч із релігійною тематикою провідними в його творчості є громадянські мотиви: “У вихрі днів” (1923.–Ч.9). Поезія С.Семчука була, так би мовити, найбільш сучасною. Автор сміливо йде на художній експеримент, використовує різноманітні стильові прийоми. З цього огляду вирізняється, зокрема, поезія “Місто” (1930.–Ч.4-5), яка тематикою й формальними засобами наближається до футуризму. Вірш складається з 9 частин: реалізм, містицизм, динамізм, скептицизм і т.д., в яких центральний образ “місто” змальоване відповідним до назви розділу настроєм, стилістичними засобами. Дослідники, зокрема Т.Салига, недаремно визначають С.Семчука як громадянського лірика, навіть ця наскрізь футуристична поезія закінчується закликом до боротьби в ім'я народу у розділі “оптимізм”. Б.Романенчук, аналізуючи творчість “логосівців”, зазначив, що “чи не найсильнішим ліриком – С.Семчук. Збіркою “Метеори” доказав, що сенс його творчості саме у відчутті суспільного, активного поетичного поклику до боротьби за державність, тому майже всі його книги в Польщі сконфісковано” [232, с.241].

Найбільш яскравою, всебічно обдарованою творчою особистістю серед “логосівців” є Григорій Лужницький (у поезіях виступав під псевдонімом Меріям, у прозі – Б.Полянч, у критиці – Л. Нигрицький). Як поет Г.Лужницький-Меріям розробляв переважно релігійну тематику. Однак, якщо В. Лімниченко оспівував велич, красу, ласку Бога, то в поезії Меріяма головними мотивами є “людська” тема, проблема пошуку ідеалу, істинного шляху до Всевишнього, справжньої віри, зокрема у вірші “Сумнів” (1929. – Ч.1).

Значне місце у творчому доробку Меріяма посідає пейзажна лірика “Зів’ялі цвіти”, “Вечір”. Ці поезії наскрізь пронизані естетикою символізму, насичені звуковими, кольоровими, образними символами.

Вірші Меріяма не такі тужливі, як у В.Лімниченка, а загадкові, таємничі; символіка туманна, незрозуміла, наближена більше до символізму “Митуси”, ніж до “Молодої Музи”:

Сіре плаття кинув вечір нивам,
Сіре плаття криком гайвороння.
І не стало сили білим крилам,
І заплакали жасміни із просоння.
(“Вечір”).

Доробок Г.Лужницького цікавий ще однією своєю гранню: він започаткував в українській літературі жанр сенсаційної, пригодницької, шпигунської повісті. До праці у цьому жанрі, який вважався бульварним читивом, його спонукало бажання зробити літературу цікавою, зрівняти її з європейською. Загалом, під час написання шпигунських повістей автор керувався національною ідеєю, можливістю прислужитися українській справі: “Сенсаційна література недержавних народів тим різниться від подібної літератури інших народів, що вона осінена вищою ідеєю. Сензація і техніка – це для неї лише засоби, що служать до конкретизування ідеї. І саме тому нерозумно потішаю себе думкою, що не треба мені може червоніти за кожним разом зі встиду, коли беру за перо, щоб розпочати нову сенсаційну повість” [223, с.7].

Перша сенсаційно-шпигунська повість Г.Лужницького “Перша ніч” була надрукована в “Поступі” (1928.–Ч.7-10) під псевдонімом Богуслав Поляннич. Вже у 30-і роки стануть популярними пригодницькі та історично-пригодницькі твори Г.Лужницького за підписами Р.Жданич, Р.Сенечільський, С.Ордівський, Л.Корнич, Нікі Грегор (“Новий час” у 1928 р. друкував повість Р.Жданича “Мій перший погляд”).

“Перша ніч” – це повість про підпільну боротьбу українців, хоч на місце розгортання подій, національне походження персонажів вказують лише прізвища героїв твору. Головними персонажами твору є професор

археології Слуцький та його дружина Ліда. Під маскою байдужого до подій навколишнього світу науковця приховується активний і вмілий організатор підпільного руху, якого ніяк не може спіймати поліція. Його дружина Ліда – романтична імпульсивна жінка, розчарована своїм чоловіком, сімейним життям, прагне активних дій, хоче допомогти підпільникам, і майже закохана у таємничого організатора, не підозрюючи, що її герой – поруч.

У повісті наявні всі необхідні елементи авантюрно-шпигунської прози: шифри, листи, таємничі зв'язкові, будинки з лабіринтами. Однак, як вже зазначалось, ці складники, як і сам жанр, не є самоціллю, вони лише служать головній меті – змалюванню української підпільної боротьби. Б.Поляннич, “базуючись на багатющому досвіді криміналістичної літератури, міг використати хіба що різноманітність розслідувальних методів” [212, с.257].

В основі повісті “Перша ніч”, окрім шпигунської, покладена любовна інтрига, причому досить своєрідна: п.Ліда, допомагаючи таємничому організаторові, дізнається, що це її чоловік і по-новому починає ставитися до нього, закохуватися у свого чоловіка. Ніч після тривожного вечора, переслідування поліції, стала для подружньої пари першим побаченням, тому й твір названий “Перша ніч”.

Наступний “логосівець” Олександр-Микола Мох більш відомий не як поет (виступав під псевдонімом О.Петрійчук), а як видавець, пропагандист і критик (Агаміс), пізніше виступав на сторінках літературного католицького часопису “Дзвони” під псевдонімом С.Лишкевич.

Так вже склалося, що кожне літературне угруповання, кожне видання має свою літературно-мистецьку програму, згідно з якою й творять літератори того чи іншого об'єднання. Необов'язково такою програмою є певні статuti, праці з конкретними вказівками. Найчастіше ідейні,

естетичні засади якоїсь літературної групи, обґрунтовані у цілій низці праць. Потребу існування, суть і завдання католицького напрямку в українській та світовій літературі вмотивовували О.-М.Мох, Г.Лужницький, Я. Гординський.

На думку Г.Лужницького (Л.Нигрицького), католицька література є єдиною гілкою літератури, яка може розвинути українську літературу. Модерні напрями в поезії, зокрема футуризм, динамізм, він називав “епілепсією умів”, вважав, що всі сучасні течії позбавлені всякої духовності. Католицькій літературі притаманне звертання до Бога, висока духовність, внутрішнє богослужіння. “Це внутрішнє богослужіння є тим, що можна б назвати релігійною стороною мистецтва” [201, с. 242].

У статті “Сторінка літератури” (1927.–Ч.1-2) причини квоності української літератури Л.Нигрицький вбачає також у народництві та просвітянстві. Він різко виступає проти С.Єфремова та принципу громадянського слугування: “Письменництво зробилося огнетревалою касою, зльокалізованих інтересів народу, ізолювалося від загальносвітового життя, котре могло нашкодити” [204, с.44]. Л.Нигрицький називав українську літературу “ілюзорично-земельною літературою”, “кімнатною революційною поезією”, створеною письменниками, в яких “дуже часто брак віри в діло заступав талан” [204, с.45].

Негативну оцінку Л.Нигрицький дав у кількох статтях радянофільській літературі. Так, у хроніці “З видавничого руху” (1929.–Ч.8-10) журнал “Нові шляхи” він схарактеризував так: “біля журналу “гуртуються” націонал-комуністи, себто убогі духом, а багаті заробітками письменники. Гуртуються – це може заостре слово – вжити його можна хіба в тому розумінні, в яким кажемо, що гуртуються вівці до їди” [202, с.298].

У рецензії на книги Пасанто “Злочинець” та С.Тудора “Молошне божевілля” (1930.–Ч.11-12) Л.Нигрицький вказує на суперечність, яка існує в комуністичній літературі. Пролетарська література призначена для

“буржуїв”, тобто тих людей, які можуть бути симпатиками цієї ідеології: “Комуністичній література це ніяким чином не є література для комуністів, і навпаки, виключно письменство для зненавиджених буржуїв. Своєрідний глухий кут пролетарської літератури” [203,с.248]. Комуністичні письменники пишуть тенденційно, мусять творити під певним кутом, що створює відповідну атмосферу, “творча об’єктивність не існує, існує лише насилля”. Тому й існують ухили комуністичних письменників, які “за правилом психології творчості перестають бути або комуністами або письменниками” [203, с.248].

Аналогічні думки Л.Нигрицький висловив також у статті “Розкладовий елемент літератури сучасності” (1929.– Ч.І).

Засади католицького напрямку в літературі обстоює Я.Гординський у статті “В чім лежить вартість католицької літератури”(1924.– Ч. 3).

Завданням католицької літератури має стати мета Церкви: “спастися й висвободити людство з країни снів у країну дійсності” [58, с.69]. На думку автора, характерною прикметою новітнього часу є не лише прагнення людини до наукових, технічних здобутків, а й туга за понадматеріальним, понадчасовим. Тому сучасна людина звертається до католицької літератури, а “вчений світ... хоче винайти об’єктивні критерії, що могли б стати основою певної оцінки вартості тої літератури” [58, с.67]. Та не завжди католицька література відповідає на запитання, які хвилюють людину. Я.Гординський виділяв такі причини неуспіху католицької літератури, як “брак зрозуміння й цінення власне строго католицького, християнського духа в самій же католицькій літературі” [58, с.68].

З позиції католицької критики, яка головну увагу приділяла ідеології творчості письменника й тому не завжди була об’єктивною, написані розвідки О.Назарука “Матеріалістичний світогляд І. Франка” (1926.– Ч.7-8) та “Культ Франка а молодь” (1926.–Ч.9-10). Автор статей абсолютно суб’єктивно, тенденційно аналізує творчий доробок І.Франка, применшує

значення творчості великого поета в розвитку української літератури й культури. Лише як суб'єктивне сприйняття особистості письменника, як результат неглибокого вивчення можна вважати такі судження О.Назарука: “Світогляд Франка належить до найстрашніших зі всіх світоглядів які коли-небудь мало людство” [193, с.117].

Завданням католицьких критиків повинна бути боротьба проти світогляду І.Франка, вона мусить “одверто представити перед нашим народом нещасний світогляд, котрий розбив нам нашого великого працюючого” [193, с.117].

Лише з ідеологічної позиції оцінював часопис сучасну поезію, відкидаючи все, що не узгоджувалось із засадами католицької літератури. Зокрема, несправедливо й негативно були оцінені збірки В.Бобинського “Ніч кохання” й “Тайна танцю”. Щодо збірки “Ніч кохання” часопис висловився так: “Остання моральна гниль і розпусницькі богохульства становлять зміст сонетів” [230, с.135]. Наступна збірка автора знайшла не “краще” привітання: “Про яку “Тайну танцю” в тій збірці ходить – біда би то знала. Чоловік здорового змислу не доглупається” [231].

Як бачимо, справджується принцип, що крайнощі сходяться. Так само негативно, лише з ідеологічних міркувань, було оцінено творчість В.Бобинського на сторінках таких ідеологічно різних видань, як “Літературно-науковий вісник”, “Поступ” “Вікна”.

Вивчення суперечливого літературно-критичного доробку видання необхідне для розуміння духовного контексту часу, адже напрям католицької літератури і критики як такий все ж відбувся. Він знайшов підтримку, більш повно розвинувся в Галичині у 30-х рр. ХХ ст. і був репрезентований одним із найпопулярніших часописів Західної України — журналом “Дзвони”.

2.3.2. “Дзвони” (1932 – 1939 рр.) – цитадель християнського духу в літературі. У квітні 1931 р. у Львові почав виходити новий літературно-науковий журнал християнського спрямування “Дзвони”, який ідейно та естетично став спадкоємцем “Поступу”: “Будемо змагатися до того, щоб давати нашим читачам якнайбільш здорову творчість, оперту о християнську етику та християнський світогляд, розбуджувати всі творчобудуючі національні сили та протиставити і поборювати всі погубні для Української Нації, розкладові течії. Рівночасно зазнайомлюватимемо загал читачів з європейською літературою та орієнтувати їх у всіх актуальних, порушуваних в науковому світі питаннях, вказувати браки й прогалини в нашій літературі й науці та давати ініціативу до їх заповнення” (1931.–Ч.1).

Релігійна і національна ідеї, як бачимо, визначали суспільно-культурну орієнтацію журналу; часопис гуртував митців і науковців для служби Богові й Україні. “Дзвони”, за визначенням дослідниці М.Комариці, яка ґрунтовно вивчила творчий доробок журналу, “бив на сполох перед небезпекою духовного поневолення, національної зради, суспільної деморалізації” [119, с.292]. Редакція журналу усвідомлювала складність задекларованого завдання, проте вірила у перемогу своєї праці. Часопис не випадково має назву “Дзвони”, що символізує безупинність і корисність службі Богові:

“Дзвоніть, вічні дзвони !

День дневі передає слово про “вищий світ”!

Дзвоніть, дзвони, передавайте те вічне слово й завтрашньому дневі!” (1931. – Ч.1. – С.4)

Головою редакційної колегії був о. д-р. Й.Сліпий, до редакційної колегії також входили о. М.Конрад, о. Г.Костельник, проф. М.Чубатий. Обов’язки відповідального редактора виконував П.Ісаїв, один із організаторів Товариства українських студентів-католиків “Обнова”.

“Дзвони” користувалися духовною і матеріальною підтримкою митрополита Андрея Шептицького.

Журнал “Дзвони” був активним учасником літературного процесу в Західній Україні до червня 1939 р. Творчий доробок часопису – талановиті поетичні та прозові твори, ґрунтовні літературознавчі дослідження, критичні огляди та рецензії.

Добір художніх творів відбувався згідно із задекларованої програми й ідеологічних та естетичних засад католицької літератури. Постійними співавторами “Дзвонів” були колишні співпрацівники “Поступу”: В.Лімниченко друкував у часописі вірші – “Не питай мене”, “Моїй доні”, релігійні поезії – “Святі”, “Над твоїм кволим духом”; О.-М.Мох (С.Лишкевич, Араміс, Агаміс) разом із Г.Костельником та М.Гнатишаком сформував критику видання та напрям католицької критики у літературному процесі. Співпрацювали з “Дзвонами” також колишні “поступівці” – Ю.Редько як рецензент та Я.Гординський як літературознавець.

30-ті роки ввели в західноукраїнський літературний процес нову генерацію письменників, саме цей час став zenітом розвитку галицького літературно-мистецького життя. Відповідно основу видання, та й католицького напрямку взагалі, складала творчість молодих письменників і критиків. Колишні “поступівці”, які запровадили католицьку ідеологію в українську літературу, у тридцятих роках не надали їй нового імпульсу для розвитку. Релігійна поезія В.Лімниченка “загубилася” між більш талановитими творами Б.-І.Антонича, О.Лятуринської, Р.Кедро. С.Семчук, найталановитіший за оцінками критиків “логосівець”, у 1928 р. емігрував у Канаду. Г.Лужницький – Меріям став відомим як автор пригодницьких, авантюрних, сенсаційних повістей. Р.Сказинський “зник” із літературного життя. О.-М.Мох заснував свою видавничу справу.

Серед поетичного доробку “Дзвонів” найталановитішими, безумовно, є твори Б.-І.Антонича. Публікація поезій “Перший сніг”, “Копання картопель” (1931.–Ч.7) була літературним дебютом письменника, першим публічним виступом молодого поета, входженням у літературний процес. Релігійну тематику автор гідно розвинув у своєрідному циклі поезій: “*Ut in omnibus glorificetur Deus*”, “*Veni Sancte Spiritus*”, “*Ascensio*”, “*Mater Dolorosa*”, “*Te Deum*”, “*Confiteor*”, “Єрусалим”. Згодом у “Дзвонах” були надруковані настроєві, пейзажні, філософські вірші: “Гімн перед світанням”, “Поет”, “Надія”, “Сутінь”, “Фіялки”.

Особливий інтерес викликає поема “Маніфест серця” (1932.–Ч.2). Поема вирізняється з контексту Антоничевої творчості, у ній автор робить цікавий синтез образотворення та творчої манери радянських поетів. На думку Б.Рубчака, стиль і поетика цього твору – “окрім свого досить прозорого змісту, – знаменита пародія на поетику такого типу поезій, включно з її наївною алітерацією” [236, с.59]. Це єдиний вірш Антонича в такому стилі, хоч пародії він пробував писати на “побутові” вірші галицьких поетів.

Серед творчості молодих галицьких поетів – О.Мішури, Ф.Невестюка, М.Підлужного, В.Постригала, Н.Ріпецького, М.Струтинської, які так і не стали відомими, впливовими поетами, вирізняється поезія Т.Курпіти – настроєва лірика “Вечірнє”, “Десь в загравах”, “Осіннє”, Б.Нижанківського – “Як сонце впало за хрести”, “На могилу друга”, Д.Николишина – історична поема з римської старовини – “Ганнібаль”, поема з грецької старовини “Телесилля” та релігійно-філософські вірші “Ти добру частку вибрала, Маріє”, “Марія Магдалина”, “В день Андрія Первозванного”.

Поезія багатьох галицьких поетів – початківців, як вищезгаданих, так і інших: Я.Баркаса, О.Годунька, М.Думанського, Жученка, які писали релігійну та настроєву лірику, Киднира (Риндика) – автора патріотичних

віршів часто, на жаль, не відповідала рівневі солідного літературно-наукового видання, не вийшла за межі учнівських спроб.

З емігрантських поетів найбільшою симпатією і визнанням користувалась вишукана, благородно-стримана філософська поезія О.Лятуринської (в часописі – О.Печеніг): “Мати Божа йшла та долинами”, “Мету доріженьки, мету”, “І знову день”, “Вікном мені доніс”.

Дуже позитивною, інтелігентною прикметою редакційної колегії було бажання найповніше представити в часописі творчість усіх сучасних українських письменників, незважаючи на їхні погляди. У “Дзвонах” друкували твори таких ідейно-естетичних опонентів видання, як Є.Маланюк, О.Ольжич, Б.Кравців (часопис критикував їх за плекання язичницьких культів, надмірний національний пафос), С.Гординський, Ю.Косач (видання не сприймало їх концепції лише естетичної вартості художнього твору). У журналі постійно друкувалися твори наддніпрянських поетів: М.Рильського, Д.Фальківського, П.Филиповича, М.Філянського. Мабуть і деякі маловартісні твори галицьких поетів на сторінках видання можна пояснити прагненням редколегії охопити весь тогочасний український літературний процес.

Талановито й широко репрезентована у “Дзвонах” українська проза.

У жанрі літературної притчі пропагував християнські ідеї Г.Костельник. Письменник обрав форму притчі (що спонукає читача до роздумів) свідомо, вона дозволяє повчати, настановлювати без тиску, патетикт, менторства. Впродовж усього часу виходу видання друкувало притчі Г.Котельника: “Казка про світ”, цикл “Роса і сонце”, “Іскри”, “Джерело на високій горі”, “Вино”. У зверненні письменника до цього жанру, безумовно, відіграла роль євангельська традиція: Ісус Христос, як відомо, проповідував, використовуючи притчі.

Релігійну тематику розвивала К.Гриневичева: у нарисі “Зустріч” (1936. – Ч.3) письменниця художньо інтерпретує євангельські мотиви.

Одним із найталановитіших авторів, які співпрацювали з “Дзвонами”, була Наталена Королева. З огляду на те, що спадщина письменниці мало вивчена, а твори не перевидані, журнал є важливим джерелом до вивчення творчості письменниці. У журналі було надруковано чимало її літературних притч, нарисів, у яких використані біблійні сюжети: “Драхма”, “Лепрозний”, “На Лазаревім хуторі”, “Сповідь”. На обдарованість письменниці вказують публікації розділів, фрагментів з великих прозових творів: ”Мумтаз-і-магаль” (уривок з повісті “Золоте серце”) (1933.-Ч.11/12), “Мезу, жрець Амонів (Розділ з роману про Мойсея)” (1934.-Ч.4), “З великих днів (Розділ з повісті “Quid est veritas”)” (1939.-Ч.3). Ці та інші твори не були надруковані окремою книгою у 30-і роки через брак коштів, видавничих можливостей; частина з них була видана вже в повоєнні роки в діаспорі.

Подією в літературному житті Галичини стала публікація у журналі повісті “1313” (1934.-Ч.6/7–1935.-Ч.12) – один із нечисленних творів української літератури на тему західноєвропейського середньовіччя. В основі сюжету – винайдення пороху ченцем Бертольдом, його внутрішній конфлікт між жадобою пізнання і певними релігійними догмами.

Повість викликала неоднозначну оцінку і в читачів, і в літераторів. М.Рудницький у “Назустрічі” вихід цього твору прокоментував таким чином: “Сам цей пекельний винахід не вистачив авторці і вона ще додала проблеми релігійні. Духовна боротьба в душі світської людини, що стає ченцем, нічим не нагадує тодішніх проблем, ні середньовіччя. Без чеського словника всього не зрозумієте” [238].

Безперечно, у повісті є чимало мовних огріхів, сюжет занадто розтягнений, однак зауваження М.Рудницького несправедливі, вони радше виявляли ідейну суперечність між літературними угрупованнями, аніж розходження в естетичних уподобаннях.

У 1936 році (Ч.1–12) в журналі була надрукована автобіографічна повість Наталени Королевої “Без коріння: життєпис сучасниці”. У повісті письменниця змальовує життя юної героїні з часу її приїзду з Іспанії до Києва і до закінчення Київського інституту благородних дівчат. Головна героїня повісті Нобель – сильна, незалежна особистість, яка вміє захищати свої погляди, зберегти гідність у чужому, непривітному товаристві.

В основу повісті “Предок” (1937.–Ч.4 – 1938.–Ч.1/2) лягли родові хроніки іспанських предків письменниці, історія життя Дона Карлоса Лачерди (до речі, низка нарисів вийшла за підписом Лячерда Медина Челі), який жив у XVI ст. Знову ж таки, історія – це тло, на якому письменниця зображає життя сильної особистості, прослідковує трагізм і випадковість людської долі.

Наталена Королева принесла в українську прозу нові теми з античності і європейського середньовіччя, продовживши літературні традиції Лесі Українки. Використовуючи історичні мотиви, Н.Королева не ставила пізнавальну чи популяризаторську мету; в центрі її уваги – людина, її духовний світ. Ставши українською письменницею уже в зрілому віці, Наталена Королева свідомо окреслила і тематику своєї творчості і її жанрово-стильові параметри: писала про те, що добре знала внаслідок своїх наукових історико-археологічних студій, що спостерігала впродовж життя, що сприяло утвердженню власної концепції людини – сильної особистості, морально чистої, не ушкодженої спокусами сього світу.

Найвищим здобутком прозового доробку “Дзвонів” був роман-хроніка У.Самчука “Волинь”, який отримав I нагороду за 1934 р. від “Товариства письменників і журналістів України” (ТОПШЖу). Перша частина роману була надрукована повністю (у 1932 – 1934 рр.), уривки з другої частини друкувалися у 1935р. і 1938 р. Популярність роману-епопеї була надзвичайно великою, “Волинь” вивела автора в число першорядних

українських письменників, стала найвизначнішим творчим досягненням У.Самчука.

Решта співавторів друкували у часописі твори малих прозових жанрів: оповідання, новели, літературні легенди, мініатюри. Така ситуація пояснюється як особливостями поширення літератури у періодичних виданнях, так і характером літературного процесу, в якому до середини тридцятих років переважали короткі форми.

У журналі можна знайти мініатюри Калини Дубравної “Спогад”, “Банальність”; “легенди української землі” Нусі Залужної - Кучабської – “Роса”, “Параска”; етюди Я.Курдидика – “Не чую”, “Песиміст”; оповідання І.Марківа – “Контрасти”, “Між старими знайомими”, “Перед світанком”.

Варто зазначити, що активними дописувачами “Дзвонів” були літератори старшого, дореволюційного покоління: Б.Лепкий подав до журналу чимало віршів та нарисів; у часописі друкувалися поезії У.Кравченко з релігійною тематикою – “Поклін”, “Осяйна хвилина”, “Благовіщення”, “На Спаса”; філософська та рефлексійна лірика Б.Лисянського “Як скінчу свої дні”, “Життя” та ін. Творчість цих письменників ще менше, як у двадцяті роки, впливала на літературний процес: не молоді таланти вчилися у старших літераторів, радше навпаки – старші із зацікавленням та увагою стежили за пошуками молодих письменників.

Щоправда, у католицькій літературі існувала велика проблема щодо перспективи розвитку цього напрямку. Як слушно зауважив Я.Гординський, “в нас католицька література не має ні одного молодого поета якогось масштабу, якого творчість була б органічно пропоєна католицизмом” [58, с.69]. Кращі письменники, зокрема Наталена Королева, творчість якої передовсім репрезентувала католицький напрям у західноукраїнській літературі, увійшли до католицької літератури зовсім зрілими. “Дзвонам” не вдалось об’єднати і виховати власний осередок молодих письменників,

як це, скажімо, зумів зробити “Вісник” на чолі з редактором Д.Донцовим. Якщо тридцять років стали початком і часом творчого злету “вісниківців”, то в католицькому напрямі відбувалося повільне завмирання.

На противагу художній літературі часопису “Дзвони” у тридцять років вдалося сформуванню католицького напрям у критиці. Католицьку критику репрезентували публікації М.Гнатишака, О.-М.Моха, В.Заїкина, П.Ісаїва, вустами яких журнал відгукувався на усі вияви літературного життя. Критиків католицького напрям об’єдували не методологічні підходи до літературно-критичної праці, а ідеологічні засади літературної критики. Католицька критика оцінює передовсім ідейно-етичний бік художнього твору. Справді мистецьким, художньо довершеним з позиції католицької критики є літературний твір, в якому “правильні” – християнські та національно-патріотичні ідеї вкладені в досконалу, довершену форму. Один із чільних авторів, Т.Коструба завдання католицької критики сформулював так: “З огляду католицької критики ніяк не вільно ідентифікувати етичного з естетичним. Правда, високоморальні натури не будуть бачити естетичного в тім, що є неетичним, але це не може бути правилом загальним для всіх читачів і письменників. Католицька критика мусить ставити крапку над “і” [128, с.122].

Критика як одна із форм відображення літературного процесу стала на сторінках журналу не лише суб’єктом, а й об’єктом окремого дослідження. Проблеми літературно-мистецької критики, її методології підіймало у своїх працях чимало авторів: В.Заїкин, П.Ісаїв, В.Пачовський та ін.

Стаття В.Заїкина “Проблеми української літературної критики в ліберальнім освітлені” (1932. – Ч.7/8, 9, 10), як видно із самої назви, скерована проти ліберального гуртка та ідей “естетизму”, пропагованих М.Рудницьким. Розвідка В.Заїкина є рецензією на книгу М.Рудницького “Між ідеєю та формою”. Автор книги виділяє два критерії оцінки

художнього твору: оцінка форми та оцінка ідеї (причому М.Рудницький у книзі подає кілька дефініцій поняття “ідея”, на що вказував Б.-І. Антонич). На думку М.Рудницького, вартою уваги дослідників є форма, вона є реальним об’єктом літературознавчих студій, а ідея варта стільки, скільки варта форма, в якій, або точніше якою її висловили; “ у мистецтві тривають тільки форми вислову ідей” [240, с.177]. Підхід М.Рудницького до критики зумовлений бажанням змінити описовий та біографічний характер студій з історії української літератури, запровадити нові принципи аналізу літературного твору. Однак новаторські пошуки автора, звернення до форми як до головного складника твору ґрунтувались не на найновіших засадах структуралізму. Відповідно, книга М.Рудницького не скеровувала літературознавців та критиків на новий шлях розвитку, не відкривала нового методу аналізу твору, а викликала у прихильників ідейно-естетичного аналізу чимало звинувачень на адресу ліберальної критики у “безідейності”, “надмірному естетизмові”.

Позиція В.Заїкина як католицького критика однозначна: “Ми цілковито відкидуємо штучне розмежування мистецтва й ідеології (світогляду), яке подає М.Рудницький [98, с.669]. В.Заїкин обстоює ідейний, етичний принцип – головний в католицькій критиці, який зумовлений самою природою мистецтва: “Ідея краси, ідея гарного стоїть безсумнівно у глибшій, (почасти “метафізичній” зв’язку з ідеями добра і правди, істини. Так само і наші естетичні переживання і почуття стоять у найглибшій зв’язку з нашим світоглядом“ [98, с.670]. Відповідно до позиції автора ніколи аморальний твір, якій суперечить етичним принципам християнства, не може бути справді художнім: “Щоби бути досконалим, мистецький твір мусить не тільки відповідати естетичним вимогам але щонайменше не грішити проти вічних моральних засад” [98, с.671]. Однак автор не абсолютизує морально-етичного підходу в оцінці літературних явищ, зазначаючи, що у критиці ідеологічний елемент є лише одним з

елементів оцінки: “Критика, яка в ім’я ідейних мотивів відкидає безсумнівну мистецьку вартість творів – і комічна, і – сміємо думати – навіть нещира” [98, с.670].

Вага морально-етичного фактора в аналізі художніх творів підсилюється його сталістю, стабільністю: “...оскільки національний, соціальний і політичний елемент світогляду різних людей є незвичайно різноманітні, остільки в моральних поглядах залишається певна незмінна основа” [98, с. 670].

Автор формулює й завдання критика, який повинен на підставі свого знання й досвіду та свого розвиненого етичного й естетичного почуття допомогти звичайному читачеві поцінувати мистецький твір: “Оскільки ми ставимося до літературного твору, як до вартості більшої, ніж гарна забавка (закид М.Рудницькому – М.Г.), оскільки віримо при тім в існування вічної правди, наша оцінка мусить зіткнутися й ідейного змісту й етичної сторони, й мистецьких образів та емоцій даного твору, а критерій оцінки мусить бути не тільки естетичний, а й етичний” [98, с.673].

Яскравіше суперечність між католицьким і ліберальним напрямками у критиці, та взагалі між цими угрупованнями, виявилась у відомій дискусії про світогляд.

14 квітня 1935 р. у Товаристві українських письменників і журналістів ім. І.Франка (ТОПЖ) відбулася дискусія між М.Гнатишаком та М.Рудницьким на тему “Чи письменник мусить мати світогляд?”. Про хід дискусії інформує стаття П.Ісаєва “Розсадникам безсвітогляддя” (1935.– Ч.4).

М.Гнатишак обстоював думку, що справді вартісний мистецький твір виростає з внутрішнього переконання митця, є віддзеркаленням його світоглядних переконань.

М.Рудницький стверджував, що справжній талант керується лише почуттями.

На думку автора статті – П.Ісаєва, відсутність світогляду веде до духовної руйнації та застою.

Продовження диспуту відбувалося на сторінках щоденника “Діло”. 27 квітня 1935 р. у “Ділі” була надрукована стаття М.Рудницького “Чи письменник мусить мати світогляд?”, в якій автор зіставляє як несумісні світоглядне й мистецьке начала: письменник повинен шукати власне світобачення, але, знайшовши його і втіливши в художньому творі, він перестає бути письменником.

М.Гнатишак у статті “Ще про світогляд у літературі”, надрукованій у “Ділі” 30 травня 1935 р. доводив, що формально-естетичні вартості не можна тлумачити абстрактно. Естетичні критерії перебувають у тісному зв’язку з іншими сферами життя: для людини, яка органічно сприйняла певні релігійно-етичні, національні чи громадські засади, вже тим самим і естетичні вартості твору з протилежними ідеями будуть мати інший характер.

Г.Костельник у публікації “Чи письменник мусить мати світогляд ?” (1935 – 18 травня) обстоював єдність естетичного й етичного елементів, а тому письменник не повинен звертатися до аморальних тем, бо така творчість руйнує духовність і зовсім не є виявом свободи творчості.

Дискусію завершила стаття Б.І.Антонича “Сто червінців божевілля” (1935 – 15 червня). Автор стверджує, що кожне справжнє мистецтво виростає з емоції і світовідчужання, тому не варто зводити мистецький твір до пропаганди власного світогляду.

Проблемам галицької літературної критики присвячена стаття N.N. “Про літературну критику й критиків” (1935–Ч.2-3). Передусім автор зазначає, що у галицькому літературному процесові, який насичений дискусіями, конфліктами, слабо розвинена літературна, науково обґрунтована критика: “багато галасу – а мало критики” [190, с.105]. Автор називає кілька причин неуспіху літературної критики, головною з них є

відсутність об'єктивного аналізу. Натомість у рецензентів переважає тенденційний підхід: залежно від наміру автора – похвалити або зганьбити твір. Критик повинен бути “лікарем-діагностиком”, який вміє бачити і хворі, і здорові частини. Іншою причиною слабкої ролі критики є її надмірний естетизм. Гаслом “естетизм понад усе” виправдовується чимало “шкідливих ідей, образів” [190, с.106]. Далі автор висловлює несподіване, з огляду на вищенаведену тезу, запитання: чи популярне мистецтво може бути мистецтвом? На думку автора, “ставити з гори “популярні” твори поза скобки літературної мистецької творчості – це великий гріх наших критиків” [190, с.108]. Очевидно, автор – прихильник розвитку творів популярних жанрів літератури, які викликають інтерес у читачів, але, водночас, побудовані на морально-етичних та національно-патріотичних засадах. Однією з причин слабкості критиків є їх низька літературна культура. Рецензентам необхідно вивчати літературну, літературно-критичну спадщину попередників, частіше звертатись до “чужої та своєї скарбниці”.

Аналогічні проблеми функціонування літературної критики порушує В.Пачовський у статті “Моя сповідь” (1934–Ч.4-5). Щоправда, неповноцінність української критики автор виводить ще з франківської критичної традиції (можливо у цих судженнях приховувалася давня образа автора на І.Франка, якого той міг зачепити іронічним зауваженням ще в часи “Молодої Музи”): “Ай-бо руїнна наша критика, наслідуючи Франка, знеохочує людей до писання, розбубнюючи тільки негативні сторони творів, облизує слиною злоради кожний твір, опльовує національну гідність, розганяє таланти від нас до чужинців, доводить до повного застою літератури” [214, с.155].

В.Пачовський висловив чимало критичних зауважень щодо естетичної та формалістичної критики, яка “у вимогах літературності твору закотилася до мізерних мірил фрази без змісту” [214, с.159].

Натомість автор висуває національний критерій – мірило вартості кожного твору для української державності або для етичного піднесення.

В.Пачовський порушує у статті таку важливу культурологічну проблему, як призначення, функціонування мистецтва. Автор вмотивовує необхідність створення власного стилю у сфері українського мистецтва (пригадаймо концепцію національно-органічного стилю, висунуту в МУРі), який буде оригінальним виявом духу української нації і внесе “новий акорд” у всесвітню культуру. На думку автора, народ без власного стилю є матеріалом, “попугаєм народів”. Для створення такого стилю нашим письменникам необхідно опанувати сучасну письменницьку техніку: “Тому з Європи можна нам брати техніку, а не духа мистецтва, яке мусить бути національним стилем аби досягнути всесвітню вартість” [214, с.238].

Як бачимо, В.Пачовський висуває тезу про ідеал українського мистецтва (розвинену пізніше у розвідці “Проблеми української літератури й мистецтва” (1935.–Ч.4)). Літератори Західної України прагнули створити бодай національну духовну державу: “Доки ми є поневолена нація, поти мистецтво мусить заступати храм держави” [214, с.156]. Справедливим є судження дослідниці С.Андрусів, яка розглядає розвиток і функціонування західноукраїнської літератури періоду міжвоєнтя як засіб збереження національної ідентичності [2].

Як вже зазначалося, літературознавчі дослідження, опубліковані у “Дзвонах”, можна поділити на три основні типи: теоретичного, історико-літературного характеру та персоналії.

Особливе місце серед теоретичних проблем, порушених у часописі, посідає визначення поняття “католицька література”. Цій проблематиці присвячені статті В.Зб. ”Завдання літератури супроти католицтва” (1932.–Ч.5), Т.Жевуського “Начерк відродження католицької думки в світовій літературі (XVII-XIX ст.)” (1931.–Ч.2,3,4/5; 1932.–Ч.4, 7/8; 1933.–Ч.8/9), М. “З відродження католицької думки у світовій літературі” (1934.–Ч.1/2),

О.Моха “До проблеми “католицька література” (1939.–Ч.5/6), Х. ”Лицар чести: З початків відродження католицької літератури” (1934.–Ч.12; 1935.–Ч.1). Автори визначали “католицьку літературу як літературу, в якій поєднані естетичний та етичний принципи; розуміли естетичні категорії лише у світлі християнської філософії та моралі. Єдність світоглядного та естетичного критеріїв ставить поза межі літератури малохудожні, недосконалі твори. Таким чином забезпечується високий мистецький рівень творів католицької літератури. Свобода творчості для католицького письменника означає духовну свободу людської особистості, а не вседозволеність тем і образів.

Історико-літературний характер мають розвідки А.Андрієвського “До інтерпретації поеми Т.Шевченка “До мертвих, і живих...” (1933.–Ч.3), Я.Гординського “Жіноче питання в повісті Радянської України” (1936–Ч.8/9 – 1937.–Ч.1/2), М.Демковича – Добрянського “Галичина перед виступом Шашкевича” (1937. – Ч.6/7), Ю.Косача “Донкіхотова місія і М.Унамуно” (1938.–Ч.6), М.Лучицького “Вплив жидів на сучасне письменство й культуру” (1933. – Ч.11/12).

Значна частина праць цієї категорії присвячена аналізу сучасного літературного процесу, як західноукраїнського, так всеукраїнського і світового. Стан сучасної літератури й культури, розвиток модерністських течій в літературі досліджують у своїх статтях Я.Галинич – “Характеристика італійської модерної літератури” (1935.–Ч.6/7), В.Кучабський – “Літературний фільм” (1931.–Ч.7), Є.-Ю.Пеленський – “Християнські елементи в повоєнній наддніпрянській поезії” (1935.–Ч.12), Б.І.Антонич – “Криза сучасної літератури” (1932.–Ч.12).

Особливий інтерес викликають статті М.Гнатишака “Нова українська лірика в Галичині на тлі західньо-європейської модерної поезії” (1934.–Ч.3/4), “Література і суспільне життя”(1937.–Ч.11/12). У першій студії автор робить спробу схарактеризувати сучасну галицьку літературу у

контексті розвитку європейської культури. У перших розділах “Дещо з елементарної теорії” та “Західньо-європейське тло” М.Гнатишак викладає теоретичні основи, не оперті, однак, на літературні факти. М.Ільницький, на нашу думку, справедливо назвав теоретичну частину не “західноєвропейським тлом”, а “рамою, в якій по суті немає портрета” [104, с.114]. Такий висновок мимовільно спадає на думку, оскільки М.Гнатишак, переходячи від огляду західноєвропейської до української літератури, полишає теоретичні засади і аналізує сучасну українську літературу за традиційним ідейним принципом. На думку автора, стильовий підхід у класифікації літературних явищ щодо галицької літератури не виправданий, оскільки жоден з модерних напрямів належно не розвинувся.

У статті “Література і суспільне життя” (1937.– Ч.11/12) М.Гнатишак простежує розвиток різних напрямів у літературознавстві та критиці періоду 20-30-х рр. ХХ ст. На основі нових течій в літературознавстві та власних світоглядних переконань вчений будує свою літературознавчу теоретичну концепцію, яка повністю була сформована пізніше в дослідженні “Історія української літератури” [48]. М.Гнатишак називає три головні методологічні засади своєї літературознавчої роботи:

- структурний зв’язок літературного твору зі словом (цей принцип автор визначав як головний, він запроваджений ще О.Потебнею);
- літературний формалізм (увага до формальних ознак, до конструкції твору, до поезики, однак не означала “сухого” формалізму та наближення до формалістичної школи);
- ідейно-етичний естетизм, конкретизований в сенсі українського націоналізму та християнської етики.

Проте часто-густо у літературно-критичних студіях М.Гнатишака, особливо рецензіях, етичний критерій є головним; автор нехтує естетичний принцип щодо творів, які не відповідали його ідеологічній настанові. М.Гнатишак причисляв до маловартісних твори з протилежними йому

світоглядними принципами, хоч сам визнавав високу літературну культуру і авторський хист: тенденційно й несправедливо критик оцінив творчість Н.Лівицької - Холодної – рец. на зб.”Вогонь і попіл” (1935.–Ч.1), повісті І.Вільде “Химерне серце”, “Метелики на шпильках” (1935.–Ч.11; 1936.–Ч.1/2), збірку новел С.Парфанович “Ціна життя”(1937.–Ч.6/7), поезії Є.Маланюка “Перстень Полікрата” (1939.– Ч.3).

Сучасний літературний галицький процес, літературне життя були головним об’єктом літературно-критичних студій у часописі. Крім відгуків на нові літературні видання (авторами рецензій були Б.-І.Антонич, І.Витанович, М.Демкович – Добрянський, В.Заїкин, В.Залозецький, П.Ісаїв, М.Козак, Г.Костельник, Т.Коструба, В.Лев, О.-М.Мох, Ю.Редько, М.Струтинська, Criticus, у журналі було надруковано чимало статей-хронік, які фіксували головні події літературного життя Галичини. Найбільшого розголосу в літературних колах у тридцятих роках мав розподіл літературних нагород.

Товариство письменників і журналістів ім. І.Франка (ТОПШЖ), створене ще в 1928 р., з 1934 р. запровадило літературні нагороди.

За 1933 р. Товариство відзначило такі твори: Б.Кравціва “Сонети і Строфи”, Ж.Процишина “Молоде покоління”, Г.Журби “Зорі світ заповідають”, С.Гординського “Барви і лінії”. О.Мох (С.Лишкевич) з приводу нагород висловив свої думки у статті “На українському Парнасі” (1934.–Ч.1/2). Позитивно оцінив автор лише книгу Г.Журби, яка добра не лише “своїм тілом – формою, але й духом – моральним змістом” [152, с.52]. С.Гординського звинувачували в надмірному раціоналізмові, “сенс” у його творах, на думку рецензента, часто перетворює поезію на “римовану метафізику”. Збірка Б.Кравціва “Сонети і строфи” містить забагато “злих соків поганського націоналізму” [152, с.47]. Автор вважає, що Б.Кравців запропастив поетичний хист настільки, наскільки втратив віру в Бога.

Нагороди ТОПШЖу за 1934 р. суперечок та негативних емоцій не викликали. Журі у складі: В.Сімовича (голова), М.Рудницького (секретар), О.Боднарівича, М.Гнатишака, В.Дорошенка, К.Галицької, М.Матіїва – Мельника, Ю.Шкрумеляка – призначило: I нагороду – У.Самчукові за роман “Волинь”, II нагороду – Ю.Косачу за збірки “Черлень”, “Сонце в Чигирині”, III нагороду – Б.-І. Антоничу за збірку “Три перстені”. Найбільше закидів викликало нагородження Ю.Косача, хоча загалом літературна громадськість погодилась із вибором журі.

Скандал розгорівся 1936 р. з приводу літературних нагород за 1935 рік. ТОПШЖ вирішило I-у і III-ю нагороду не присуджувати нікому, а II-ою нагородити І.Вільде за повісті “Химерне серце” та “Метелики на шпильках”. П.Ісаїв та М.Гнатишак, не згодні з більшістю, вийшли зі складу журі. П.Ісаїв у статті “З приводу літературної нагороди за 1935 рік” (1936.– Ч.1/2) доводить, що висунені на цю ж премію твори Н.Королевої мають вищу мистецьку вартість, ніж повісті І.Вільде, і заслуговують найвищої нагороди. Автор зазначає, що незгода з приводу літературної нагороди розкриває глибоке ідеологічне розходження різних літературних угруповань: “...це зудар двох світів, світу ліберального й залишків інтернаціоналізму зо світом католицьким й національними стихіями” [107, с.55]. Твори І.Вільде гірші не через брак таланту, а через безідейність: “В часі, коли історію пишуть танками, – вам тичуть у руки “Метелики на шпильках”. А літературний твір повинен бути духовним двигуном нації, володарем людських душ, а у ліберальних критиків він “тільки забава” [107, с.54].

У 1937 р. ТОПШЖ визначило дві нагороди за 1936 р. : II нагороду – Н.Королевій за повість “Інакший світ”, III нагороду – Ю.Липі за збірку “Нотатник”. Цього ж року Український католицький союз запровадив власні літературні нагороди, які призначив: 1-у нагороду – Н.Королевій за збірку “Во дни они”, повість “Інакший світ”, 2-у нагороду – Б.-І.Антоничу

за “Книгу Лева”, Л.Мосендзу за повість “Засів”. До головної ради Українського католицького союзу входили Г.Костельник, М.Гнатишак, П.Ісаїв, Є.-Ю.Пеленський, К.Чехович. Упродовж двох років до 1939р. в Галичині існувало дві літературні нагороди – від ТОПШЖу та УКС. Інколи думки різних журі сходились (як у випадку з Н.Королевою в 1937 р.), однак літературні оцінки, як правило, були протилежними: католицький і ліберальний напрями зовсім по-різному дивились на світ, культуру, літературу зокрема.

Серед студій, присвячених творчості окремих письменників, привертають увагу розвідки К.Бобикевич “Корнило Устиянович” (1938.– Ч.10), М.Демкович-Добрянського “Найбільший поет сучасності Стефан Георге” (1934.–Ч.4), І.Зубенка “Андрій Чайковський: Жмут споминів замість вінка на могилу” (1935.–Ч.10; 1936.–Ч.1/2), М.Козака “Головні моменти наукової діяльності Б.Лепкого” (1933.–Ч.2), П.Коструби “Патріотизм землі: Нові мотиви у творах В.Стефаніка” (1931.–Ч.3), “Реаліст чи романтик: Літературні напрямки у Франковій творчості” (1931.– Ч.6), Ю.Липи “Чаклун із хутора (про М.Гоголя)” (1938.– Ч.9,10,11; 1939.– Ч.1/2), О.Чернової “Зореслав” (1939.–Ч.4), “Іван Колос” (1939.– Ч.3).

Цікавою є розвідка Т.Коструби “Аристократизм і інтелігенція: До розуміння творчості О.Кобилянської” (1931.–Ч.2). Автор побачив нові аспекти у творчості відомої письменниці. О.Кобилянська – аристократка як з походження, так і духом – цінувала родові традиції минулого, які повинні формувати душу сучасного інтелігента, готового до свого призначення – бути ідейним проводирем нації. Т.Коструба обґрунтовує необхідність появи нового національного типу – інтелігента-аристократа, який зеволюціонував від хлопоманії до духовного аристократизму, від мітингового націоналізму до ідеї самовдосконалення особистості як одиниці нації. Очевидно, в поглядах Т.Коструби відчутний вплив філософії В.Липинського, на історіософську та ідеологічну концепцію якого

орієнтувались “Дзвони”. В.Липинському, зокрема, було присвячено два числа журналу: одне – з приводу смерті (в червні 1931р.), а друге – в річницю смерті (в червні 1932 р.).

Часопис “Дзвони” завдяки талановитому редагуванню, високому рівневі освіти, літературної культури співробітників видання, яскравим творчим особистостям став одним з найцікавіших і найавторитетніших західноукраїнських видань. З публікаціями “Дзвонів” згоджувались чи дискутували, однак журнал ніколи не залишався не поміченим у літературному житті Західної України. Часопис “Дзвони” особливо цікавий як один з малочисленних українських літературних видань католицької орієнтації, якому вдалося сформувати в українському літературному процесі напрям католицької літератури, яка за творчими здобутками поступається, мабуть, тільки угрупованню “Вістника”, а за рівнем літературознавчих та критичних студій “Дзвони” посідають перше місце серед літературних видань Західної України 20 – 30-х рр. ХХ ст.

2.4. Розвиток “націоналістичного” напрямку

2.4.1. Літературні студії на сторінках “Літературно-наукового вістника” (1922–1932 рр.) та “Вістника” (1933–1939 рр.). Серед численних течій, напрямів, шкіл, що розвинулися в західноукраїнському літературному процесі 20–30-х рр. ХХ ст. найпопулярнішим і найцікавішим був напрям націоналістичної літератури, репрезентований передовсім часописами, що їх редагував Д.Донцов – “Літературно-науковим вістником” і “Вістником”. Ідейні засади функціонування часописів, їх роль у національному поступі українства, подвижницька редакторська діяльність Д.Донцова висвітлені у дослідженнях С.Квіта [111], Ю.Шаповала [299]. Ми зупинимося на ідейно-естетичній концепції видань та їх впливу на розвиток літературного процесу.

У травні 1922 р. вийшло перше число відновленого “Літературно-наукового вістника: місячника літератури, науки й суспільного життя” за редакцією Д.Донцова. Є.Маланюк так схарактеризував факт появи відновленого часопису і його значення для української громадськості: “Таборовий період нашого існування несподівано – і вже навіки – розколовся на дві частини: до Літературно-Наукового Вістника і після ЛНВ. Жили ми вже потім очікуванням свіжого числа цього журналу” [169,с.375].

Розпочався новий, “донцовський”, період існування журналу, який тривав до 1939 р.: спершу як “Літературно-науковий вістник” – з травня 1922 р. до липня 1932 р., а потім як “Вістник” – з січня 1933 р. до вересня 1939 р.

Про відновлення журналу можна говорити лише умовно, адже “донцовський” “Літературно-науковий вістник” із колишнім “ЛНВ”, який виходив за редакцією І.Франка (1898–1906 рр.) і М.Грушевського (1907 – 1914 та 1916–1918 рр.), єднає хіба що назва. Якщо колишній “Літературно-науковий вістник” стояв на загальнонаціональних позиціях, понад партіями та угрупованнями, намагаючись об’єднати всі українські літературні сили, то новий часопис зробив спробу “вирвати нашу національну ідею з хаосу, в якій вона грозить згинуті, очистити її від сміття і болота, дати їй яскравий виразний зміст, зробити з неї стяг, коло якого гуртувалася б ціла нація, – ось завдання, до розв’язання котрого, разом з іншими, хоче причинитися і відновлений Л. Н. Вістник” [199, с.1].

Розвиток національної ідеї редакція “ЛНВ” бачила, передовсім, через культурний розвиток: “Ренесанс сього культурного життя у нас, піднесення поваги духової культури — в усіх її областях — уважаємо за невідкладну передумову нашого національного відродження” [199, с.4].

У галузі культурного життя “ЛНВ” прагнув “затіснити духові вузли, що в’яжуть нас з західноєвропейськими народами, стрясти з себе останки східної культури” [199, с.5].

Щодо методологічних засад, то редакція висуває такі вимоги: “...найважливішим є зберегти чистою власну ідеологію, ясну змістом і активну волею, та ще – не знаючу сумнівів віру” [199, с.5].

Головний редактор Д.Донцов у листі до В.Гнатюка (який напочатку входив до реколегії видання) свою редакторську позицію задекларував так: “Я керуюся лише інтересами і повагою журналу. Я думаю, що фірма ЛНВ-ка занадто солідна, щоб ми могли дозволяти там вироблятися письменникам, що не мають іскри таланту. Ми ж маємо не пристосовуватись до смаку публіки, а сей смак виховувати” [159].

Нове обличчя журналу було зумовлене як особистістю головного редактора – Д.Донцова, так і часом, коли виходив часопис. Закінчилася доба визвольних змагань, доба Української Народної Республіки, яка розкрила культурний і духовний потенціал української нації, започаткувала новий етап культурного та мистецького життя, об’єднала в єдиному прагненні до самоствердження всю українську націю.

Однак національна революція зазнала поразки, єдиний літературний процес доби УНР після 1920 р. пішов різними шляхами: літературний процес у радянській Україні та літературний процес поза її межами. Література Західної України перебрала на себе місію розвитку й обстоювання національної ідентичності, “утверджуючи присутність у світі неприсутнього для нього українського народу та його культури” [2, с.19].

У перші роки виходу журналу цій меті слугували, зокрема, твори представників довоєнної літератури, класиків чи, як їх називали у Галичині, “сеньйорів” української літератури: В.Стефаника, Марка Черемшини, С.Черкасенка, В.Самійленка, Б.Лепкого, В.Пачовського, П.Карманського. Були це і передруки давніх творів, і нові твори згаданих авторів. Однак, попри національний пафос, мистецьку довершеність їх творів, у літературному процесі 20-х рр. вони радше відіграли роль містка в минуле, були зв’язком із довоєнною і дореволюційною літературою, але не

скеровували літературно-мистецьке життя на шлях естетичних, світоглядних пошуків. За небагатьма винятками (В.Стефаник, О.Кобилянська) творчість цих письменників не еволюціонувала, для згаданих авторів незрозумілими були нові форми життя, а тому й занадто мало у їх творах було нових засобів поетичного стилю, нових формальних шукань. До творчості цих письменників можна застосувати оцінку, яку дав Л.Білецький, один із найвизначніших критиків “ЛНВ”, “Творам” С.Черкасенка: “Між ранніми й останніми творами немає великої різниці, поет не виявив поступу, не піднявся висше своїх молодечих уявлень, часом навпаки: муза його поезії зраджувала поета”, “від його поезій 1917–1920 рр. віє таким анахронізмом” [20, с.188].

Літературний процес, надії на розвиток українського письменства пов’язували з новими силами, з поколінням людей, яке брало активну участь у визвольних змаганнях (О.Бабій, Ю.Шкрумеляк, Р.Купчинський, В.Софронів-Левицький, Є.Маланюк, І.Крушельницький та ін.), а також з поколінням, що народилося у час визвольної боротьби, а “виростало й дозрівало в атмосфері “штурм-унд-дранг періоду” – ще одного спізненого літературно-суспільного процесу на нашій землі” [228, с.23].

Події світової війни та національної революції, які недавно відшуміли, породили нову проблематику літературних творів, досі не знану в українській літературі.

Це – стрілецька література – художні твори зі стрілецького життя, що їх писали переважно колишні вояки УСС. Це вірші О.Бабія – “На селі”, “Юний сміх”, Ю.Шкрумеляка – “Досвіток”, Р.Купчинського – “Май”, “Спека”, оповідання П.Франка – “Висока гра”, містерія І.Крушельницького “Мрачним шляхом”.

Це – антивоєнна література, яка об’єднує твори про страхіття війни; твори про долю людини у трагічних обставинах і т.д. Тематика ця дуже поширена, найбільш цікавими у цьому плані є новели Марка Черемшини —

“Село вигибає”, “Село потерпає”, О.Кобилянської, зокрема “Лист засудженого жовніра до своєї жінки”, В.Стефаніка “Сини”, оповідання І.Липи “Утома”, вірш М.Обідного “Незмиита кров”. Апогеєм розвитку антивоєнних мотивів є новела К.Гриневичевої “На новосіллю” (1926.– Ч.1), яка є водночас актом звинувачення війни та символом незнищенності, непоборності народу: в основі сюжету новели – народження дитини на руїнах війни.

Це – революційна тематика, що розвивалася у двох напрямках: у творах про революцію та в творах з “революційним настроєм”, в яких передані настрої, думки, прагнення, розбуджені революцією. Перший напрям репрезентують новели А.Крижанівського – “Сотня”, “Пісня про смерть”, оповідання Ю.Косача – “Кінець отамана Козиря”, “Москалівщина”, революційна феєрія С.Черкасенка “Цвіт папороті”, твори В.Самійленка “Гея”, В.Яніва “Крути”.

Щодо другого напрямку, то його розвиває більшість творів “ЛНВ”, революційним настроєм пронизане все красне письменство, репрезентоване у журналі. Це твори О.Бабія, Л.Жабко-Потаповича, Б.Гомзина, Б.Кравціва (вірш Б.Кравціва “Кривавим листом котить падолист” (1926.–Ч.11) – один із найкращих творів української літератури, в якому змальовано пафос національної революції), Є.Маланюка і “вісниківської квадриги”, Дажбожича, П.Стаха (псевдонім С.Черкасенка), Б.Лепкого. Усі твори об’єднуює віра у вільне щасливе майбутнє свого народу, бажання боротьби за свободу рідного краю і перемоги в цій боротьбі.

Якщо стрілецьку тематику розробляли лише галичани, то воєнну й революційну тематику (у різних виявах) знаходимо у творах усіх письменників 20-х рр. – як західноукраїнських і наддніпрянських, так і емігрантських.

До речі, про емігрантську літературу. Письменники-емігранти – невід’ємна частина літературного процесу міжвоєнного періоду Західної

України. Саме вони в умовах роз'єднаності нації між різними окупаційними режимами творили спільну, єдину лінію всеукраїнської поезії, принесли в західноукраїнську поезію наддніпрянський колорит, тематику, стилістику і, зрозуміло, мотиви еміграції – туги за рідним краєм, мотиви розпачу й надії, любові до рідної землі й розчарування у сподіваннях, пов'язаних із рідним краєм (Є.Маланюк – “Емігрантське (І вчора знову снилась ти)”, А.Карашевич – “Безсонне”, С.Левченко – “Наддніпрянщині”, Н.Лівицька-Холодна – “Весна”, О.Теліга – “Поворот”.

Суспільне розчарування, світоглядна розгубленість, пошуки нового шляху, нової орієнтації скеровували погляди представників творчої еліти у минуле до історичної проблематики, в якій письменники шукали або аналогії до сучасних подій, або підтвердження національної самобутності, автохтонності українського народу. Зразки чудових історичних творів дали К.Гриневичева – “Шестикрилець” (уривок з роману) (1924.–Ч.3-4), Ю.Опільський – “Школяр із Мемфісу” (1924.–Ч.6), Ю. Липа – “Дорога до Чигирини” (уривок з історичного роману “Московка”) (1932.–Ч.7).

Однією з найбільш популярних у творчості західноукраїнських письменників була тема землі, сільського життя, селянського побуту. “ЛНВ” друкував чимало творів цієї проблематики, переважно це новели й нариси, однак сягнути рівня майстерності В.Стефаника і Марка Черемшини не вдалося нікому. Найбільш талановитими є новели й оповідання К.Поліщука – “Ліпший світ”, “Непрошені гості”, М.Матіїва-Мельника – “По землі”, Р.Єндика – “Регіт Аридника”, “Чорногорські шуми”, І.Керницького – “Випадок” та В.Ткачука, якому пророкували славу “другого Стефаника”, – “Діточе віно”, “Аби не дати”.

20–30-ті рр. ХХ ст. започаткували ще одну, зовсім нову, тему в українській літературі – урбаністичну. Щоправда, у західноукраїнській літературі вона репрезентована значно меншою кількістю авторів і художніх творів, ніж у літературі радянської України, і це зрозуміло: основна частина

українців у Західній Україні – селяни, тут не було масових процесів індустріалізації, механізації і т. п. Однак художні твори цієї проблематики подибуємо і на сторінках часопису: “Розсміялись темні улички” Б.Кравціва, “Ломаним акордом” М.Дикої, “Пісня будня” Г.Мазуренко, “Книжки, чорнильниця, замок...” А.Коломийця, “Поема весни” Ю.Косача.

Варто зазначити, що на сторінках часопису було обмаль інтимної лірики. Цю тематику представляють Н.Лівицька-Холодна, частково О.Бабій, Р.Купчинський, О.Теліга, І.Крушельницький. Така ситуація пояснюється характером української літератури міжвоєнної, який був героїчним, історичним. До того ж, як вже зазначали дослідники, “інтимний світ галицької жінки в галицькому культурному дискурсі був запечатаний, як дерево пізнання” [2, с.21].

Головним складником літератури національного відродження на західноукраїнських землях, як і в радянській Україні, була поезія. Саме вона як вияв національного духу найповніше виявляла пафос національних почувань. Перевага поетичних творів особливо відчутна на початку 20-х років. У журналі друкують поезії багатьох авторів: уже відомих поетів (Б.Лепкого, В.Пачовського, П.Карманського та ін.), молодих письменників – як галичан, так і емігрантів (Ю.Шкрумеляка, О.Бабія, І.Крушельницького, А.Павлюка, М.Обідного, Б.Гомзина, М.Ковальського, А.Карашевича). Однак 20-ті роки не висунули жодного першорядного поета в Західній Україні, на відміну від радянської України.

Такий стан галицького літературного процесу співавтори журналу розуміли по-різному і відповідно його тлумачили. О.Бабій, який, окрім авторства художньої літератури, виступав на сторінках часопису як критик, рецензент, пояснював це явище тим, що “проза вимагає всестороннього формування, орієнтації у життєвих конфліктах – словом усього того, чого бракує нашим поетам” (“Літературні журнали в 1922–23 рр.”) [22].

Д.Донцов поетичну кваліть літераторів пояснював загальною кризою української літератури, яка, на його думку, вся пронизана естетикою декадансу.

Подібні думки простежуються у статті М.Ковальського “Memento vivere (Кілька слів про сучасну українську поезію)”: “Причини анемічності творчості на еміграції і неприродність мистецьких шляхів на Україні полягає у тому, що в нас Українців іще не психологія побідника, не визволеного Прометея – але психологія раба” [23].

Розквіт поетичного мистецтва, розвиток поетичних жанрів починається щойно наприкінці 20-х – на початку 30-х рр. з появою у західноукраїнській літературі таких імен галицьких та емігрантських поетів, як Б.Кравців, Б.-І.Антонич, Г.Мазуренко, Ю.Косач, Н.Лівицька-Холодна, Л.Мосендз, Ю.Липа, і, звичайно ж, поетів “вісниківської квадриги”: Є.Маланюка, О.Ольжича, Ю.Клена, О.Теліги. (Не згадуємо тут С. Гординського, В.Лесича, оскільки їхня творчість з ідеологічних, естетичних міркувань не була репрезентована аналізованими часописами.)

Відображення літературного процесу в дзеркалі преси зумовлене особливістю функціонування преси, її специфікою. Головними факторами, які впливають на публікацію літературних творів у тому чи іншому літературно-мистецькому виданні, є тенденційність та актуальність. “Літературно-науковий вісник”, а особливо “Вісник”, що редагував Д.Донцов – проповідником “літературного імперіалізму – в краснім письменстві”, “творчого суб’єктивізму – в критиці”, не визнавали “об’єктивності в трактуванні з’явищ життя”, друкував твори авторів із націоналістичним світоглядом, літературу “національної чинності” (за визначенням В.Державина [64]), літературу з філософією “трагічного оптимізму”.

Справжнє розмежування літературних сил за ідеологічною ознакою чітко проявилось на межі десятиліть, коли колишні співробітники “ЛНВ”

розійшлися до різних літературних угруповань, які існували при численних виданнях. І.Крушельницький і А.Коломиєць стали на чолі групи “Нових шляхів”. А.Карашевич задекларував своє прагнення працювати на ниві радянської літератури. Ю.Косач від радянофільських “Нових шляхів” перейшов до групи тижневика “Назустріч”, що проголошував аполітичність та безтенденційність. Н.Королева, К.Гриневичева приєдналися до католицького часопису “Дзвони”. Н.Лівицька-Холодна, А.Крижанівський, а згодом Ю.Липа увійшли до групи “Танк”, гуртувалися навколо видань “Тризуб” та “Ми”, які з середини 30-х рр. стали в опозицію до Д.Донцова та часопису, що він редагував.

Очевидно, що таке розпорошення літературних сил було неминучим з огляду на розвиток суспільно-політичного, мистецького життя, разом із формуванням власних політичних та мистецьких уподобань письменників. Тому не вважаємо крайню тенденційність журналу великою бідою, література “трагічного оптимізму” була історично зумовленим явищем духовного утвердження нації. Можна погодитись із думкою Г.Костюка: “Заперечуючи ідеологію виключності, що межує з шовінізмом, святістю вибранця-вождя, зневагу до смердів і негацію наших демократичних традицій, я, проте, їх велику пристрасть, прометеїзм, героїзм як акт наставлення нашої психіки на перебудову української свідомості й дійсності, зневагу до психології раба, прислужника, сіренької людини, шукання велетнів думки і дії, заглибленість в український духовий і соціальний світ, щоб збагнути його як частку вселюдського розвитку – все це з арсеналу “вісниківців” вважаю за добру спадщину, за залізний фонд нашої духовості” [131, с.17].

Філософія “трагічного оптимізму”, яка полягає в активному сприйнятті життя, в усвідомленні трагічності дійсності життя і знаходженні у цій трагічності щастя; філософія, що творить з “пекла

краси” – “красу пекла”, розширила світоглядні обрії нашої поезії, ввела в українську літературу ідею чинності, героїчні мотиви чину для чину (притаманні творчості всіх письменників т. зв. празької школи, передовсім письменникам “вісниківської квадриги”), розробила історіософську концепцію України (Є.Маланюк та ін.), фаустівську тематику (Л.Мосендз), ввела апокаліптичні мотиви (О.Стефанович), а також впровадила в українську літературу сюжети, образи, мотиви європейської та світової літератури.

Осучаснення історії, шукання ідеалів, символів, відповідей в українському минулому – з одного боку, прагнення з’єднати українську культуру із західноєвропейською – з іншого боку, привело у стильових пошуках вісниківців до неокласицизму як упорядкованого класичного зразка творчості. Проте вже зазначалося, що “у стилі “вісниківців” бачимо поєднання неокласичної ясності образу та активного неоромантичного сприйняття” [106, с.234].

Неоромантичне сприйняття авторів “ЛНВ” зумовлене духом епохи, головними рисами якої були стихійна сила, емоційна снага, динамізм, нерозривно пов’язаний із виявом національних почувань. Є.-Ю.Пеленський зараховує “вісниківців”, як і деяких інших письменників Західної та радянської України, до групи революційних поетів, які “споріднені не якимись однаковими формально-мистецькими засобами, а ідейними складниками поезії” [3, с.13].

Найпродуктивнішими жанрами, що їх ми зустрічаємо у “ЛНВ” та “Вістнику”, були поетичні жанри (оскільки переважав розвиток поезії у літературному процесі, як було зазначено): поезії, поеми, балади, рідше драматичні поеми, які “компенсували” відсутність власне драматургії, сонети.

У прозі помітна перевага малих жанрів: новели, нарису, прозової мініатюри, віршів у прозі. Дещо змінюється ситуація у 30-х рр.:

появляється більше великих прозових творів – повістей, навіть романів. На сторінках “ЛНВ” публікується роман У.Самчука “Кулак”, повість Л.Мосендза “Засів”, уривки з його роману “Останній пророк”.

Тривожні революційні роки, учасниками яких була більшість співавторів, спричинилися до поширення жанру спогадів.

У драматургії досягнень зовсім мало, а у “ЛНВ” та “Вістнику” цей рід літератури майже не репрезентовано (лише кількома драматичними поемами та перекладами).

“Літературно-науковий вістник” як активний чинник літературного процесу перший почав ознайомлювати читачів західноукраїнських земель із кращими літературними здобутками радянської України. Журнал не тільки друкував твори письменників, а й вивчав їх, критично інформував громадськість Галичини про літературний процес на Наддніпрянщині. Це був культурний обмін, який свідомо провадила українська еміграція з самого початку заснування журналу. Це була своєрідна боротьба за соборність, якщо не державну, то бодай духовну. У журналі навіть існувала рубрика “З наддніпрянської поезії”, в якій друкували поезії М.Рильського, М.Зерова, П.Филиповича, В.Сосюри. Редакції журналу, очевидно, найближчою була творчість неокласиків з їх тяжінням до західноєвропейської культури та античним ідеалом “калокагатії”. З прози друкували твори Б.Антоненка-Давидовича, Остапа Вишні, П.Панча, М.Хвильового.

Фактично рубрика припинила існування наприкінці 20-х рр., коли процес культурного обміну унеможливився через “китайський мур”, вибудований радянською владою між українськими землями, а також через втрату необхідності такої рубрики, бо початок 30-х рр. – це повний занепад літературного процесу в радянській Україні і початок буяння літератури в Західній Україні.

Завдання “затіснити духові вузли” із західноєвропейськими народами реалізовувалося через перекладну літературу. Прагнення наздогнати втрачений час, заповнити інформаційний вакуум, який існував у сфері перекладної літератури, призводило часом до того, що оригінальна література в деяких числах “ЛНВ” була репрезентована в меншому обсязі, ніж переклади. Активними перекладачами були Я.Гординський, Г.Чикаленко, М.Ковальський, І.Федоренко, Ю.Клен, Ю.Липа, Є.Маланюк, Л.Мосендз, які перекладали твори із чеської, словацької, німецької, англійської, французької, американської літератур. Значна частина перекладів була не з художньої літератури, а з науково-популярної: статті з психології, історії, культурології, політології.

Літературний процес будь-якої доби – явище складне, багатогранне, пізнати його можна, лише вивчивши всі його аспекти: оригінальну літературу, перекладну літературу, літературознавчо-критичні праці, причому у літературно-критичних статтях часопису відображені найбільш проблемні питання, аспекти літературного процесу. Естетичні погляди “Літературно-наукового вістника” сформульовані в низці оригінальних і перекладних статей, що охоплювали різноманітні питання теорії літератури, історії літератури, творчості окремих українських та зарубіжних письменників.

Як літературні критики та історики літератури на сторінках журналу виступали Л.Білецький, О.Грицай, В.Дорошенко, Є.-Ю.Пеленський, О.Бабій, А.Животко, Яр.Гординський, М.Кордуба, Д.Віконська (І.Федоренко), М.Ковальський, Д.Лукіянович, Л.Луців, І.Гончаренко, М.Мухин, Л. Граничка.

Теоретичний доробок журналу можна поділити на такі групи:

1) студії з історії літератури — праці, предметом яких є літературні процеси минулих епох, а також творчість окремих письменників;

2) літературна критика, рецензії та студії з теорії літератури — статті, які охоплюють різноманітні теоретичні та методологічні аспекти.

Визнано, що всебічна об'єктивна критика відіграє чи не основну ідейно-провідну роль у літературному процесі, оскільки “вона виявляє дійсне обличчя течії, пише про те, чого вона хоче, якщо цього не може одразу здійснити – вона є справжньою душею журналу” [114, с.5].

Історію української критики неможливо уявити без вивчення і належної оцінки критичних праць, опублікованих у “ЛНВ”, насамперед праць самого Д.Донцова. Полум'яний, пристрасний, тенденційний, суперечливий, а водночас талановитий, ерудований інтелектуал, послідовний уболівальник за українську справу та українську літературу, він залишив чимало цінних і цікавих праць, які самі по собі є літературно-публіцистичними мистецькими творами.

Д.Донцов як методологічну засаду у критиці проповідував творчий суб'єктивізм: “Нема на світі гіршого прокляття, як так зв. “об'єктивність [74, с.144], бо творчість існує лише як суб'єктивна реальність, в об'єктивному немає творчості”. У статті “Post scriptum”, відповідаючи на закиди інших видань щодо суб'єктивної оцінки літературних явищ, Д.Донцов проголошує: “Для нас критика має творче відношення до мистецтва. Для нас критика була повна характеристичної однобічності” [78, с.1106].

Найбільша частина літературних студій Д.Донцова присвячена аналізу тогочасного літературного процесу, вивченню перспектив розвитку української літератури. Стан “стагнації” української літератури, який не відповідав духові часу, не задовільняв редактора журналу. У статтях, які згодом увійшли до книги “Наша доба і література”, крім глибокого знання й оцінки літературних явищ, знаходимо подекуди занадто різкі, необгрунтовані, тенденційні зауваження. Хоча слово “тенденційний” сам Д.Донцов сприйняв би, мабуть, як комплімент, бо для

створення власної тенденції (політичної, мистецької) редактор журналу віддав дуже багато сил і праці протягом усього життя. Писав же він: “Щодо “об’єктивності”, “суб’єктивності”, “тенденційності” – признаюся. Маємо її стільки, скільки має кожний орган, що хоче виховувати читачів в душі певного світовідчування, що дбає про стиль і не дає зробити з себе сплювачки” [78, с.1110].

У “ЛНВ” протягом 1922–1932 рр. було надруковано чимало статей Д.Донцова про стан, статус і перспективи української літератури: “Криза української літератури” (1923.–Ч.4), “До старого спору (дискусія на тему нашої культурної приналежності)” (1926.–Ч.4), “Крок вперед” (1926.–Ч.10), “Сансара” (1928.– Ч.2), “Росія чи Європа?” (1929.–Ч.1), “Криве дзеркало української літератури” (1929.–Ч.10), “Естетика декадансу” (1930.–Ч.9, 10), “Наше літературне гетто” (1932.–Ч. 1).

Ідеологічно-естетичні погляди, пропаговані редактором журналу, а відповідно й самим виданням, зводяться до таких положень.

1. Українська література перебуває у стані кризи. Причиною кризи мистецтва є панування у ньому естетики декадансу, яка служить лише “релігії краси”, а “культ енергії” йому невідомий. “Є два світи, дві життєві мудрості. Афірмація життя – його заперечення; світ як воля і світ як терпіння; як чин і як споглядання; естетика трагічного і естетика декадансу. Поминаючи Шевченка, Лесю Українку, Стефаніка (ще може Черемшину і пару дрібніших) – ось тая власне естетика декадансу й панує в нашій письменстві” [69, с.813].

2. Головною рисою, притаманною “хворій літературі”, є перечулений ліризм, а головними емоціями – почуття суму, жалю і милосердя, а не момент бунту, самоперемоги, стремління. Українські письменники завжди підкреслювали “креатурне в людині, а не її стремління, які відріжняють її від худоби і виносять в гору” [70, с.884]. “Щастя для наших анеміків не в повноті життя, лише в його стагнації” [69, с.824].

3. Момент трагічного чужий для нашої літератури, бо трагічне породжується з конфлікту, а не зі спокою, з боротьби ворожих елементів. “Трагедія” героїв нашої драми і нашої поезії є в тім, що посовгнулися на гладкій дорозі або що хтось їх влучив камінчиком з-за тину” [69, с.826].

Антитрагічністю літератури, відсутністю вольового світогляду пояснюється слабкий розвиток драми і сатири в українській літературі.

4. Вольовий, активний світогляд впливає також і на форму мистецтва, яке “суггерує, вмовляє, не описує”. Мова літератури стає уривчаста, коротка, словник стає “міцнішим”. Однак “ми далекі сьому світовідчуванню як змістом, так і її формою, що є в нас страшенно старомодна” [70, с.887].

5. Українська література зможе вийти з кризи лише тоді, коли вона перестане захоплюватися красою, гармонією, а стане “подивляти ті сили, ту енергію, які створили цю гармонію, ту енергію, той неясний гін, тую підсвідому волю до життя” [71, с.351], а митці стануть сучасниками доби, в якій їм судилося жити.

6. У творчих пошуках українським літераторам варто орієнтуватися лише на західноєвропейську літературу, бо лише в Європі є нові ідеї, потрібні українській нації та літературі. “Коли наше письменство хоче видужати і сповнити своє завдання, мусить вийти з наслідування провінції, виплисти на ширшу воду, до джерел великої культури окциденту”[80,с.77].

Хоча питання “Захід чи Схід?”, “Європа чи Росія?”, які постали в центрі літературної дискусії 1925–1927 рр. у радянській Україні і знайшли відображення у західноукраїнському літературному процесі, Д.Донцов розглядав їх ширше, не лише як питання культурної орієнтації, а як питання самовизначення нації: “Питання – не Захід чи Схід? тільки – додаток чи суть – провінція чи нація? Бо – абстрагуючись від тої чи іншої орієнтації – поки ми не наллємо форми своїм міцним змістом, що глядить в майбутнє, поки органічно не зростемося нею – ми все будемо іграшкою в

руках чужої ідеї”. “Ходить про організацію і силу ідеї, яку засвоює нація. А сю Ідею може дати нам лише Захід” [68, с.363].

“Справжні Митці горять, не плачуть!” – цим принципом керувався Д.Донцов в історико-літературних студіях, присвячених творчості поодиноких письменників, адже він вивчав лише творчість тих письменників, які відповідали вимогам літератури чину, формували волю і характер читачів”, творили новий стиль доби і новий ідеал людини: у творчому доробку журналу є статті Д.Донцова “Поетка українського рісорджімента (Леся Українка)” (1922.–Ч.1,2), “Поет твердої душі (В.Стефанік)” (1927.–Ч.2), “Олена Пчілка” (1931.–Ч.5), “М.Хвильовий” (1933.–Ч.7-8). Так, Леся Українка, живучи в передчутті бурі, навчила націю жити в пориві, впровадила “в світогляд тую волюнтаристичну ціху, що є ознакою модерного націоналізму” [77, с.35]. В.Стефанік, джерелом філософії якого була “страшна правда землі”, був одним з небагатьох українських письменників, який здобувся на трагічну концепцію життя, зміг “з самого болю черпати силу до його знищення, перемінити сей біль не в дощ сліз, лише у всежерущий шал змагання з долею” [75, с.148].

Звичайно, однобічність критики, навіть теоретично обґрунтована, часом призводила до невідповідної оцінки творчості письменників, особливо молодих авторів. “ЛНВ” містив неприхильні рецензії щодо творів письменників, чия творчість, на думку редакторів, не відповідала вимогам часу взагалі та часопису зокрема. Переважно рецензенти дуже критикували авторів або за “невиправдані” формальні пошуки, або за політичну незаангажованість, або, навпаки, за радянофільські переконання. Незаслужено негативну оцінку отримала творчість В.Бобинського, парафутуристів (Я.Цурковського) – “ще більше куколю і взагалі сміття в знаменитій авторській “елементології” Я.Цурковського. Прочитати “віршилица” здоровій людині не сила” [85, с.84]; Б.-І.Антонича – збірка “Привітання життя” – “хай автор зрозуміє, що с помилкою публікувати

вправи, коли ці вправи мають лишень лябораторний характер” [172, с.478]. Щоправда, Д.Донцов у статті “Про молодих”, що фактично була відповіддю Є.Маланюкові та співавторам “Веселки”, які обурено зреагували на статтю О.Бабія “Наші літературні журнали у 1922–23 рр.” (1923.–Ч.5), обґрунтовує потребу гострої та дошкульної критики: “Правдивому поетові й найостріша критика ніколи не шкодить, а з неправдивих навіть найприхильніша ще не зробила геніїв” [79, с.280].

Попри чимало зауважень, звинувачень на адресу журналу від сучасників та наступних поколінь, безсумнівно одне: “Літературно-науковий вістник” і “Вістник” відіграли провідну роль у літературному процесі на західноукраїнських землях у міжвоєнний період. “В історії української літератури й журналістики займає цей часопис одне з передових, чи вірніше найчільніше місце” (В.Дорошенко) [84, с.3]. Пристрасна творчість “вісниківців”, яка випромінювала любов до України, боронила соборність української нації, та полум’яні, не байдужі до української справи, літературно-критичні праці співавторів журналу, статті головного редактора Д.Донцова формували світогляд української молоді, розбудували історіософську концепцію України та українську традицію, тим самим спричинилися до стабілізації поняття української національності, створили новий тип літератури на західноукраїнських землях, яка відповідала духові часу і яка, разом із літературним ренесансом 20-х рр. у Східній Україні сформувала поняття всеукраїнської культурної суцільності.

Є. Маланюк справедливо назвав “ЛНВ” книгою, “що їй суджено було стати якщо не євангелією покоління, то однією з тих небагатьох книг, які стали на межі нової епохи і то не лише української...” [169, с.376].

2.4.2. Літературна й журналістська діяльність молодих письменників-націоналістів. Наприкінці 1928 р. молоді письменники: В.Лопушанський, П.Марійчин, А.Курдидик, А.Вартовий, І.Чернява, Р.Ольгович, Р.Завадович, Ж.Процишин – об’єдналися в товариство “Листопад”. Спершу “Листопад” був організований як товариство молодих письменників, які розвивали національно-патріотичну тематику сучасними мистецькими засобами (вже назва гуртку “Листопад”, що символізувала Листопадовий Чин 1918 р., окреслювала напрями творчої діяльності товариства): ”Розбурхав “Листопад” уми й полонив маси. З-під друкарської машинки показувався юнак: стрілець, стрілецька легенда – у рядках нової поезії” [11].

Перед галицькою публікою “Листопад” постав “Літературними вечорами”, які проводили члени гуртка по всіх провінційних осередках “Просвіти”, “Бесіди”, а також у клубах. Однак, як схарактеризував сучасник: “Поза “Літературними вечорами” в краю “Листопад” був німий без власної трибуни” [11]. Товариство не мало друкованого органу, а молоді літератори – можливості виявити себе, активно впливати на літературне життя. А.Животко у своїй книзі вказує [93, с.16], що “Листопад” мав намір видавати часопис “Стежі”, але через матеріальні й організаційні негаразди це видання так і не вийшло.

У червні 1929 р. гурт “Листопад” спромігся видати літературну одноднівку “Літаври”. У вступній статті “Буває” об’єднання задекларувало себе як гурт “всіх молодих націоналістів – письменників”.

У “Літаврах” були надруковані вірші Р.Ольговича “Прощання”, Е.Іренка “Місто”, нариси Е.Іренка “На шляху”, Я.Курдидика “Тайна”, мініатюри Мілі Левицької “Сміх”, “Сліпий”.

Уже в 1930 р. “Листопад” як літературний гурток перестав існувати. Від нього відійшов організатор об’єднання В.Лопушанський, а решта членів розійшлося через втрату спільної ідеї. З часом молоді митці стали

шукати нових засобів й нової проблематики, національно-патріотична проблематика, опрацьована однобічно, виявилася завузькою для них; молоді літератори приєдналися до різних видань, об'єднань. Гурт “Листопад” як літературне об'єднання не мав перспективи без власного друкованого органу.

Під незаперечним впливом “Вістника” провадив свою редакторську і видавничу діяльність Б.Кравців – найвизначніший за оцінками тогочасних критиків і сучасних літературознавців галицький поет, який спричинився до виходу в світ літературних часописів націоналістичної орієнтації: “Дажбог”, “Обрії”, “Напередодні”.

У листопаді 1932 р. почав виходити журнал “Дажбог : Література – театр – кіно”. За редакцію відповідали Л.Яцкевич, Є.Ю.Пеленський (з 1 числа 1934 р.), Б.-І.Антонич (з 7 числа 1934 р.), Б.Кравців (з 1935 р.). Програмний принцип видання – “об'єднати при журналі поетів молодшої генерації, націоналістів” [265, с.19] – висунув все-таки поет-націоналіст Б.Кравців, а не аполітичний член редколегії й власник “Дажбога” Є.-Ю.Пеленський.

У журналі друкували переважно поезію з національно-патріотичною тематикою: вірші Б.Кабарівського – “Синові Ігореві Ростиславові”, “Зрада”, “Сонет”, Р.Завадовича – “Майбутнє”, “Magistra vitae”, Б.Кравціва – “Строфи”, Б.-І.Антонича – “Пісня про ізгоя”, Я.Ярого – “Молитва поганина”.

Інтимна лірика була репрезентована віршами Р.Завадовича – “Дождання”, Б.Кравціва – “Пісня пісень”.

Цікавим є прозовий доробок журналу. У часописі друкувався В.Кархут – оповідання “Шуба”, “З-над тихих плес”. В.Кархут був досить відомим письменником у тридцяті роки, його твори приваблювали читачів нестандартною тематикою – змалюванням поведінки тварин. Критика неоднозначно оцінювала твори В.Кархута, деякі рецензенти, зокрема

М.Рудницький, іронізували з приводу “тваринного світу” його нарисів, однак Б.-І.Антонич на сторінках “Дажбога” відгукнувся схвальною рецензією на книгу В.Кархута “Гомін з-поза нас”: “Цих десять нарисів, коротких, але цупких та пруживих наче свіже яблуко, дає багато, поширює обрії на нові царини. “Гомін...” це вже не завдаток на майбутнє, це безперечне досягнення” [7, с.18].

У журналі знайдемо оповідання Ю.Косача “Транспорт на Схід” (1934.–Ч.5) (як бачимо, часто для авторів ідеологічне спрямування часопису не мало значення: до 1932 р. Ю.Косач був співавтором “Нових шляхів”, з 1934 року – ліберального видання “Назустріч”), знавця села В.Ткачука – “Сині чічки” (1934.–Ч.8). Появилися в часописі, крім згаданих, соціально-побутові нариси Б.Кабарівського – “Дешева кімната”, “Без вини”, психологічна новела У.Самчука “Розбита богиня”.

Як прозаїк у виданні виступив Б.-І.Антонич – у “Дажбозі” був надрукований фрагмент з роману “На другому березі” – “Гріх” (1932.–Ч.1).

Значна частина співавторів видання – колишні члени угруповання “Листопад”: Б.Кабарівський, Р.Завадович, А.Курдидик. Чимало співробітників “Дажбога” співпрацювали з виданнями інших напрямів: Р.Завадович друкувався у католицьких “Дзвонах”, А.Курдидик, Б.-І.Антонич, Ю.Косач приєдналися до ліберального видання “Назустріч”, Є.-Ю.Пеленський редагував літературну частину “Нового часу”, який займав націоналістично-християнську позицію. Письменники Західної України прагнули працювати і таки працювали передовсім задля національної ідеї, культурного утвердження української нації. Тому таким безглуздом, чужим, привнесеним навмисно видається розходження письменників по різних таборах, яке довершилося у середині тридцятих років.

Більшість літературознавчих та літературно-критичних статей, що появилися в “Дажбозі”, належали перу Є.-Ю.Пеленського. Будучи активним учасником громадянської справи як видавець, редактор,

краєзнавець, музеєзнавець, Є.-Ю.Пеленський виявив неабиякий літературний талант. У 1933 р. у “Дажбозі” було надруковано розвідку “Забутий жанр” – нарис розвитку української літературної пародії, яка згодом вийшла окремою брошурою. Привертає увагу стаття “Плужанство на зламі” (1933.–Ч.2), в якій автор розвиває думку про провідний в українській літературі культ землі. Диявольський план більшовиків нищить “міць землі, культ села, його романтику” [216, с.33]. Разом із нищенням села перед загрозою зникнення стала українська література, яка живиться лише животворними соками села, бо навіть в умовах більшовицької дійсності урбанізм мав радше карикатурні форми.

У рецензіях Є.-Ю.Пеленський керувався ідейно-естетичним принципом, в якому ідейне й естетичне начало не нівелювали одне одного. Цю думку яскраво ілюструє рецензія на книгу І.Черняви “На Сході – ми” – бездарно написаний “фільм прийдешнього” викликав різні оцінки й спричинив непорозуміння з поняттям “націоналістична література”. Є.Ю.Пеленський, незважаючи на прихильність до націоналістичного напрямку, розкритикував книгу І.Черняви: “Книга заслуговує на те, щоб про неї не згадували. Та автор подає під “націоналістичною літературою” стільки нісенітниць, що мусимо застерегтися: книга Черняви не має нічого спільного з українським націоналізмом. Позатим сюжет запозичений, композиція хаотична, характеристика осіб недбала і недоцільна” [90]. Науковим підходом до аналізу творчості письменника відзначається розвідка Є.Ю.Пеленського про Є.Маланюка (1933.–Ч.4), рецензія на творчість Р.Купчинського (1933.–Ч.7).

До речі, Є.Маланюк у листі до видавця Є.-Ю.Пеленського неоднозначно оцінив “Дажбог”: “З приводу часопису... загалом вражіння – бліде, але – *культурне й здорове*” [160].

З 5 числа 1934 р. редакцію очолив Б.-І.Антонич – очевидно після того, як змінився власник видання: І.Шавель викупив часопис у Є.-

Ю.Пеленського [158]. За редагування Б.-І.Антонича часопис став друкувати більше статей про західноєвропейську літературу. У “Дажбозі” появляються рубрики “Літературна порадня” (в якій вказувались мовні огріхи у творах молодих літераторів, прізвища авторів не вказувалися), “Мішок веселого божка” (у цій рубриці Б.-І.Антонич гумористично змальовував західноукраїнське літературне життя).

У 1935 р. “Дажбог” почав редагувати Б.Кравців, якого не задовольняла аполітичність журналу, він повів редакційну діяльність в бік крайнього націоналізму. У підзаголовку журналу поряд з “літературою і мистецтвом” згадано також “громадське життя”. Фактично Б.Кравців перетворив літературно-мистецький часопис на суспільно-політичне видання. Наприкінці 1935 р. журнал було заборонено.

У лютому 1936 р. Б.Кравців почав видавати часопис “Обрії: літературно-науковий і мистецький тижневик”. Завданням тижневика було: “Виводити наші думки й обрії поза оті залізні стовпи нашої дійсності, вказувати нові обрії широкого вільного світу, ... і прокладати новим ідеям і поривам шлях у майбутнє – це завдання духової творчості нації” (1936. – Ч.1. – С.1).

Тижневик, редагований Б.Кравцівим, – активним діячем націоналістичного руху, – відображав естетичну й ідеологічну позицію головного редактора. Співробітниками часопису було чимало співавторів “Дажбога”: В.Кархут, Б.-І.Антонич, Б.Сварожич, Вс.Ліський. Активним рецензентом у виданні виступав Варро (не встановлено, чий це псевдонім). Не співпрацював із виданням Є.-Ю.Пеленський: за винятком рецензій, “Обрії” не друкували літературознавчих студій.

“Обрії” виходили менше року – 7 січня 1937 р. вийшло останнє число тижневика (всього вийшло 32 числа).

У жовтні 1937 р. почав виходити новий часопис за редакцією Б.Кравціва – “Напередодні: Ілюстрований літературно-мистецький і

науковий двотижневик”. Часопис виходив нерегулярно, очевидно через фінансові проблеми і непорозуміння з владою. Всього вийшло 10 чисел, останнє 8 число – у грудні 1938 р. Літературний доробок видання, як поетичний, так і прозовий складала в основному творчість письменників-емігрантів: О.Лятуринської, І.Наріжної, М.Чирського, О.Теліги, О.Стефановича – більшість з них активно співпрацювала з Д.Донцовим і його “Вістником”. Згадані автори в часописі утверджували революційне, волюнтаристське світосприйняття. “Напередодні” ставило до літератури такі ж вимоги, як і “Вістник”. Це, зокрема, підтверджують рецензії Варро та стаття Ст.Осінського “Критерії оцінки художнього твору” (1938. – Ч.4).

“Напередодні” стало останнім західноукраїнським виданням, в якому Б.Кравців виступав як редактор. 1939 р. Б.Кравців переїхав до Німеччини, брав участь у політичному житті, навіть їздив до Риму, щоб запобігти розколу в ОУН. У Німеччині Б.Кравців був редактором періодичних видань для українців (“Голос”, “Вісті”, “Українець”) [103, с.37].

Висновки. Вивчення проблем функціонування галицької літературної преси 20–30-х рр. ХХ ст. дозволяє зробити такі узагальнення.

Центром культурного життя Галичини у міжвоєнний період був Львів. Однією з форм розвитку літературного життя в Галичині були літературні об’єднання – численні угруповання молодих літераторів, які особливо активно створювалися в перше повоєнне десятиліття: “Митуса” (1922), “Богема” (1922 – 1923), “Вернигора” (1922 (?)) – є лише згадка про гурток у часописі “Мамай” [26]), “Логос” (1922 – 1931), “Інтебмовсегї” (1927 – 1928), “Квітень” (1925 (?)) – перше об’єднання прокомуністичних літераторів, про яке згадує І.Крушельницький [136]), “Горно” (1929 – 1932), “Західно-українське мистецьке об’єднання (ЗУМО)” (1931), “Листопад” (1929 – 1930), “Недея”(1932 – 1933), “Дванадцятка” (1933). Лише деякі гуртки мали свої

часописи: “Митуса” – журнал “Митуса”, “Логос” – часопис “Поступ”, “Інтебмовсегії” – видання “Літературні вісти”, “Горно” – часопис “Вікна”, “ЗУМО” – “Альманах лівого мистецтва”. Літературні угруповання були нежиттєздатними без власної літературної трибуни – друкованого періодичного органу. Через відсутність власного видання літературні об’єднання не могли впливати на розвиток літературного процесу: літературне життя розгорталося насамперед по львівських літературних виданнях. Відповідно літератори об’єднувалися навколо певного літературного часопису, діяльність якого відповідала їхнім ідейно-естетичним пошукам.

Аналіз літературних явищ певного періоду передбачає їхню систематизацію. Класифікація літературного процесу, яка ґрунтується на ідеологічному підході, є, безумовно, штучною, проти неї виступали ще тогочасні літературознавці, вказуючи, що всі західноукраїнські письменники творять “одну групу цьогобічної національної літератури”, розмежувати їх можна “на основі не їх власних писань, а ідеології журналів, в яких вони співпрацювали” [262]. Однак, систематизація явищ за “ідейним” принципом є виправданою щодо вивчення літературної преси та аналізу літературного життя крізь призму преси, оскільки кожне літературне видання, як вже зазначалось, крім мистецької, мало ідеологічну орієнтацію. Крім того, у тогочасному галицькому літературному процесі простежується цікава закономірність: ідейно-світоглядна орієнтація письменників до певної міри визначала їх мистецькі пошуки. Так, соціальній спрямованості радянофільського, комуністичного напрямку відповідали крайні мистецькі гасла: відмова від традиційних мистецьких форм, перевага динамістичної, футуристичної естетики. Розквіт націоналістичної течії (прихід в літературу поетів-“вісниківців”) спричинив поразку елементів футуризму в літературі, творчість поетів-“вісниківців” характеризується активним неоромантичним сприйняттям та неокласичною формою.

Таким чином, у двадцяті роки ХХ ст. галицьке літературне життя розгорталося у чотирьох головних напрямках: націоналістичні видання (“Літературно-науковий вістник” (1922 – 1931)), католицькі видання (“Поступ” (1921 – 1931)), модерністсько-авангардні видання (“Митуса” (1922), “ЛіВі” (1927 – 1928)), радянофільські видання (“Вікна” (1927 – 1933), “Нові шляхи” (1929 – 1932)).

Тридцяті роки в Галичині стали часом найбільшого розквіту української літератури, передовсім поезії. У двадцяті роки, коли в радянській Україні вирувало культурне, зокрема літературне життя, Західна Україна не дала жодного першорядного поета. Навпаки в тридцяті роки, напротивагу до повного занепаду українського культурного життя під більшовицьким режимом, Західна Україна може пишатися талановитими, яскравими творцями слова. Активними учасниками літературного процесу стала нова генерація письменників: поети – Б.-І.Антонич, Б.Кравців, С.Гординський, В.Гаврилюк, О.Теліга, Л.Мосендз, О.Ольжич, Є.Маланюк О.Стефанович, О.Лятуринська, Н.Лівицька-Холодна, прозаїки – Н.Королева, К.Гриневичева, У.Самчук, Ю.Косач, І.Вільде, Г.Журба та багато інших талановитих літераторів.

Новими ознаками галицького літературного життя тридцятих років став повний занепад радянофільського, комуністичного напрямку і постання “ліберального” напрямку (“Назустріч”). Отже, провідними у тридцяті роки стали такі напрями: націоналістичний (“Вістник” (1932 – 1939)), католицький (“Дзвони” (1931 – 1939)) та “ліберальний” (“Назустріч” (1934 – 1938))

РОЗДІЛ III

РОЛЬ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ТА БУКОВИНСЬКОЇ ПРЕСИ 20 – 30-х РОКІВ XX СТОЛІТТЯ В РОЗВИТКУ ЛІТЕРАТУРНОГО ПРОЦЕСУ

3.1. Становлення нової української літератури Закарпаття

Об'єктивне дослідження літературного процесу 20–30-х рр. XX ст. на Закарпатті протягом багатьох років ускладнювалося, а часом навіть унеможлиблювалося через ідеологічні перекручення та заборони.

У дорадянський період існували дві антинаукові тенденції: аналіз літератури Закарпаття як самостійної карпаторуської літератури окремого карпаторуського (руського, русинського) народу та вивчення закарпатської літератури як літератури російської, що є частиною великоросійської літератури.

У радянський період творчість багатьох закарпатських національно свідомих письменників 20–30-х рр. була вилучена з дослідження літературного процесу як буржуазно-націоналістична.

У час розбудови незалежної української держави появилася можливість об'єктивного вивчення літературного життя Закарпаття 20–30-х рр. XX ст. Дослідження закарпатської літератури є необхідним для повного і всебічного аналізу літературного процесу цього періоду на всіх українських землях. Вивчення літератури Закарпаття актуальне ще й тому, що в українському літературознавстві склалася традиція – обмежувати вивчення літературного життя Західної України 20–30-х рр. і зводити його до аналізу

літературного процесу в Галичині. Таким чином, літературне життя на Закарпатті і на Буковині – інших територіях поза межами СРСР – залишалося без належної уваги науковців.

Важливим, а то й єдиним джерелом вивчення літературного процесу є періодика, оскільки видавничий рух через фінансову скруту та байдужість громадськості був слабким; письменників, які спромоглися видати свої збірки, небагато. Протягом двох аналізованих десятиліть на Закарпатті вийшло лише два літературних збірники – “Трембіта” (1926) та “Альманах підкарпатських українських письменників” (1936). Саме тому закарпатська преса 20–30-х рр. стала об’єктом нашої уваги. Отож проаналізуємо літературне життя Закарпаття на основі літературних та літературно-критичних матеріалів, які друкувалися на сторінках закарпатських українських часописів.

Варто зазначити, що становлення і розвиток національної літератури Закарпаття відбувався під впливом літературного і культурного процесу в Галичині. Спочатку цей зв’язок з Галичиною виявлявся тільки в інформаційному обміні культурними новинами, а згодом, уже в 30-х рр., коли частина закарпатської молоді почала навчатися в Празі і видавати часопис “Пробоем”, культурний та духовний зв’язок з Галичиною та іншими українськими землями став іншим. Прага була еміграційним центром літераторів та передової частини західноукраїнської інтелігенції, а творчість письменників “празької школи” – взірцем для початківців як у Галичині, так і на Закарпатті. Молоді літератори західноукраїнських земель зростали в єдиному “силовому” літературному полі. Про світоглядний, естетичний вплив творчості “пражан” на розвиток закарпатської літератури свідчить, зокрема, той факт, що творчість І.Ірлявського, молодого талановитого закарпатського поета, який загинув разом з О.Телігою від рук гестапівців 1942 р., дехто з дослідників (Т.Салига) зараховує до “празької поетичної школи”.

Однак, якщо в радянській Україні 20-ті рр. ХХ ст. стали епохою “розстріляного відродження”, а в Галичині 30-ті рр. характеризуються значним розвитком літератури, то на Закарпатті цей період можна назвати добою утвердження української мови в літературі, становленням нової української літератури. По суті, повноцінний її розвиток – національної не лише за мовою, а й за світоглядними, естетичними, формальними критеріями – так і не завершився. Існування національної літератури було припинене із втратою Підкарпатською Україною державності 1939 р.

Особливою рисою, властивою лише літературі Закарпаття, була боротьба за українську мову в літературі. В.Бірчак зауважив: “Коли говоримо про літературу Підкарпатської Руси по перевороті, мусимо зазначити, що тут маємо дві конкуруючі літератури – ту, що відходить, і ту, що приходить. Русску й українську” [24, с.156].

Безумовно, що тільки українська література, яка була написана живою українською мовою, а не “язичієм”, орієнтувалася на давні літературні традиції, мала перспективи розвитку. Українські письменники прагнули пізнати духовну культуру інших українських земель, тому саме їх творчість може репрезентувати закарпатську літературу. З цієї причини творчість російських письменників Закарпаття не беремо до уваги. Думаємо, що зауваження щодо творчості москвофілів, надруковане в “Літературному листку”, є справедливим: “Тутешні москвофіли просто провокують російську літературну мову, тим більше, що цим панам в московській одежі не залежить на тім, яке враження викликає у читача ця тарабарщина” [184].

Мовна проблема ускладнювалася боротьбою, яку вели українські часописи між собою, боротьбою між прихильниками етимологічного та фонетичного правописів. Лише 1927 р. побачив світ перший часопис, друкований фонетичним правописом, – “Наша земля” за редакцією В.Гренджі-Донського. Навіть такі прогресивні видання, як “Русинь”,

“Пчôлка”, “Наш рôдний край”, “Свобода” (далі у тексті – “Русин”, “Пчôлка”, “Наш рідний край”), виходили етимологічним правописом, що було зумовлено певними причинами. Одні видання тримались етимології за “традицією”, хоча вже тоді було відомо, що “т. зв.традиціоністи не знають нашої традиції, коли так ненавидять народні форми правопису, народну етимологію або фонетику” [243], інші – як “Пчôлка” – боялися втратити урядову передплату.

Особливо активно в обороні рідної мови виступав часопис “Українське слово”. На його сторінках постійно друкувалися теоретичні статті, кореспонденції, в яких автори активно обстоювали права української мови: “В оборону прав української мови в школі” (1932.–Ч.7), “Геть руки від нашої мови” (1932.–Ч. 20), “Шануймо нашу мову” (1934.–Ч. 45) та ін.

Характерною особливістю закарпатського літературного життя, яка поєднує його з галицьким літературним процесом, був і нерозривний зв’язок між розвитком літератури та національною ідеєю. Самоствердження закарпатських українців відбувалося у складних суспільно-політичних умовах. Навіть право називатися “українцем” доводилося виборювати у важких умовах москвофільства та чехізації. Так, часопис “Наша земля” повинен був виходити ще з листопада 1926 р. під назвою “Українська земля”, проте ужгородська поліція не дала дозволу на цю назву. Як раніше угорська влада, тепер уряд Чехословацької республіки усвідомлював, що після утвердження національної ідеї прийде доба національно-визвольної боротьби.

Ще однією рисою літературного процесу на Закарпатті було усвідомлення літературними силами доцільності, вагомості літератури для розвитку національної ідеї. Українські часописи передовсім прагнули підняти рівень українського друкованого слова, передова інтелігенція трактувала розвиток культури краю як важливий компонент державотворчої праці.

Як же реалізовувалося українською інтелігенцією завдання культурного піднесення через пресу? На початку 20-х рр. культурне життя лише зароджувалось, але зміни у національній свідомості краян після визвольних змагань відбулися. В.Бірчак, сучасник доби і вдумливий оглядач суспільно-політичного та культурного життя згадував: “Країна гірська, бідна, примирала голодом, а її інтелігенція – перше українське покоління. Ця інтелігенція – старше її покоління була вихована ще в мадярських школах у мадярському дусі; по 1919 році ця інтелігенція зачала себе називати руською, русинами, карпаторосами і ще не була національно освідомлена. Передові люди вже називали себе українцями” [23, с.5].

Вагомим чинником культурного розвитку краю стала нова інтелігенція (як відомо, до революції культурно-просвітницькою діяльністю у краї займалися переважно представники духівництва). Нова ж інтелігенція – студенти, вчителі, газетярі – була більш тісно вкорінена в сільське життя, бачила і розуміла потреби краян і, що найважливіше, сформувалася як національно свідома.

Необхідним чинником розвитку літературного процесу є повноцінне функціонування видавництв та національної преси, особливо преси спеціалізованої, літературної. З 1919 р. преса розвивалася досить швидкими темпами. А.Животко вказує, що в 1919 – 1934 рр. на закарпатських землях виходило 39 українських видань, у 1935 р. – 18 українських видань [92, с.6] (про “москвофільську пресу, що послуговувалася “язичієм” та російською мовою, не згадуємо свідомо, бо, по-перше, їй, так само, як і російській літературі, у свій час було присвячено чимало розвідок; по-друге, у культурно-освітньому, літературному житті краю вона відіграла радше негативну роль). Однак, якщо “мадярська преса постійність більш-менш зберігала, чим творила традицію та міцніше зв’язувалась із своїми читачами, українська преса, за винятком 1–2 органів, переважно була

непостійна, а тим самим і відірвана від маси читачів... губився зв'язок з читачем, а тим самим і вплив" [92, с.7].

Скільки ж було українських літературних та літературно-мистецьких часописів на початку 20-х років ХХ ст.? Жодного. Необхідність існування літературного журналу добре усвідомлювали письменники та прогресивна громадськість, адже "ця велика байдужість до друкованого мистецького слова, цей брак читачів і передплатників є найбільшою перешкодою до оживлення нашої підкарпатської літератури" [100].

Нова українська література Закарпаття починається із виходом збірки поезій "Квіти з терням" (1923) В.Гренджі-Донського, яка була першою книгою світського автора, написана літературною українською мовою. Ця збірка стала подією у культурному житті краю, а з ім'ям її автора пов'язували надії на відродження літератури. У "Русині" був опублікований відгук Л.Дем'яна (який започаткував на Закарпатті українську прозу оповіданням "Чорт на весіллі"): "На Подкарпатській Русі ще не було поета такого, чтобы знав так народною мовою і многозвучним виговором щось такого написати" (1923.–Ч. 44).

Письменницька та журналістська діяльність В.Гренджі-Донського заслуговує окремого вивчення, бо значення його культурно-просвітницької праці у культурному розвитку краю неоціненне. Якщо його перша збірка була першою книгою на Закарпатті, написаною літературною українською мовою, то друга збірка поезій цього автора "Шляхом терновим" (1924) була першою книгою в Підкарпатській Україні, написаною сучасною літературною українською мовою і виданою фонетичним правописом. За ним в українську літературу йшли Ю.Боршош-Кум'ятський, М.Божуківна, Ф.Могіш та ін.

На початку 20-х рр. В.Гренджа-Донський друкувався в часописах "Русин", "Пчілка", "Наш рідний край". З 1923 р. він став редактором "Русина". Художніх творів на сторінках щоденника вміщено небагато. Тут

друкувався історичний роман І.Невицької “Правда побідила” (1923.–Ч.2-19) – про зародження християнського руху в Римській імперії. Зауважимо, що цей твір не відзначався ні оригінальною тематикою, ні мистецькою довершеністю. Авторка створила його за іншими літературними зразками. Чужий матеріал був штучно привнесений в українську літературу, відповідно, цей прозовий твір не спричинився до розвою літератури. Мабуть, кожна подібна літературна спроба приречена на неуспіх, бо рівень розвитку літератури був недостатнім для створення великого прозового твору. На Закарпатті на початку 20-х рр. прозаїки вдало подавали лише невеликі нариси з гуцульського життя, своєрідні прозово-документальні “фотографії” сільського побуту.

На сторінках “Русина” опубліковано нариси А.Ворона – “Бабка”, “Пізно”, вірші Марійки Підгірянки (псевдонім М.Домбровської) – “Вертаєся”, В.Гренджі-Донського – “На пам’ять Др. Рашина”, “Руським домам”.

Більше уваги красному письменству приділяли молодіжні часописи. Так, “Пчілка” (1923–1932) за редакцією А.Волошина, яка в 1923–1924 рр. виходила як “ілюстрована прилога до “Подкарпатського пчолярства” для школьної молодіжи”, в 1925 – 1927 рр. — як “ілюстрований природничий часопис для молодіжи”, а в 1928 – 1929 рр. — як “ілюстрований місячник для молодіжи, родин і народу”, фактично була науково-літературним журналом.

У перші роки виходу часопис друкував чимало творів відомих українських письменників: вірші С.Черкасенка (П.Стаха) – “Вечір на пчільнику”, А.Животка – “Засівання”, “В заверуху”, його ж оповідання – “Дідусь і Василь”, літератори перебували тоді на Закарпатті і були авторитетом для початківців.

Тип молодіжного часопису (до 1928 р.) зумовлював певну тематичну обмеженість опублікованих художніх творів, на сторінках журналу була

широко представлена дитяча література, її успішно розвивала Марійка Підгірянка – “Школа”, “Пластова пісня”. Поезії В.Гренджі-Донського – “В тому городочку”, “Любім свій рідний край”, “Щирі поцілунки полонин-красунь”, Ю.Боршоша-Кум’ятського – “Тече вода попід вербник”, “Гей, не є на світі красше, як в руській країні”, пейзажна лірика Ф.Вільшицького – “Заховалось ясне сонце”, П.Міговка – “Моя хата”, “В гаю”, “Темна птичка прилетіла”, “Над полем” покликані були виховувати в молоді любов до своєї землі, чарували своєю простотою і щирим захопленням красою рідного краю.

Взірці справді патріотичної лірики подала М.Божук – “Вставайте, Карпати!”, “Прощай, матусю!”, “Не лякайся, сестро, бурі!”. Ця поетка цікава й тим, що, крім традиційних для закарпатської поезії народнопоетичних мотивів, намагалася ввести психологічно-настрєву, інтимно-філософську тематику – “Ти далі співай” (1928.–Ч. 2-3).

Окрасою часопису була творчість Зореслава (псевдонім о.Степана Сабола), який розробляв патріотичну (“1918”, “На шляху”) та релігійну тематику (“Цить”), а також новий для літератури краю жанр – поезію в прозі (“Молитва”). Цікаво, що багато зразків цього жанру в Галичині створили В.Лімниченко, Г.Костельник, які також були священиками і писали твори на релігійні теми.

Проза на сторінках “Пчілки” репрезентована як письменниками старшого покоління – С.Черкасенком, І.Невицькою, так і молодими літераторами – А.Вороном, Л.Дем’яном, О.Джумуратом. Однак прозові твори характеризуються жанровою одноманітністю. Це здебільшого нариси, оповідання, яким притаманна вузька тематика, вони є значно слабшими за художньо-мистецьким рівнем порівняно з поезією. Специфіка шкільного, згодом молодіжного журналу спричинилася до поширення оповідань з повчально-виховним змістом, нарисів із шкільного життя, в яких, на жаль, моралі було більше, ніж художності. Це – оповідання

Л.Дем'яна “Не роби того другим, чого собі не хочеш”, М.Боровського “Заслужена кара”, “Плач квіток”. Як різновид виховної прози був поширеним жанр байки (Черкасенко С. Медвідь і поляр; його ж. Чмель і пчола; Невицька І. Лев і Мишка; її ж. Сова і Орел; Вовк і Коза.).

Талановитим оповідачем, цікавим і різноманітним за тематикою, виступив О.Джумурат. Його оповідання “Сирота” показує важке життя знедоленого народу, нарис “По заслугі нагорода” присвячений визвольним змаганням 1918 р., “Вірний слуга” – зразок пригодницького оповідання, жанру, не знаного досі в літературі краю.

Драматургія, поза двома сценічними картинами – Т.Міговка “На дорогу щастя” (1928.–Ч.7) та В.Гренджі-Донського “Останній бій” (1932.–Ч.5), не представлена, що й, зрештою, не дивно, бо цей рід літератури зовсім не розвинувся в літературному процесі 20–30-х рр. у Західній Україні.

Ще один часопис, який намагався провадити культурно-освітню діяльність, – журнал “Наш родный край: Новинка для молодежи”, що виходив у 1926–1929 рр. у Тячеві за редакцією О.Маркуша. Відразу зазначимо, що літературні твори у ньому друкувалися принагідно, між науковими та суспільно-політичними матеріалами. Тому якщо на сторінках часопису друкувалися високохудожні вірші, які вписувалися у структуру журналу, то прозових творів часопис не подавав. Коло поетів, що друкував часопис, вузьке – Ю.Боршош-Кум'ятський, М.Божук, П.Міговк, Ф.Вільшицький. Тематика їхніх творів – традиційна для закарпатської поезії. Найбільш представлена пейзажна лірика – В.Гренджа-Донський “Пізна осінь”, Ю.Боршош-Кум'ятський “Осіння хвиля”. Особливо багато поетичних малюнків природи належать Ф.Вільшицькому – “Вже морозом потягнуло”, “Тихий ранок став”, “Тихий вечір”.

Інша тема, що стала популярною серед тогочасних поетів, а в 30-х роках – головною у літературі краю, – це тема визволення народу, мотиви

боротьби за свободу рідної землі. Найкраще її розвинули Ю.Боршош-Кум'ятський – “Люблю тебе рідний краю!”, “У десяти роковини одродження” та М.Божук – “Тобі, рідний краю”. Патріотична лірика набуває нового забарвлення – це вже не просто оспівування рідного краю й народу, не лише мотиви любові, співчуття, жалю й туги, а й вольовий вияв пробудженого народу, який буде відстоювати свої права до кінця.

Окремий, неповторний голос, сумний і оптимістичний водночас, має поезія Миколаї Божук. Її творчість звернена у внутрішній світ людини, вірші М.Божуківни – це вже не лише рефлексійно-описова лірика. Поетка вміє передати як внутрішні, так і зовнішні обставини життя через своє художнє бачення – а це вже є ознакою справжньої літератури.

Не відомо, наскільки добре М.Божук була ознайомена із творчістю Лесі Українки, але в її поезії звучать подібні настрої, мотиви. Можливо, це наслідування улюбленої письменниці, можливо, подібна життєва доля спричинила близькі світоглядні відчуття (М.Божук померла у молодому віці від туберкульозу).

У лютому 1927 р. в Ужгороді почав виходити часопис “Наша земля: літературний і суспільно-політичний журнал” за редакцією В.Гренджі-Донського. “Наша земля” була першим і єдиним художньо-літературним часописом на Закарпатті. Цей журнал також був першим часописом, друкованим сучасною літературною українською мовою та фонетичним правописом.

“Наша земля” як літературний журнал повноцінно реалізовував своє жанрове призначення: художні твори та факти літературного життя були головним об’єктом уваги видання.

В умовах діяльності москвофільських організацій, чехізації редакція поставила перед собою, на перший погляд, недосяжну мету – довести культурну єдність закарпатських українців з українською нацією, розбудити національні почуття жителів краю, для яких навіть слово “українець” було

незрозумілим: “Ми мусимо закинути всяку надію на нашу старшу інтелігенцію – та взятися самим за працю, за організацію опору проти денаціоналізаційних стремлінь, за заманіфестування нашої національної й культурної єдності з нашим матірнім пнем – цілим великим українським народом. Отце величезне завдання має відвагу взяти на себе наш журнал” [198].

Часопис, реалізуючи своє програмне завдання, зустрівся з труднощами: деякі номери були конфісковані поліцією за постановою суду, преса постійно цькувала видавця та головного редактора В.Гренджу-Донського. Щоб уникнути закриття, з числа 3 1928 р. журнал став формально редагувати І.Мешко. Однак це не врятувало видання: через фінансові труднощі та політичні утиски з грудня 1928 р. журнал перестав виходити.

Поезія на сторінках журналу була репрезентована передовсім творчістю головного редактора В.Гренджі-Донського, якого справедливо вважали найталановитішим поетом Закарпаття. Задеклароване журналом гасло боротьби за національне пробудження краю стало головною тематикою поезій В.Гренджі-Донського, надрукованих у часописі. Така суспільна заангажованість звужувала творчі пошуки талановитого поета, ідейні заклики часто заступали місце художності; значно цікавішими були вірші Гренджі-Донського, побудовані на народнопісенних мотивах та образах. Однак ця поезія, сповнена величезної любові до свого народу, відданості українській справі, формувала світогляд народу, не могла залишити байдужою молодь, яка шукала шляхи до істини. В умовах, коли на сторінках преси вирішувалося питання про національну приналежність закарпатців – чи як самостійної нації, чи як частини угорського або російського народу треба було мати неабияку мужність, щоб заявити:

Чим ми є ми не ганьбимося,
Знайте: ось чії ми сини:

Ми українцями звемося
 А не “русняцькі русини”!
 (Ми українці. 1927. Ч. 1. – С. 2.)

Ідея соборності українського народу розвинена у віршах “Щире привітання шлють гуні степам” (1927.–Ч.4) (назва цього твору стала крилатим висловом, під такою ж назвою 1930 р. у радянській Україні вийшла книга закарпатських поетів), “Степам-братам” (1928.–Ч. 2).

Визвольна боротьба українського народу, революційні мотиви знайшли відображення у віршах В.Гренджі-Донського “Серед двора тюрми труна...” (вірш про смерть революціонера) та в поезії “Як задзвонять дзвони”.

Злиденне становище українського народу на Закарпатті поет відтворив у віршах: “Зима”, “Трагедія народу”, “На Верховині” – у цій поезії у соціальні мотиви несподівано введений релігійний образ.

Такі художні пошуки не завжди були вдалим, однак розвивали традиційні поетичні засоби, спрямовували закарпатську поезію у нове русло.

Перевага соціальної тематики, маючи під собою такий ґрунт, як реальне життя, зумовлена ще й захопленням автора радянською Україною, в якій, на його думку, панувала соціальна рівність та розвивалося національно-культурне життя. Це вже в 30-ті рр. справжнє обличчя радянської системи було добре видно, а в 20-ті значна частина інтелігенції перехворіла хворобою “радянофільства”. Для багатьох вона закінчилася трагічно. Однак на звинувачення преси, зокрема газети “Вперед!”, у членстві в комуністичній партії В.Гренджа-Донський рішуче відповів: “Хоч чую себе пролетарським письменником – комуністом я ніколи не був і не є, а є українцем, по переконанню радикальним націоналістом лівого крила і як син селянина ношу на серці долю того пригнобленого селянства, що віками гинуло в ярмі” (1928. – Ч.12. – С.1).

В.Гренджа-Донський виявив себе також як талановитий прозаїк. “Наша земля” друкувала чимало його прозових творів: “Оля”, “4 пори року” – соціально-побутові оповідання, “Нема патронів” – нарис з часів революції.

Талант журналіста В.Гренджа-Донський розкрив передовсім у вдумливому редагуванні часопису та в блискучих публіцистичних статтях, наприклад, “Країна темноти, нужди, голоду й чехізації” (1928.–Ч.8).

З поетичного доробку журналу заслуговують на увагу поезії П.Майового – “Не плач бідна сиротино”, К.Чуги – “В нашім краю”, “Стогін Закарпаття”, Бокшая – “Нас бескиди не розлучать!” та ін.

Прозу на сторінках часопису репрезентувала передовсім творчість В.Човника – “Бодай Вас із помилкою” – нарис про трагедію селянської родини, що загинула через неправильно порахований податок; подібне за проблематикою оповідання “Дарабаші”, в якому показана страшна доля гуцульських дітей після смерті матері. Його оповідання “На іншпцірунгу” описує солдатське життя гуцула.

В оповіданнях В.Човника, зрештою, як і в прозових творах на побутову, соціальну тематику інших авторів, особливо відчутні впливи творчості В.Стефаніка – у проблематиці, сюжетах, колориті. Однак якщо новели Стефаніка – це справжня література, мистецьке перетворення життя, то прозові твори закарпатських письменників – лише наслідування творчості визнаних майстрів. В.Бірчак справедливо називав прозові твори закарпатських літераторів “репортажами”, а не мистецьки оформленими творами [24, с.178].

Цікавим є оповідання Л.Дем’яна “Кривавий заробіток” (1927.–Ч.2), побудоване за принципом антитези, яке вражає читача контрастними картинами краси природи верховинського краю та злиденним, важким життям верховинців.

Антивоєнні мотиви, притаманні згаданим творам В.Гренджі-Донського, знаходимо в оповіданні О.Джумурата “Забуті” (1928.– Ч.2).

“Наша земля” започаткувала ще одну, нову для закарпатського літературного життя галузь – літературну критику. Літературознавчі та критичні статті для часопису писав А.Крук. Найбільше його дослідження – праця “Українське письменство” (1928.–Ч.3-10) – подає огляд історії української літератури від найдавнішої доби до сучасної. Автор написав цю розвідку для культурного розвитку краян, оскільки на Закарпатті українська література через суспільно-політичні умови була невідома. У ній А.Крук обґрунтовує таку тезу: кожний цивілізований народ гордиться своєю літературою і українцям є чим пишатися, треба лише знати українську літературу, а не обмежуватися літературою Підкарпаття. Необхідно також розвивати власний культурний рівень, бо після революційного відродження, яке дало стільки талантів у радянській Україні та в Галичині, на “Підкарпатті дало тільки одного талановитого письменника – Гренджу-Донського” (1927. – Ч.10).

Тогочасний літературний процес проаналізовано і в іншій статті А.Крука – “Будуймо на...порожні!” (1928.–Ч.1). Усупереч самозаспокійливим виступам інших видань про розквіт підкарпатської літератури автор стверджує протилежне. Надії на розвиток літератури, пов’язані з національною революцією, не справдились, “є тільки зародки в формі творців Дем’яна, Гренджі-Донського, Маркуша” [134, с.17], “в порівнянні з українською літературою навіть найбільший наш поет Гренджа-Донський є ще тільки дебютантом” [134, с.17]. Для справжнього розвитку літератури закарпатським письменникам варто орієнтуватись на досягнення всієї світової літератури, а не на літературу Закарпаття, оскільки “наш літературний дорібок до часу перед світовою війною є дуже малим або навіть жадний” [134, с.16]. Єдність літератури зумовлена єдністю самого українського народу, тому шлях розвитку закарпатської літератури визначений: “Цєю міцною опорою є багата українська література й

культура, до якої ми, як сини українського народу, маємо повне право” [134, с.17].

А.Крук наполегливо обстоює цілість літературного процесу на усіх українських землях, доводить, що література Підкарпатської України – це частина всеукраїнської літератури: “Але як він дасть цінні твори, то вони ввійдуть до скарбниці всеукраїнської літератури, а не до якоїсь окремої підкарпатської” [134, с.16].

У статті “*Paturiunt montes nascitur ridiculus mus*” (1928.–Ч.2), присвяченій аналізу твору Д.Поповича, вміщеного у “Свободі”, А.Крук обґрунтовує потребу критики: “Сама літературна критика є на те, щоби класифікувати, що належить до літератури, а що до макулатури”.

Звичайно, якби часопис “Наша земля” проіснував довше, зокрема до кінця 30-х рр., коли українська література на Закарпатті стала незаперечним фактом, можна було б констатувати створення власної школи літературних критиків. На жаль, нетривалий час виходу журналу не дозволив сформувати свою журналістсько-літературну традицію. У 30-і рр., незважаючи на нові політичні умови та утвердження національної ідеї, усі спроби заснувати літературно-художній часопис зазнали поразки.

Упродовж 1922–1938 рр. в Ужгороді виходила суспільно-політична газета “Свобода”, на сторінках якої час від часу друкувалися художні твори та літературно-культурологічна інформація. Активними дописувачами літературної сторінки були В.Гренджа-Донський, Ю.Боршош-Кум’ятський. Тема поезій, опублікованих у газеті, – оспівування рідного краю, заклики любити свою землю та працювати для розвитку краю.

У 30-х рр. літературні твори друкуються у газеті дуже рідко, переважно це вірші Ю. Боршоша-Кум’ятського, нового таланту Підкарпаття — Зореслава, який, будучи священиком, розвивав суспільну та релігійну тематику.

У липні 1929 р. редакція журналу почала видавати “Літературний листок” – “безплатну щомісячну прилогу” тижневика “Свобода”, який мав детальніше відображувати літературне життя краю і поширювати українську літературу. Однак літературний місячник, у супереччя надіям прогресивної інтелігенції, не переріс у літературний журнал, а навпаки, після виходу трьох номерів припинив своє існування. У програмній статті “Заклик до молоді” мета часопису сформульована так: “В ім.’я нашого народу й нашої будуччини ставаймо в лави всіх інших культурних народів, намагаймося вкласти й свою частку в скарбницю вселюдських осягнень” [99].

Зміст літературного додатка був цікавим. Поезія представлена патріотичними віршами В. Гренджі-Донського – “Підкарпатській молоді”, “Вперед”, Ю. Боршоша-Кум’ятського – “Молитва”, “Спаси наш край!” , інтимною лірикою М.Божук – “Нещасна та хвиля”, “Люблю я його”, “Ще вчора в обіймах”. Дописував до видання С.Черкасенко – оповідання “Хто він?”, М.Чирський – вірш “Закарпатській сестрі”.

Проблемною є стаття за підписом М. Ч-ий [М.Чирський] – “Декілька слів про сучасних поетів на Підкарпаттю”. У ній автор аналізує літературу закарпатського краю і причини її недостатнього розвитку. Автор зауважує, що українська література на Закарпатті дуже молода, а одна з гальмівних причин її розвитку – “прірва межі минулою і сучасною літературною добою. Цим же можна пояснити анахронізм, який спостерігаємо у формі і в змісті” [189, с.2]. До негативних особливостей літературного процесу автор зараховує і відсутність критики: “Дуже дивно вражає відсутність на сторінках журналів, де працюють молоді, обміну думок щодо поглядів на літературну творчість та її завдання” [189, с.3].

Значну увагу питанням культури, просвіти та літератури приділяв часопис “Українське слово” (1932 – 1938) за редакцією М.Брацайка. Як ми вже зазначали, величезною заслугою цього часопису була боротьба за права української мови, української літератури, а остаточне своє завдання

редакція визначила так: “Святий запал” – а не якісь особисті амбіції дали життя нашій газеті. Сподіваємося, що цей “святий запал” буде вогнем незгасаємим, який розтопить ледяні серця студеної до народних справ нашої інтелігенції, спалить між нами розрив і незгоду та з’єднає нас всіх українців під нашим синьо-жовтим прапором” [197].

Як часопис оцінював тогочасний стан підкарпатської літератури можна з’ясувати на підставі невеликої дискусії між часописами “Українське слово”, “Свобода”, “Учительський голос”. Зокрема, “Свобода” в ч.5 від 1934 р. опублікувала статтю “Наша література”, в якій наголошувалося, що головною причиною слабого розвитку літератури є відсутність письменницького товариства, центру, що скеровував би літературне життя. У відповідь “Українське слово” (1934.–Ч.7) у статті під такою ж назвою “Наша література” стверджує: біда літератури не в тому, що немає товариства, а в тому, що закарпатські письменники мало читають, мають низький культурний рівень, недбало й неусвідомлено ставляться до письменницької праці. Про сучасний стан літератури часопис пише: “Що є в нас? У нас пишуть всі письменники – вірші. Занедбана цілком проза. В формі вірша легше сховати – брак думки” [195].

Реакцією на такий категоричний виступ стала стаття Харлампія Луча “Обнижені”, надрукована в “Учительському голосі” (1934.– Ч.3), в якій автор стверджував, що стаття в “Українському слові” необ’єктивна, бо на Закарпатті є багато талановитих письменників, несправедливо поцінованих.

“Українське слово” (1934.– Ч.14) у статті “Наша література” дає таку відповідь: “Бути письменником то не значить тільки мати талан, але це значить теж дуже основно працювати над піднесенням своєї освіти, своїх здібностей” [196]. І далі часопис обґрунтовує потребу літературної дискусії, критики: “Крім поклику, щоб піднести вимоги, ставлені до письменства, треба ще й поставити другий поклик: піднесім вимоги, ставлені до критики!

Загалом створімо критику! У нас досі її нема, у нас досі усе носить характер особистого величання або особистої образи” [196].

Як бачимо, дискусія виявила широту поглядів та високий інтелектуальний рівень редакції “Українського слова”. На відміну від дописувачів “Свободи”, співавтори “Українського слова” бачили глибинні причини застою літератури, які полягали у низькій освіті краян. Редакція часопису намагалася конструктивно вирішити літературні проблеми через підняття культурного рівня кожного закарпатця, а письменника особливо. До розвою літератури повинна була спричинитися і критика, потребу якої “Українське слово” не тільки декларувало, а й розвивало її. Активним рецензентом і критиком на сторінках часопису виступав В.Бірчак. Його рецензії на збірки Ю.Боршоша-Кум’ятського (1934.–Ч.19), Зореслава (1936.–Ч.18) були справді науково-критичними працями, тонко й об’єктивно вказували на позитивні й негативні аспекти творчості того чи іншого рецензованого письменника. Дуже схвально критик відгукнувся про творчість Зореслава, відзначивши, що “внутрішня форма його віршів виказує мистецьку викінченість мотивів” [22], “форма його віршів – кована – кожне слово має своє значення й стоїть на своєму місці” [22].

Збірку І.Колоса “Молоді мої дні” В.Бірчак привітав так: “...він є сам собою, іде своїм власним шляхом... будемо мати великого оригінального поета з власним світоглядом, власною формою” [25].

Про рівень видавничого руху на Закарпатті свідчить той факт, що подією у літературному житті краю став вихід “Альманаху підкарпатських українських письменників” (1936). Звичайно, якби таких альманахів-збірників було більше, подібної реакції не було б. Аналізу цього збірника В.Бірчак присвятив кілька статей: “Альманах підкарпатських українських письменників” (1936.– Ч.32), “Ще про Альманах” (1936.–Ч.34; 1936.– Ч.36). Автор, критикуючи нову книгу за недбалість у доборі матеріалу, невдалі формальні пошуки, все ж ствердив, що такі видання потрібні.

Серед нових імен, з якими читач ознайомився на сторінках часопису, варто згадати ще кілька літераторів, передовсім прозаїків. Це – Ф.Потушняк, оглядач сільського життя (Земля: Оповідання. – 1938. – Ч.18-27) та А.Вільшина, який подав чудовий зразок психологічної новели (Прогулька за щастям. – 1938.–Ч. 44).

1935 р. почало виходити “Слово: Літературний додаток газети “Українське слово” за редакцією В.Гренджі-Донського. Знову ж таки, всупереч сподіванням видавців, літературний додаток не переріс у літературний журнал, а після виходу чотирьох чисел припинив своє існування, очевидно, через відсутність матеріальної підтримки. Співавторами літературного додатка були поети В.Гренджа-Донський, Зореслав, А.Вільшина, Ф.Маковичанин, А.Ворон.

Найяскравішою за змістом, навіть модерною за формою сміливо можна назвати поезію Зореслава. Новими були теми, образність, мова його віршів; поет розвивав урбаністичну тему (“Зима над Ужгородом”) та філософські, космогонічні мотиви (“Дні”). Особливо яскраво ці тенденції проявилися у вірші “Авантурне”. Незважаючи на деякі мовні огріхи, надмірне захоплення пафосним стилем, поезія захоплює широтою, енергією чину, жагою нового життя:

Ми пишемо нову Апокаліпсу
 грядучим поколінням заповіт.
 Лабораторії розбили тайни Сфінксу,
 Стиснувши в жмені тисячки століть.
 В грізній зухвалості конквістадорів
 тріскучогромим рокотом ракет
 окрилимо несамовитий порив
 й здобудем серце соняшних планет.

Інший вірш Зореслава — “Борці” (1935.—Ч.2) дуже близький за стилістикою до творчості поетів-вісниківців. Мабуть, поет перебував під впливом творчості О.Ольжича, Л.Мосендза, О.Теліги — у вірші сповідуються філософія чину, ідеал сильної людини, зневага до впокореної маси.

Наприкінці 30-х рр. у закарпатській літературі найвідомішими письменниками, крім уже згаданих В.Гренджі-Донського та Зореслава, стали молоді літератори І.Кошан (І.Колос, І.К.) та І.Ірлявський.

Говорячи про цих поетів, не можна оминати увагою часопис “Пробоем”, що виходив у Празі з 1933 р. за редакцією С.Росохи, лідера легального націоналістичного руху на Закарпатті. Цей журнал варто розглядати у контексті закарпатської періодики, бо “Пробоем” виходив як “часопис підкарпатської молоді”, був створений працею студентів – вихідців із Підкарпатської України. Літературний доробок журналу складається із творчості І.Кошана, І.Ірлявського, Боевіра, Зореслава.

Перебування у Празі, зв’язок часопису з О.Ольжичем, а отже, і “вісниківцями” ідейно та формально вплинули на творчість молодих поетів: вони формувалися під впливом естетики “празької школи”. У творчості І.Колоса та І.Ірлявського бачимо те ж замилювання класичним віршем, увагу до слова, відчуваємо надзвичайну пристрасність, вибуховість слова за зовнішньою стриманістю, те ж бажання чину, шукання вождів нації.

У часописі “Світло”, що виходив у Мукачеві, був надрукований вірш І.Ірлявського “Шевченко” (1938.—Ч.1). Цей твір, окрім того, що яскраво ілюструє наведену характеристику творчого стилю поета, цікавий ще й особливим тлумаченням постаті Т.Шевченка. У цьому вірші образ Т.Шевченка — це не лише традиційний образ поета, пророка, месника, а й образ вождя, провідника нації, “раси”. Подібне розуміння і бачення образу Шевченка навряд чи можна знайти в українській літературі.

Останньою спробою у створенні культурологічного художньо-літературного журналу перед окупацією Закарпаття угорськими військами, а отже, перед повним припиненням українського національно-просвітницького, літературного руху, був часопис “Говерля: Місячник культури”, що виходив у Хусті за редакцією І.Романа. Вийшло лише одне число цього журналу в січні 1939 р. – у бурхливий період становлення державності Карпатської України. Оскільки інших літературно-мистецьких видань у цей час не було, “Говерля” є певним свідченням розвитку літератури. І можна сміливо стверджувати, що цей часопис засвідчує високохудожній, професійний рівень закарпатської літератури, яка могла б досягти ще більших вершин, якби не була обірвана угорською окупацією, а потім пануванням більшовицького режиму.

З огляду на характер доби панівний настрій поетичних творів – революційно-патріотичний. Він лише видозмінюється від мотивів замилювання красою рідного краю у поезіях І.Далібора (“Осінь на Верховині”), у сонеті Ф.Могіша “Зродився я, мов яструб хижозорий” та теми гордості за свій народ (“Я син цих гір” І.Колоса) — до войовничого вияву духу, до готовності боротися до кінця:

Як буде треба, то з святинь поробимо твердині.

(І.Ірлявський. “Монастир”)

Належно репрезентовані в журналі літературознавство та критика. На сторінках часопису друкувалися праці М.Панькевича “Історія одного мотиву (До драматургії Лесі Українки)”, О.Евфімчука “Українська стихія у Гоголя”, розвідка ОЛЕ “Українська література і 20-річчя большевицької революції”. У рубриці “Рецензії” подані цікаві критичні зауваження на збірки поезій І.Колоса “Молоді мої дні”, Ю.Боршоша-Кум’ятського “Кров кличе”, Ф.Потушняка “Земля”.

Отже, 20 – 30-ті рр. ХХ ст. на Закарпатті — період зародження і становлення нової української літератури. Український напрям у

закарпатській літературі, який ґрунтувався на народнопоетичній творчості та кращих літературних традиціях, єдиний може репрезентувати літературу краю цієї доби. Москвофільська течія, відірвана від життя й орієнтована на книжні взірці, лише гальмувала розвиток літературного життя.

3.2. Літературне життя в Північній Буковині (20 – 30-і роки ХХ століття)

Національно-визвольні змагання українського народу не обминули Буковини. Сучасники революційної доби зазначали: “Революція, яка застала нас зробитися нацією, викликала й до життя дух тієї нації” [143, с.58]. Національне самоусвідомлення виявляється передовсім у розвитку національної літератури. Буковина, всупереч загальноприйнятій думці, у 20-х рр. почала гідно входити в загальноукраїнський культурний і літературний процес. Початок 20-х рр. на цих землях ознаменований появою таких талановитих письменників, як Остап Вільшина, Корнило Ластівка, Дмитро Геродот, І.Бордейний, І.Гаврилюк. Окремі з них – Остап Вільшина, Корнило Ластівка, Ілько Гаврилюк – могли б стати першорядними українськими письменниками, якби їх літературний розвиток відбувався в нормальних суспільно-політичних і духовних умовах. Рівень закарпатської літератури був, на нашу думку, нижчим на початку 20-х років, однак сприятливіші умови, безперервність літературного процесу протягом двох міжвоєнних десятиліть підняли закарпатську літературу на значно вищий щабель.

У Буковині, як і скрізь на західноукраїнських землях, літературний процес ініціювали передовсім літературні видання. Розвиток преси у краї в 20–30-х рр., як і розвиток культурного життя загалом, відбувався в надзвичайно складних суспільно-політичних умовах.

За Сен-Жерменським договором від 10 вересня 1919 р. за Румунією визнано право на територію Південної Буковини, а 10 серпня 1920 р. у Севрі була підписана угода, згідно з якою Румунія окупувала територію усієї Буковини. У період румунської окупації були скасовані всі автономні права Буковини, які вона мала за часів Австро-Угорщини, що перетворило її на румунську провінцію.

У 1918–1928 та 1937–1940 рр. на Буковині панував етап облоги, переслідувалися будь-які вияви українського життя. Визначним українським громадським діячам, які під час війни перебували на Заході, було заборонено повертатися на батьківщину. Усі кафедри з українською мовою викладання у Чернівецькому університеті були закриті. Усі українські товариства, зокрема найважливіше культурно-освітнє товариство “Українська бесіда”, припинили своє функціонування. Скасовані всі права української мови в адміністраціях і судах. Урядовці та вчителі української національності були змушені подати заяву лояльності та скласти іспити з румунської мови. Загалом політика щодо національних меншин мала екстермінаційний характер, офіційно українців вважали румунами, які забули свою рідну мову (закон у справі шкільництва з 26 грудня 1924 р.).

Для ізоляції українського населення Буковини румунський уряд посилив охорону кордонів, запровадив жорстку цензуру. Заборонялися, не випускалися в край і не випускалися з нього українські друковані видання.

Українські видання Буковини були єдиною прикметою українського суспільного життя. На пресу лягли відповідальні завдання: захищати, організовувати народ та виховувати його. Упродовж 1918–1940 рр. на Буковині виходило 34 періодичні видання [233, с.7].

“Літературні сторінки” були невід’ємною складовою частиною буковинської преси. Художні твори, невеликі за обсягом, час від часу друкувалися в “Каменярах” (1921–1922), “Хліборобській правді” (1923–1935), “Зорі” (1924–1925), “Часі” (1928–1940), “Українському народі” (1933),

“Українській ластівці” (1933–1938) та інших виданнях. Однак упродовж двох міжвоєнних десятиліть на Буковині виходило лише два літературно-мистецькі видання – “Промінь” (1921–1923) та “Самостійна думка” (1931–1936). Значну увагу літературним питанням приділяв також часопис “Самостійність” (1934–1936).

На початку 20-х рр. гурт молодих письменників об’єднався навколо часопису “Промінь”. “Промінь” був першим буковинським літературно-мистецьким виданням після війни і єдиним українським журналом періоду облоги.

Перше число “Променя” вийшло у травні 1921 р. Видавало часопис українське академічне товариство “Союз”. Із січня 1922 р. журнал почав видавати Комітет молоді, за редакцію відповідав І.Пігуляк, відомий громадський діяч. У редакційній програмній статті видавці зазначали: “Наш місячник не є тим органом, що його видавало товариство “Союз”... Мета нашого органу: збудити наше громадянство до праці та піднести добробут нашого народу” [39].

Виконуючи задекларовану програму, часопис публікував статті, які порушували суспільно-політичні, молодіжні, зокрема студентські, проблеми, однак головну увагу “Промінь” приділяв питанням літератури.

Літературний доробок журналу значний, “Промінь” ознайомлював читачів передовсім із творчістю сучасних буковинських письменників або літераторів, які проживали в той час на Буковині. Репертуар журналу формували видавці - студенти, очевидно, саме тому творчість письменників старшого, довоєнного, покоління, за винятком Ольги Кобилянської, не представлена в журналі. О.Кобилянська, живий класик української літератури, користувалася великим авторитетом, її творчість була орієнтиром у мистецьких пошуках молодих літераторів. З нагоди 35-річчя її літературної діяльності вийшло окреме число журналу (1922.–Ч.2), в якому були надруковані розвідка О.Грицяя “Ольга Кобилянська”, вірш М.Марфієвича “Кобилянській”, а найголовніше – бібліографія творів

письменниці, писаних українською та німецькою мовами.

У часописі опубліковано такі твори О.Кобилянської, як новела “Осенею” (1921.– Ч.1) та повість “Василка” (1922.–Ч.4, 5, 6). Перший твір – це передрук відомого твору, написаного 1900 р. Твір “Василка” значно цікавіший для нас, адже це його перша публікація. Повість “Василка”, як і багато інших творів письменниці, розвиває жіночу тему. Головною героїнею твору є сільська жінка, мати двох дітей, яка через життєві обставини залишається одна. Чоловік Василки поїхав до Канади на заробітки і, пропрацювавши там сім років, загинув. Василка залишається самою, зовсім беззахисною перед навколишнім світом, страхіттями війни. Василка – персонаж надзвичайно привабливий, вона розумна, впевнена, мужня, вольова жінка, яка бореться за існування, добробут своїх дітей. Суспільно-політичні обставини змусили і її, одну жінку, брати участь у війні: Василка, ризикуючи життям своєї родини, переховує від російських військ українця – “австріяка”. Василка уособлює багатьох українських жінок, доля яких, як і героїні, була нещасливою, скаліченою важкими умовами життя, злиднями, війною.

Із старшим поколінням буковинських письменників читачів пов’язує також творчість Д.Макогона, вчителя, культурно-просвітницького діяча, батька Ірини Вільде. Частина творів Д.Макогона – нариси “Сон”, “Вірна дійсність”, “Звізда” (1923.–Ч.3-4) – були skonфісковані, румунська цензура залишила тільки білі сторінки. У часописі опубліковано вірш “В тяжку годину” (1923.–Ч.5-7), який закликає до праці в ім’я своєї батьківщини, та нарис “Шпигун” (1921.–Ч.1). Нарис “Шпигун” змальовує трагедію українського народу, мирного населення під час війни. Ситуація, зображена у нарисі, типова під час воєнних дій: австрійські військові переслідували українських селян за підозрою у шпигунстві. В оповіданні Д.Макогона за втечу сина терпить, зазнає знущань мати, яка навіть не знає, де її син.

До війни розпочав свою літературну діяльність Д.Хоров'юк; 1907 р. письменник надрукував низку оповідань у “Літературно-науковому вістнику”, про які схвально відгукнувся І.Франка. Д.Хоров'юк помер 1916 р. від тифу. У журналі були надруковані не опубліковані раніше оповідання “Кислий хліб” (1922.–Ч.3), “Спомин” (1922.–Ч.10). Нариси, написані майстерно, легко, виявили велике літературне обдарування автора.

“Кислий хліб” – оповідання побутово-психологічне, в основі сюжетного конфлікту покладені нескінченні суперечки подружжя, які виникають через різницю у побутових звичках. Кислий хліб, який не хотіла пекти дружина, став символом сімейних негараздів і проблем. “Спомин” – оповідання соціально-побутове, у ньому автор звернувся до теми, поширеної в нашій літературі, – смерті робітника. В оповіданні Д.Хоров'юка один із двох друзів – Андрій – гине під час рубки лісу.

Чи не найпоширенішою темою літературних творів, друкованих у “Промені”, є антивоєнна тема. Буковина під час Першої світової війни була театром воєнних дій і постраждала найбільше з усіх українських територій. Війна залишила глибокий слід у душах краян.

Ненавистю до війни, її руйнівної сили пронизані нариси Юрія (Арсена) Мандрика. Нарис “Могили” (1922.–Ч.3) – це низка етюдів, рефлексій, які виникли в автора біля місць вічного спочинку воїнів. Твір справляє дивне враження, особливо в контексті біографії письменника, – Ю.Мандрик помер 1919р., втративши на війні здоров'я. Незважаючи на втрати, автор закінчує нарис оптимістично: “...із могили виросте сила, котра поведе нас іншою дорогою, до нового життя”.

Цікавим, передусім композиційно, є інший твір Ю.Мандрика “Рятунок” (1921.–Ч.1), побудований як новела у формі листування, яке складають листи сестри до брата. Тематика новели антивоєнна, хоч у “Рятунку” немає картин бойових дій чи смерті. Однак війна іншим чином скалічила людські долі: брат із страченим здоров'ям повертається з війни, а

сестра, щоб не вмерти з голоду після зруйнування рідної оселі, стає повією. Зрозуміло, що повноцінний порятунок від наслідків війни героям твору знайти важко.

Антивоєнну тематику розвивають нариси І.Пігуляка “Війна”, “Заплата”, а також поезії Марієнка “По війні”, М.Марфієвича “Квіти”.

Нещадним звинувачувачем війни виступив Корнило Ластівка у циклі нарисів “Війна” (1923.–Ч.2). Одним із кращих творів письменника є поезія “Плач Єремії” (1923.–Ч.3-4). Відомий біблійний сюжет, до якого звернувся автор, відкриває, підсилює сучасну трагедію: у всі часи немає нічого страшнішого від нищення рідної землі.

Талант К. Ластівки – багатогранний. На сторінках часопису він виступав як поет (друкувався також під псевдонімом Вернигора-Вірленко) прозаїк, рецензент. Емігрувавши наприкінці 30-х р. до Відня, став авторитетним дослідником фольклору.

Активний учасник українського перевороту на Буковині 1918 р., К.Ластівка у своїй творчості розвинув національно-патріотичну, революційну тематику. У часописі знаходимо пристрасні зразки громадянської лірики – “До пісні”, “Прийшли кати у нашу хату”, “І я зажив серед пустині”. Звернення до пісні, що кличе до боротьби, як у першій із згаданих поезій, дуже популярне в українській громадянській ліриці; “Прийшли кати...” – ліро-епічний твір; останній вірш з переліку цікавий поєднанням особистих і суспільних мотивів – національна трагедія стає втратою власного щастя для ліричного героя.

Лірика К.Ластівки охоплює багато мотивів: Мабуть, найбільш стилістично і формально довершеною є настроєва, рефлексійна лірика – “Мрія”, “На блідім листку берези”.

Творчість К.Ластівки має ще одну цікаву грань. Письменник неодноразово звертається до жанру літературної казки, ліричної казки, як визначив сам письменник. Його казки-оповідання та притчі – “Казка”, “Зорі”, “На тернистий

шлях життя”, побудовані на фольклорних мотивах, стилістиці, – зайняли б почесне місце в антології такого жанру.

Справжньою окрасою видання є твори Остапа Вільшини (псевдонім Юрія Пантелейчука). Надзвичайно обдарований поет, письменник із високим рівнем літературної освіти й культури, Остап Вільшина міг би стати першорядним українським поетом, якби не передчасна смерть. Письменник помер від сухот 1924 р., проживши всього 25 років. Ще 1923 р. поет підготував дві збірки поезій – “З-над Прута” та “Жмуток незабудьків” (на це вказує літературна хроніка “Променя”) (1923.–Ч.3-4). Однак через брак коштів обидві збірки так і не були видрукувані.

Остап Вільшина у часописі виступив з різножанровою та багатотематичною поезією. Є тут зразки громадянської лірики – “Над колискою” (1923.–Ч.3-4). Як не дивно, але пафос національно-патріотичних почуттів, який переповнював поета, він втілює у формі колискової – у жанрі, який аж ніяк не покликаний надихати на боротьбу. Причому поезія не є штучною, а її патріотичний пафос – силуваним; нова тематика органічно ввійшла у новий жанр.

Художньою довершеністю відзначається поезія “Пісня орача” (1923.– Ч.1), стилізована під народну пісню.

У журналі також були надруковані переспіви поета за мотивами творів Р.Тагора – “Поет” та “Баядера”.

Найбільш повно талант Остапа Вільшини відкривається у пейзажній та настроєвій поезії – “Ой чого ж Ви засмутились”, “Смерека”. Поезія Остапа Вільшини, глибоко вкорінена в народно-пісенну традицію, є найбільш довершеною, коли використовує народнопоетичні мотиви й образи.

Слушною є характеристика творчої манери Остапа Вільшини, яку подає Ф.Погребенник: “За поетичним обдаруванням Остап Вільшина – лірик. Його веснянки, тріолети, пейзажні поезії вражають глибиною висловлених почуттів, образністю і музикальними інтонаціями. Щодо форми вірша, стрункості його

ритміки, то поет у цьому плані досяг певних успіхів. Він дав тонкі зразки ліричних поезій, з яких видно, як глибоко вслухався поет у мелодику народної пісні, як він майстерно володів мовою” [222, с.140].

Поетичний доробок журналу складався також із творів О.Бурливої, П.Зірки, М.Марфієвича, О.Шевчукевича. Поезія цих авторів захоплює щирістю, пристрасністю, однак є художньо недовершеною, жанрово невизначеною. Це переважно пейзажна лірика: “Вже сонце заблисло” О.Бурливої, “Лісова пісня” , “Тепло” О.Шевчукевича, “Так мило, так любо кругом” П.Зірки – та громадянська лірика: “Присвята ідейному студентству” Н.Падури, “Невмируца” М. Марфієвича.

Серед прозових творів вирізняється новизною проблематики повість Ілька Гаврилюка “Наболілі душі” (1923.–Ч.1-7). У творі можна виділити кілька сюжетних ліній. Перша лінія – це шлях формування Юрія, молодого українського інтелігента, як революціонера, відданого українській справі. Паралельно розгортається інша тема – розвиток стосунків чоловіка і жінки, Юрія і Міри. “Наболілі душі” – твір про нову інтелігенцію, повість відзначається новаторством проблематики, глибоким психологізмом. Однак авторові ще бракує літературної майстерності: багато в повісті штучності, її фабула розтягнута. Друк повісті перервався разом із припиненням виходу журналу.

Активно співпрацювало із “Променем” чимало письменників-емігрантів. Часопис ознайомлює читачів із творчістю А.Павлюка (Деся високо в ночі. – 1923.–Ч.5-7) – пейзажно-настрійова поезія, Ю. Дарагана (Як луна загубленого раю. – 1923.–Ч.3-4), символістською поезією К. Поліщука (Пан. – 1923.–Ч.3-4).

У журналі друкувалися новели на тему еміграції: А.Падолиста – “Тихого вечора”, “Потяг розлуки”, К.Поліщука – “Зустріч”, психологічна проза Г.Орлівни – “Перемога”.

Співавтором “Променя” була відома закарпатська поетка Марійка Підгірянка – “Так. Я плакати буду із болю” (1922.– Ч.1), “Калина” (1922. – Ч.9).

“Промінь” намагався “розірвати” цензурний кордон, встановлений румунським урядом, боровся за духовне єднання з українським народом, який проживав на інших етнічних землях. Стаття К.Лавриновича “Мистецтво поза дротами” (1923.–Ч.2), присвячена аналізу таборового часопису “Веселка”, ознайомлює читачів із творчістю письменників-емігрантів. Найвищої оцінки, на думку критика, заслуговує творчість Ю.Дарагана. Загалом рівень цілесвоєнної поезії невисокий: “Ще пара цікавих поезійок А.Павлюка та Б.Гомзина й про решту поетичного матеріалу можна було б не згадувати, якби серед нього не було декілька майстерно складених поезій Є. Маланюка” [143, с.58].

Розвідка К.Лавриновича позначена суб’єктивністю: критик особливо схвально відгукнувся про творчість деяких письменників (за винятком Є.Маланюка), чії імена незабаром зникли з літературного обрію і нічого не говорили ні літераторам, ні читачам.

Літературно-критичний доробок видання, окрім вищезгаданої студії К.Лавриновича, складається зі статей С. Г. (Сидонія Гнідий) “Критика” (1922.–Ч.5) та Остапа Вільшини “Дещо про українські повоєнні літературні змагання” (1923.–Ч. 3-4).

У праці “Критика” автор С. Г. вивчає методологічні проблеми критики. Вона виділяє два різновиди критики: “розкладову” і творчу. Розкладова критика виникла у “розкладовому” суспільстві. Вона не наближує читача до розуміння твору, розклад твору на елементи, на думку автора, є формальним поверховим аналізом: “Вона не входила в зміст твору, а констатувала зверхні факти” [254, с.148]. Головним у художньому творі є зміст, а формальна критика “не приводила читача блище до змісту твору, а противно, витворювала серед загалу упередження до деяких книжок” [254, с.148].

Методологічно правильною, єдино правдивою є, на противагу “розкладовій”, творча критика, яка не розкладає твору на окремі елементи, а навпаки пов’язує в єдине ціле всі його компоненти. Тому ця критика “підносить єство твору й вміє розпізнати розвиток духа й світогляд твору” [254, с.150].

Автор ставить високі вимоги до обдарованості критика, його літературної освіти: “Творча критика мусить стояти на тих самих висотах духа, що творець і його твір, вона може стояти вище, але ніколи нище” [254, с.150].

Стаття Остапа Вільшини “Дещо про українські повоєнні літературні змагання”, як видно із самої назви, інформує читача про новини літературного життя на всіх українських землях, передовсім про літературний процес у Придніпрянській Україні. Автор виявив глибоку обізнаність із літературою та літературним життям у радянській Україні. Він стисло схарактеризував найважливіші літературні угруповання та творчість найвидатніших східноукраїнських письменників – П.Тичини, М.Рильського, футуристів.

У літературному житті Галичини автор виділив такі важливі події, як вихід часописів “Митуса” та “Літературно-науковий вістник”. Письменник схвально оцінив працю “митусівців” над удосконаленням мистецького таланту, розвитком літературної освіти, засуджував міщанство та байдужість західноукраїнських мистецьких кіл: “Через тупоголовість більшої частини старших галицьких “патріотів”, а далі через наших доморослих “критиків” – мусів припинити існування часопис” [41, с.108].

Остап Вільшина, об’єктивно оцінюючи творчість своїх земляків, вказував, що буковинська література ще відстає від рівня розвитку літератури на інших українських землях. Однак поет вірить у майбутній поступ літературного процесу краю, пов’язує цей розвиток із молодією письменницькою генерацією, яка сформувалася під час національно-визвольних змагань: “То все-таки й Буковина спромоглася на кілька досить оригінальних літературних талантів. Досить згадати з молодих К.Ластівку, О.Задуму, І.Пігуляка М.Марфієвича, В.Волинського, Е.Байду-Горленко, щоб мати повне право думати, що й буковинський молоденький літературний рух піде скорим темпом вперед, коли тільки висче наведені поети та письменники не перестануть і надалі над собою інтенсивно працювати” [41, с.108].

“Промінь” перестав виходити восени 1923 р. Літературне життя краю, започатковане кількома молодими талантами, було придушене заборонами та утисками румунської влади. Остап Вільшина, як ми вже згадували, помер; інший активний співробітник журналу М.Марфієвич нелегально перейшов у радянську Україну в пошуках кращої долі; Д.Макогон 1923 р. переїхав до Галичини. Аж до початку 30-х рр. літературне життя Буковини перебувало в занепаді. Українські письменники краю змогли реалізувати свої творчі потенції лише з виходом “Самостійної думки” 1931 р.

Ідея видання “Самостійної думки” виникла в 1929 – 1930 р. серед членів українського академічного козацтва “Чорноморе” в Чернівцях [233, с.98]. До ініціативного комітету входили Я.Канюк, С.Никорович, В.Мамаївський, О.Зибачинський, В.Душелевич, Д.Квітковський.

Перше число журналу “Самостійна думка” побачило світ у січні 1931 р. “Поява цього журналу була свого роду “бунтом” нової, молодішої генерації проти політики старших. Спочатку цей “бунт” мав дійсно характер бунту, бо й склад редакції, й ідеологічне обличчя місячника були дуже неясними. Всі знали, що вони хочуть чогось нового, бо то, що існувало, не задовільняло їх, але, мабуть, ніхто не знав докладно, чого хоче” [112, с.29].

Виходив місячник під різними підзаголовками; журнал літератури, науки та громадського життя (1931.–Ч.1-10); національно-громадський журнал (1932.–Ч.1); національно-громадський та літературний журнал (1932.–Ч.2-21/22); національно-громадський та літературно-науковий місячник (1933.–Ч.1-2); літературно-науковий та суспільно-політичний місячник (1934.– Кн.1-12; 1936.– Кн.1- 12).

Видавцем і редактором журналу був Сильвестр І. Никорович. Редагували видання: Комітет (1932.–Ч.1; 1933-1936), Комітет письменників (1932. – Ч.2-22). Виступав видавцем і Денис Квітковський (1935.– Кн.11-12; 1936).

“Самостійна думка” як літературний журнал так визначала своє призначення: “Самостійна Думка” ставить собі за завдання – по можності

освідомити та духово піднести наш загал. Література займатиме переважну часть на сторінках журналу.

Отворимо місце для кожної кращої думки наших старших і молодих діячів на народній ниві. Нам залежить на тім, щоб згуртувати всі наші літературні та наукові сили в Румунії” [35].

У процесі видання журналу можна виділити два етапи: 1931–1933 р. – час редагування часопису С.Никоровичем; з 1934 р. до 1936 р. фактичним редактором видання був О.Ольжич.

За час редакторства Сильвестра І.Никоровича часопис репрезентував передовсім творчість буковинських літераторів.

Поетичний доробок творили вірші О.Дуди, Корнила Ластівки (Вернигори-Вірленка), В.Олесенка, Т.Чайки, Дмитра Геродота (справжнє ім. ’я – Д.Іванишин), Р.Стефановича, О.Яллового, О.Задуми (псевдонім І.Бордейного), П.Куценка. Провідна тема поезій – зображення національно-визвольної боротьби, розвиток патріотичних мотивів. Вірші О.Дуди “Клич”, “Борня”, “Заповіт батька синові”, “Україна”, “Мій друже”, О.Задуми “Дорогоцінності”, О.Яллового “Імпровізація”, “Фенікс”, П.Куценка “Другові”, “Ще раз, останній раз” сповнені почуття великої любові до України, пристрасного бажання праці для своєї землі, готовності до боротьби заради блага рідного народу.

Щоправда, зображення громадських мотивів у згаданих віршах – дещо однотипне, розвиток національної теми зводиться часто до нагромадження закликів, проголошення ідей. Поезія ж, окрім щирості та відданості справі, оперує ще й іншими категоріями, зокрема потребує літературного таланту та літературної культури. Virізняються серед громадянської лірики твори Вернигори-Вірленка “Надія” (1933.–Ч.1), Р.Стефановича “Сонет” (1933.–Ч.1).

Цікавим є сатиричний вірш Дмитра Геродота “Наші патріоти” (1931.– Ч.3), скерований проти крикунів, “борців” за ідею на словах.

Значне місце в поезії буковинських літераторів посідає соціальна проблематика. Важке становище українців, особливо експлуатація та безправ’я

селян, не могли залишити байдужими митців. У розвитку соціальної проблематики поети часто використовують протиставлення, антитези: зіставлення умов життя різних верств населення (Вернигора-Вірленко. Контрасти.— 1933.— Ч.2) та зіставлення картин природи, що вражають красою, зі злиденим життям буковинців (В.Олесенко. Сон-обнова. — 1933.—Ч.2; Вернигора-Вірленко. Цвіте блакить, мов синє море. — 1931.— Ч.1).

Іронію використано в сатиричному вірші Р.Стефановича “Щасливий мужик” (1932.—Ч.15-16), який є жорсткою критикою офіційної румунської влади.

Традиційною для буковинської поезії, яка орієнтувалася переважно на народну поезію, була пейзажна лірика. Майстерно змальовані картини природи знаходимо у поезіях О.Яллового “Зимовий красвид”, Т.Чайки “Останній цвіт”, “Весняна ніч”, “Сніг”.

Інтимна лірика Вернигори-Вірленка, крім кількох вдалих переспівів “Пісні пісень” — “Я в лелію замінила...” (1931.—Ч.2), не була репрезентована в часописі цього періоду. У наступні роки тема кохання також майже не знаходила відображення у літературних творах. Час національно-визвольної боротьби, час героїв та революційної звитяги породжував літературні твори, які відзначалися політичною заангажованістю, ідейністю, актуальністю. Яскраво ілюструє цю суспільно-політичну ситуацію поезія Сидонії Никорович “Тобі” (1931.—Ч.1). Чудова лірико-психологічна поезія, яка оспівує почуття закоханої жінки, закінчується штучним патріотичним пафосом:

Співай і ти — І в бій ходи

У часописі публікували свої прозові твори М.Вірлинський, І.Яремський, Г.Васько, І.Гаврилюк, О.Дучимінська. З творчого доробку старшого покоління буковинських письменників у журналі були надруковані психологічні новели В.Карбулицького “Звіздар”, “В’януть сили” (1931.— Ч.3) та О.Кобилянської “Чудо” (1931.— Ч. 3).

Головною темою прозових творів була тема України, яку письменники розвивали у різних аспектах.

Молоді письменники, як і їх попередники, традиційно зверталися до соціально-побутової проблематики. Оповідання Г.Васька “Заробітки” змальовує смерть робітника через важкі умови праці – цей сюжет часто зустрічається у буковинській прозі.

Викликає певне зацікавлення повість Сидонії Никорович “На рахманському острові в тяжкій неволі” (1931.–Ч.1-3). Головним героєм повісті є Федір Рахманний, який, повертаючись з полону, потрапляє у ще більшу неволю злиднів, експлуатації. Втечею з нового полону для Федора стає участь у національно-визвольній боротьбі.

Подібний сюжет простежується в оповіданні О. Яллового “Іван дожидав” (1932.– Ч.1), головний герой якого також дочекався свого кращого часу.

Безпосередньо події національно-визвольної боротьби, зокрема партизанської, підпільної діяльності, змальовані в оповіданнях І.Яремського “Козак”, “Шумить ліс”.

Захоплює щирістю почуттів ліричний етюд Дари Макогон (Ірини Вільде) “Краю мій” (1931.–Ч.3), який звучить як покайнна молитва українців за байдужість до рідної землі, боягузство, недостатню самопожертву в українській справі.

Оповідання О.Дучимінської “Коралі” (1931.–Ч.5) – художній переспів народної легенди.

Талановиті зразки психологічної прози подав М.Вірлиний. Його новела “Емігрант Остап” (1939.–Ч.7-8), незважаючи на назву не належить до творів емігрантської тематики, які змальовують побут і моральне та ідейне становлення людини за межами Батьківщини. Остап, головний персонаж повісті, якщо і був емігрантом, то дуже невдалим. Вирішивши поїхати до дядька в Париж, він по дорозі потрапляє у табір для інтернованих. Скориставшись нагодою, Остап втікає з табору. Однак шлях його був іншим, ніж решти втікачів: не на захід, а назад – додому, в Україну. Новела “Химери щастя” (1933. – Ч.9) порушує проблеми взаємин у сім’ї.

Психологію жінки вивчає І.Гаврилук у новелі “Усе одна” (1931. – Ч. 40).

Як зазначали дослідники [233, с.101], вже з 1932 р., журнал почав переходити із надпартійного становища на націоналістичні позиції. З 1934 р., коли часопис почав редагувати О.Ольжич, журнал став органом українських націоналістів та осередком письменників націоналістичного напрямку. Талановито редагований О.Ольжичем, часопис набув репутації одного із кращих літературних видань у Західній Україні. Варто, проте, зазначити, що твори буковинських письменників, і так поверхово представлені у виданнях, майже перестали друкуватися. “Самостійна думка”, відбираючи для публікації літературні твори, віддавала перевагу творчості письменників-“пражан” — О.Ольжича, М.Чирського, Л.Мосендза, О.Лятуринської. На це були поважні причини: творчість письменників-буковинців значно відставала за рівнем в ідейному, стилістичному, формальному розвитку.

Співавторами “Самостійної думки” були літератори, які творили мистецьку основу “Вістника” Д.Донцова. Відповідно, ідеологічні, тематичні, ідейні та художні аспекти творчого доробку журналу визначають риси і притаманні поетам -“вісниківцям”: героїчна настанова до життя, бажання чину для чину, нескореність перед життям, відданість українській справі аж до самопожертви, передчуття неминучої боротьби, оспівування сильних особистостей, розвиток української традиції й історіософії.

Такі ознаки має поезія О.Ольжича “Палеонтологічна робітня”, “Зимівник”, Яро Косача “Хрестоносці”, М.Чирського “Неспокій оця осінь голосить”, О.Лятуринської “Роксоляна”. Привертає увагу також творчість менш відомого поета М.Асканича, співробітника львівського видання “Дажбог” (на жаль, конкретних відомостей про цього автора в довідкових джерелах немає). У “Самостійній думці” опубліковано низку віршів, які змальовують сильні особистості, – “Одисей”, “Татарський ватажок”. У вірші М.Асканича “Марко Проклятий” (1935.–Ч.5-6) автор подає дуже своєрідне тлумачення образу вічного

мандрівника, що значно відрізнялося від українською фольклорної та літературної традиції.

Часто друкували в “Самостійній думці” вірші закарпатських поетів, співробітників празького часопису “Пробоем” (його теж редагував О.Ольжич): М.Рішка – “Настане день”, Боевіра – “Помста”. Таким чином, і в буковинських літературних виданнях знайшла відображення течія активного романтизму.

Особливістю буковинського літературного процесу було те, що волюнтаристський напрям у ньому репрезентувала творчість письменників, які жили і працювали поза межами краю. У Галичині неоромантичну течію розвивали “вісниківці”, на Закарпатті – молоді поети І.Ірлявський, І.Кошан, М.Рішко. На Буковині письменники не змогли вирватися із кола вчорашньої літератури, не змогли дорости до нового світосприйняття і світовідчуття.

Прозовий доробок передовсім збагатила творчість У.Самчука та Л.Мосендза. 1934 р. “Самостійна думка” друкувала роман У.Самчука “Гори говорять!” (Ч.1–12) – перший твір у повоєнній літературі про закарпатських українців. Темою роману є показ зародження і розвитку національно-визвольного руху в Підкарпатській Україні. Еволюція поглядів пересічного українця-гуцула прослідкована через образ головного героя роману Павла Цокана та його братів. Звичайний гуцульський хлопець Павло, дужий, задержуватий, гроза місцевих парубків, політично байдужий, зумів віднайти своє місце в нових суспільно-політичних умовах – він став одним із організаторів національно-визвольної боротьби. Любовна лінія у романі представлена стосунками Павла і Марійки. Марійка – дівчина із ворожого до Цоканів роду. Незважаючи на кохання дівчини до Павла батьки силою віддають її заміж за Грицька Яченюка. Однак з часом молоді закохані з’єднуються. Грицько Яченюк у боротьбі стає на бік мадьяр. Ворожнеча між Цоканом і Яченюком поглиблюється через особисті та політичні мотиви. Фінал роману оптимістичний. Герої твору вийшли переможеними, однак не розгубленими людьми. Майбутнє за такими людьми, як Павло, який, незважаючи на особисті

втрати (смерть дитини, нервова хвороба Марійки після мадярського ув'язнення), не втратив віри, енергії, бажання боротися за кращу долю.

Пізніше в часописі друкувався інший роман У.Самчука – “Кулак” (1935.– Ч.1-12), який приніс авторові всеукраїнське визнання, зробив кумиром націоналістичної молоді. Перша публікація роману була в “Літературно-науковому вістнику” 1931 р., уривок з роману “Гори говорять!” теж друкувався у “Вістнику” 1934 р. У “Самостійній думці” була опублікована повість Л.Мосендза “Засів” (1935.–Ч.5/6-12), відома галичанам, знову ж таки, через “Вістник”. У західноукраїнському літературному процесі повторна публікація цих творів, звичайно, не стала подією, однак для Буковини, більшість населення якої не була ознайомлена з галицькими часописами, публікація цих творів означала наближення до великої літератури, знайомство з літературною культурою інших західноукраїнських земель.

Драматургія у часописі була репрезентована творчістю М.Чирського, який подав п'єсу з часів недавньої національно-визвольної боротьби – “Отаман Пісня” (1936.–Ч.1-12), та історичними драмами С.Черкасенка “Коли народ мовчить” (1933.– Ч. 3-4) і “Северин Наливайко” (1934.– Ч. 1-13).

Вагомим внеском у західноукраїнський літературний процес є літературно-критичний доробок часопису. Журнал “Самостійна думка” зумів сформувати власну критичну школу, а це вдавалося не кожному літературно-мистецькому виданню. З літературознавчими, критичними студіями у часописі виступали О.Ольжич (О.К., О.К-ба), Л.Білецький, О.Грицай, М.Мухин (Читач, Хронікер, Рецензент).

У перших номерах часопису опубліковано історико-літературні нариси відомого критика М.Євшана (Федюшки). Перше число за 1931 р. містить надрукований уперше нарис “Я свідомий, для чого я живу”, рукопис якого випадково знайшли в Луці, звідки автор пішов на війну. У нарисі відображене творче кредо літератора, його життєва позиція: “Я знаю, за що я так сильно змагаюся з стоголовою, безкультурною громадською гидрою... вірю... зійде

сонце свободи й любови” (1931. – Ч.1. – С.3). Схожий за проблематикою інший нарис М.Євшана “Заповіт” (1931.–Ч.2) – уривок з брошури “Великі роковини України”.

Співпрацював із часописом відомий галицький літератор М.Гнатишак. У першому числі за 1933 рік надруковано його працю “Синтетичний театр”.

Проблеми, пов’язані з розвитком тогочасного літературного життя, порушує П.Котович у статті “Тернистими шляхами (з українського літературного сьогодні)” (1933. – Ч.1).

До 1934 р. рубрику “Бібліографія” в “Самостійній думці” вів С. Лакуста, який ознайомлював читачів з новими книгами; чимало рецензій подав також В.Григорійв. С.Лакуста виявив себе більш проникливим критиком, у його оглядах та рецензіях простежується чітка громадянська та літературна позиція, орієнтована на ідеологію націоналізму. Рецензії В.Григоріява зводяться переважно до переказу змісту твору.

Л.Білецький подав до часопису чимало ґрунтовних літературознавчих досліджень. Стаття “Тіни забутих предків” М.Коцюбинського в світлі історичного розвитку” (1933.–Ч.9-12) присвячена вивченню життєвих, історичних джерел відомої повісті М.Коцюбинського. Автор на основі історико-біографічного аналізу виводить витoki сюжету твору з біографії І.Франка, з яким М.Коцюбинський був добре знайомий і духовні страждання якого зобразив у повісті.

У розвідці “Легенда про Дон Жуана в українській драматургії” (1934.– Ч.2-3) Л.Білецький прослідковує, як реалізовується відомий у світовій літературі сюжет-легенда про Дон Жуана в українській драматургії. Автор показує, що українські письменники – Леся Українка у драмі “Камінний господар” та С.Черкасенко у драмі “Дон Хуан і Розіта” (вперше надрукованій у “Нових шляхах”) – по-новому підійшли до використання цієї теми. Згадані автори зуміли у новому світлі представити образ Дон Жуана, по-своєму розставити смислові акценти. На думку дослідника, особливо цікавою є п’єса С.Черкасенка, який,

можливо, перший у літературі змалював образ Дон Жуана без романтичного ореолу, розвіявши міф про нього як про героя з нереалізованим творчим потенціалом. С.Черкасенко зумів зобразити Дон Жуана як безпринципного, цинічного чоловіка, для якого жодне почуття не є справжнім.

В іншій праці Л.Білецького “Тарас Шевченко і його історіософія” (1934.–Ч.4) досліджується еволюція поглядів геніального поета на українську історію та майбутнє народу.

“Самостійна думка” надрукувала добірку статей О.Ольжича (О.К., О.К-ба) про сучасний український літературний процес. Його праця “Голод і сучасна українська література” (1934.–Ч.2) – синтетичне дослідження про втілення трагічної теми – голодомору – в українській літературі. У контексті недавніх подій у Наддніпрянській Україні автор зазначає, що художній твір про голодомор 1933 року може бути створений лише в західноукраїнській літературі. Цей твір обов’язково повинен бути написаний письменником під кутом зору філософії “трагічного оптимізму”, який не лише відтворить трагічні події, а й зможе знайти в них епічну героїку, підняти народ до визвольної боротьби.

У статті “Войовнича неокласика” (1935.–Ч.9/10) О.Ольжич намагається знайти та обґрунтувати ідейні орієнтири нової літератури.

Головна риса сучасної поезії, на думку автора, – мілітаризм: зображення боротьби, прагнення боротьби, пошуки героїчних подій та постатей. Поети віднайшли нове джерело героїки. Якщо для доби Шевченка ідеалом мужності, звитяги слугувала козаччина, то “войовнича неокласика свідомо звернулася до першоджерел нашої сили – дружинного лицарства, з його світовідчуттям, життєвою філософією та чеснотами” [208, с.551]. Як найвищі здобутки останньої доби, автор відзначає “подолання смерті, віднайдення цінностей, що виходять поза межі шлунку, поза межі життя одиниці й покоління” [208, с.552].

Талант М.Мухина як критика, мабуть, найповніше розкрився у співпраці із “Самостійною думкою”. У часописі він виступав із літературознавчими студіями – “Більше світла” (розвідка про М.Драгоманова) (1936.–Ч.1), рецензіями,

хроніками, літературно-критичними статтями. Найчастіше статті М.Мухина були присвячені аналізу творчості сучасних західноукраїнських письменників. Найвизначнішим літературознавчим дослідженням стала розвідка “Літературні нариси” (1935.–Ч.1-9/10), яка вийшла згодом окремою книгою [298]. М. Мухин (Читач) подає серію літературних портретів письменників Західної України: Б.Кравціва, Ю.Липи, Є.Маланюка, Л.Мосендза, О.Ольжича, Б.-І.Антонича. Автор влучно й тонко схарактеризував особливості творчої манери кожного письменника, еволюцію їх поглядів, проблематику творчості. М.Мухин у статтях керувався ідеологією та методологічними засадами критики Д.Донцова, відповідно творчість Б.-І.Антонича отримала найбільше критичних зауважень, передовсім за ідейну “невизначеність”.

У рубриці “Літературна хроніка” М.Мухин подавав новини з галицького літературного життя. Хронікер позитивно відгукувався про часописи “Дажбог”, “Пробоем”, а тижневик “Назустріч”, який об’єднував вільних від ідеологічних засад митців, піддав жорсткій критиці за продукування “бульварної” літератури, безідейність. З приводу перемоги новели Ю.Косача “Змія” на літературному конкурсі тижневика “Назустріч” М.Мухин відгукнувся так: “Кожний, хто уважно прочитав твір, побачить, що Косач свідомо писав “під смак” знаменитих проводирів і репрезентаторів “львівської критики” (вони ж і редактори “Назустріч”), свідомо написав у найвищій мірі фальшиву і жорстоку бульварну річ, влучивши у серце автора нескореного твору “Очі й уста” (М.Рудницького.– М. Г.), що від стількох літ волею львівських опортуністичних верхів творить на сторінках найстарішого українського денника суд і розправу над бідолашною українською літературою” [298, с.875]. Тон статті, звичайно, надто іронічний та в’їдливий, однак це була, по суті, відповідь М.Рудницькому, чимало літературних студій якого відзначалися сарказмом, зверхнім тоном. Окрім того, з оцінкою М.Мухина можна погодитися: на нашу думку, новела “Змія” (Назустріч.– 1934.– Ч.27) не належить до найкращих творів Ю.Косача, й оцінка журі була, мабуть, завищеною.

Таким чином, часопис “Самостійна думка” відіграв помітну роль у культурно-мистецькому житті краю. Єдиний літературний місячник на Буковині у 30-х роках гідно і повноцінно реалізовував своє призначення.

Упродовж 1934 – 1936 рр. виходив тижневик “Самостійність”, один з небагатьох часописів, який приділяв значну увагу літературним питанням. “Самостійність” як суспільно-політичний часопис націоналістів друкував художні твори, які плекали культ боротьби, самопожертви та національного героїзму. Співавторами літературного додатку часопису були О.Дуда, В.Олесенко, Т.Дмитренко, І.Одовічук, І.Бордейний (Ахмуд Аз як автор віршів, О.Задума як автор нарисів) та О.Масікевич, І.Яремський, М.Петро, М.Гурко, які друкували прозові твори – нариси.

Літературно-критичний характер мають статті, підписані криптонімом А.О., – “З молодого Парнасу” (1934.–Ч.16, 17, 19, 21) та “На маргінесі” (1934.–Ч.25, 26, 27).

У статті “З молодого Парнасу” автор порушує проблему організації письменницьких товариств, зокрема, аналізує діяльність галицьких мистецьких об’єднань “Листопад” та “Недея”, які виникли на початку 30-х рр. Причинами занепаду їх діяльності є, на думку автора, відсутність спільної ідеї та видання. У статті “На маргінесі” автор закликає до створення письменницького товариства на Буковині, яке б сприяло розвитку літературного життя краю: “Ядро такого союзу надавало б відповідний тон молодій літературі, що був би безпекою до правдивого розвитку. Стан української літератури надійний лиш на молодняк” [12]. Однак заклики автора залишалися без підтримки громадськості. А з 1937 р., коли на Буковині запанував військовий стан, режим авторитаризму та королівської диктатури, літературне і культурне життя було припинене репресивними заходами.

Підсумовуючи сказане, відзначимо, що у 20 – 30-х рр. ХХ ст. на Буковині, незважаючи на надзвичайно важкі суспільно-політичні умови, румунізацію, урядові утиски, все-таки відбувався розвиток літературного життя. У

буковинському літературному процесі можна виділити два періоди: перший період пов'язаний із виходом журналу “Промінь” (1921 – 1923), другий – із часописом “Самостійна думка” (1934 – 1936).

Висновки. 20 – 30-і роки ХХ століття стали вирішальними в історії розвитку закарпатської літератури. Міжвоєнні десятиліття – період зародження і становлення нової української літератури в Закарпатті. Український напрям у закарпатській літературі, який ґрунтувався на народнопоетичній творчості та кращих літературних традиціях, єдиний виборював право репрезентувати літературу краю цієї доби. Москвофільська течія, відірвана від життя й орієнтована на книжні взірці, лише гальмувала розвиток літературного життя.

Молода національна українська література цього краю розвивалась дуже бурхливо: українська література на Закарпатті впродовж десятиліть досягла певного художньо-мистецького рівня, особливо в поезії. Творчість поетів В.Гренджі-Донського, Зореслава, І.Ірлявського, І.Колоса належить до кращих здобутків не лише закарпатської, а й всеукраїнської літератури.

Як талановитих прозаїків варто відзначити Л.Дем'яна, І.Невицьку, О.Джумурата, А.Ворона. Однак прозові твори, здебільшого етнографічно-побутові нариси, не переросли межі провінційності, не піднялися вище рівня місцевої літератури.

Драматургія в літературі краю зовсім не була представлена.

Література Закарпаття розвивалася в нерозривному зв'язку з утвердженням національної ідеї. Тому національно-патріотична тематика й революційно-визвольні мотиви були головними в літературі цього періоду.

Культурно-літературне життя краю реалізовувалося передусім через пресу. Чимало художніх творів та літературознавчо-критичних праць друкувалося на сторінках часописів “Пчілка” (1923 – 1932), “Наш рідний

край” (1926 – 1929), “Свобода” (1922 – 1938), “Наша земля” (1927 – 1928), “Слово” (1935), “Світло” (1938).

Особливо велику роль у розвиткові літературного процесу відіграв часопис “Наша земля” (1927 – 1928) за редакцією В. Гренджі-Донського, який був першим літературно-мистецьким журналом на Закарпатті і першим виданням, що виходило сучасною українською мовою і фонетичним правописом.

“Наша земля” започаткувала також новий для літературного життя краю різновид літературної діяльності – критику. Науково-критичні праці друкувалися також на сторінках “Свободи”, “Українського слова”, “Літературного листка”, “Слова”. Об’єктивними і талановитими критиками, які виявляли високий культурний рівень і велику ерудицію, на сторінках часописів виступили В. Гренджа-Донський, А. Крук, В. Бірчак, І. Колос.

Останнім виявом літературного життя був журнал “Говерля” (1939), співавторами якого були І. Колос, І. Ірлявський, Ф. Могіш, Ю. Боршош-Кум’ятський, А. Вільшицький та ін. “Говерля” засвідчила високохудожній рівень української національної літератури на Закарпатті.

Однак література краю не змогла повноцінно розвинутися: бурхливе літературне життя було обірване в березні 1939 р. з початком угорської окупації.

У складних суспільно - політичних умовах, які склалися в Буковині, українська преса була єдиним виявом українського суспільного і культурного життя.

Розвиток літературного життя в Буковині насамперед пов’язаний із виходом часописів “Промінь” (1921 – 1923) і “Самостійна думка” (1934 – 1936).

“Промінь” як літературний місячник об’єднав на початку 20-х років молоді літературні сили, покликані до життя національно-визвольною революцією. Активними співробітниками видання були Остап Вільшина,

К.Ластівка, Дмитро Геродот, М.Марфієвич, І.Бордейний, І.Пігуляк. Творчість Остапа Вільшини, Корнила Ластівки гідно репрезентують літературу краю в західноукраїнському літературному дискурсі.

Після занепаду літературного життя наприкінці 20-х рр. вихід часопису “Самостійна думка” сприяв значному розвитку літературного процесу. На сторінках журналу виступали переважно письменники, які розвивали напрям націоналістичної літератури в Галичині та на еміграції, – О.Ольжич, О.Лятуринська, М. Асканич, У. Самчук, Л. Мосендз.

“Самостійна думка”, яку фактично редагував О.Ольжич з 1934 року, стає одним із найкращих і найавторитетніших часописів Західної України.

Значну увагу літературним проблемам приділяли також часописи “Українська ластівка” (1933 – 1938) та “Самостійність” (1934 – 1936).

Однією із визначальних рис буковинської літератури є її нерозривний зв’язок із розвитком націоналістичного руху в краї.

На жаль, у буковинському літературному процесі через культурно-історичні обставини, передовсім через перерваність і недовготривалість, не сформувалися повноцінно всі елементи, всі галузі літературної діяльності. Зовсім не розвивалася перекладна справа, у красному письменстві переважала поезія та твори малих прозових жанрів, художній рівень буковинської літератури був значно нижчим порівняно з літературою, яка розвивалася на інших західноукраїнських землях.

ВИСНОВКИ

Західноукраїнська літературна преса 20 – 30-х років ХХ ст. – явище унікальне в історії української літератури й журналістики, її значення у розвитку національної журналістики і літератури важко переоцінити.

Вивчення літературних періодичних видань 20–30-х рр. ХХ ст. на західноукраїнських землях дозволяє зробити такі висновки.

1. Літературний процес 20 – 30-х років – один з найпотужніших періодів в історії української культури, який змінив ідейно-естетичні засади. Національна література була одним з найвагоміших чинників розвитку української культури. Українське культурне відродження, яке спричинило самоусвідомлення і самоутвердження нації, було несумісне з політикою більшовизму – комуністичний режим знищив українське національне культурне життя наприкінці 20-х рр. Відтоді українська національна література розвивається на західноукраїнських землях, вагому роль у розвитку західноукраїнського літературного процесу відіграли літературні видання.

2. В умовах окупаційних режимів Галичини, Закарпаття й Буковини, у скрутних обставинах суспільного й культурного життя українців національно-патріотична періодика відігравала важливу роль в українському національному житті. Періодичні видання, зокрема літературні часописи, були одним з небагатьох виявів українського громадського й культурного життя, а на Закарпатті та на Буковині преса заповнювала всі ділянки суспільного й духовного життя українців.

Незважаючи на утиски, переслідування з боку окупаційних режимів національна журналістика гідно реалізовувала своє призначення, обстоюючи національні інтереси українців.

Упродовж міжвоєнного двадцятиліття відбувався постійний розвиток літературної періодики: літературна преса зросла кількісно і якісно. Ідейний та

художній рівень літературної періодики був дуже високим.

3. Поліфункціональність західноукраїнської літературної преси 20–30-х рр. ХХ ст. зумовила виникнення різнотипних літературних часописів. Так, у тогочасній західноукраїнській літературній періодиці можна виділити 3 типи видань:

- літературно-громадські часописи (найпоширеніший тип видання, в якому, окрім літературних, висвітлювалися суспільно-політичні проблеми. На Закарпатті та на Буковині існував тільки такий тип літературного видання);
- літературно-наукові часописи (приділяли увагу питанням літературним, науковим, культурологічним);
- літературно-мистецькі часописи (найменш чисельна група видань, публікації таких часописів стосувалися лише літературних та мистецьких питань).

Часто тип видання змінювався – як правило, літературно-мистецькі й літературно-наукові часописи ставали літературно-громадськими. Насамперед, це було пов'язано з позицією редактора та вимогами часу.

Українська преса раз у раз наражалася на утиски – те саме видання часто мусило змінювати назви чи відповідального редактора або припиняти вихід на деякий час. Тому для західноукраїнської преси характерна велика кількість недовготривалих органів, а в існуванні довготривалих були довші чи коротші перерви.

На Закарпатті та на Буковині значну увагу літературним питанням приділяли молодіжні часописи: література в цих виданнях посідала головне місце.

4. Літературні періодичні видання (літературно-мистецькі, літературно-наукові, літературно-громадські часописи) періоду міжвоєнтя були невід'ємною частиною літературного життя й водночас активним чинником розвитку літературного процесу.

Функція літературних видань не зводилася лише до реєстрації літературних фактів, літературні часописи не лише відображали літературне життя краю, а й формували його. Від повноцінного функціонування преси залежав всебічний розвиток літератури, подекуди її існування.

5. В умовах бездержавності нації література взяла на себе місію розвитку й обстоювання національної ідентичності, відповідно й західноукраїнська літературна преса періоду міжвоєнтя реалізовувала насамперед це завдання.

Становище недержавного народу змусило літературу виконувати державотворчу функцію. Літератори Західної України вслід за Маланюком (“як в нації вождів нема – тоді вожді її – поети”) прагнули створити бодай національну духовну державу – “храм держави”.

6. Після поразки українців у національно-визвольних змаганнях єдиний літературний процес доби УНР пішов різними шляхами: літературний процес у радянській Україні та літературний процес поза її межами. Західноукраїнський культурний процес також не був однорідним, оскільки він розгортався в різних суспільно-політичних обставинах. Літературний процес у Галичині був самодостатнім, літературний процес на Закарпатті та на Буковині не розвинувся повноцінно. В умовах роз’єднаності нації літератори намагалися творити спільну лінію всеукраїнської літератури. Важливу роль у цьому процесі відіграли письменники-емігранти. Культурний обмін, який свідомо провадила українська еміграція – не що інше, як боротьба за духовне єднання українців.

Міжвоєнне двадцятиліття сформувало поняття всеукраїнської культурної суцільності, а західноукраїнська література міжвоєнного періоду повноцінно реалізовувала функцію духовної соборності нації як передумови соборності державної.

7. Головною рисою тогочасної західноукраїнської літератури, яка об'єднувала письменників різних мистецьких, ідейних напрямів, стало революційне, романтичне світобачення, яке полягало в активному сприйнятті життя та його перетворенні.

8. Головним складником літератури національного відродження на західноукраїнських землях, як і в радянській Україні, була поезія – вірші, поеми, драматичні поеми. Саме вона як вияв національного духу найповніше виявляла пафос національних почувань.

У прозі поширеними були малі жанри – новела, нарис, прозова мініатюра.

Ці поетичні та прозові жанри переважали серед публікацій літературної періодики.

9. Події світової війни та національної революції, які недавно відшуміли, породили нову проблематику літературних творів, досі не знану в українській літературі, – це революційна, стрілецька, антивоєнна, урбаністична тематика.

У прозі найпродуктивнішою залишалася традиційна селянська тематика.

Світоглядна розгубленість, потреба розбудови історіософської концепції України скеровувала погляди літераторів у минуле – у західноукраїнській літературі міжвоєнтя поширеною була історична тематика.

10. Провідну роль у розвитку західноукраїнського літературного процесу, у формуванні мистецьких засад письменників відіграла літературна критика. Проблематика літературно-критичних публікацій, що друкувалися в періодичних виданнях, була зумовлена, насамперед, позицією редактора та ідейно-естетичною орієнтацією видання і стосувалася актуальних питань тогочасного літературного процесу.

У західноукраїнському літературному процесі періоду міжвоєнтя сформувалася “публіцистична” критика, яка розвивалася головним чином по світоглядних лініях. Літературна критика на західноукраїнських землях не була пов’язана з певним літературним напрямом, а репрезентувала ідейно-естетичну концепцію окремих угруповань. Світоглядне розшарування літературного життя спричинилося до виникнення католицької критики, ліберальної критики та критики “творчого суб’єктивізму” (Д.Донцов).

Західноукраїнська літературна преса 20–30-х рр. ХХ ст. – невичерпна тема для досліджень. Літературна періодика 20 – 30-х років ХХ ст. на західноукраїнських землях – як складник національної журналістики і чинник розвитку національної літератури – є важливим джерелом вивчення тогочасного українського літературного процесу. Розуміння духовного й суспільно-політичного контексту доби неможливе без аналізу літературної преси: преса зафіксувала літературні факти в процесі їх творення, відобразила події в різних сферах культурного життя, серед яких література посідає суттєве місце. Сьогодення вимагає всебічного й ґрунтовного аналізу кожного періодичного видання, введення у науковий обіг усіх джерел, які б сприяли вивченню історії розвитку національної української преси і національної літератури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Альманах підкарпатських українських письменників / За ред. А.Ворона, М. Храпка. – Сєвлюш, 1936. – 182 с.
 2. Андрусів С. Модус національної ідентичності: львівський текст 30-х рр. ХХ ст. – Тернопіль – Львів, 2000. – 340 с;
Андрусів С. Проблеми національної ідентичності // Слово і час. – 1997.– №2.– С. 18 – 22.
 3. Антологія сучасної української поезії / Ред. й вст. стаття Є.-Ю.Пеленського – Львів, 1936. – 128 с.
 4. Антонич Б.-І. Криза сучасної літератури // Дзвони. – 1932. – Ч.12. – С.778-783.
 5. Антонич Б.-І. Національне мистецтво // Наука і культура. Україна. – К., 1990. – Вип. 24. – С.230-234.
 6. Антонич Б.-І. Поезія по цей бік барикади // Дзвін. – 1990. – Ч.5. – С.114-116.
 7. Антонич Б.-І. Рец. на книгу В.Кархута //Дажбог.–1934.–Ч.1.– С.17-18.
 8. Антонич Б.-І. Становище поета // Назустріч. – 1935. – Ч.4. – С.1.
 9. Антонич Б.-І. Як розуміти поезію // Назустріч. – 1935. – Ч.15. – С.2.
 10. Антонюк Н. В. Українське культурне життя в “Генеральній губернії” (1939 – 1944) : За матеріалами преси. – Львів, 1997. – 232 с.
 11. А.О. З молодого Парнасу // Самостійність. – 1934. – Ч.16, 17,19.
 12. А. О. На маргінесі // Самостійність. – 1934. – Ч.25, 26-27.
 13. Aramis. Боротьба за душу інтелігенції//Поступ.–1928.–Ч.1-2.–С.13-15.
 14. Астаф’єв А. Художня історіософія: від М. Костомарова до Є.Маланюка // Слово і час. – 1997. – Ч. 2. – С.6-9.
- Астаф’єв А. Парадигма “Схід – Захід” у політичній націософії Д.Донцова // Українські проблеми. – 1999. – № 1-2. – С.169-174.

15. Бабій О. Літературні журнали в 1922 – 1923 рр.// Літературно-науковий вістник. – 1923 . – Ч. 7. – С. 271 – 276.
16. Балега Ю. Художні відкриття чи правда факту ? – Ужгород, 1969. – 220 с.
17. Білецький Л. Головні напрями української літературно-наукової критики за останні 50 літ. – Прага, 1929.– 186 с.
18. Білецький Л. Основи літературно-наукової критики. – Прага, 1925. – Т.1. – 307 с.
19. Білецький Л. Поезія та її критика. – Львів, 1921. – 24 с.
20. Білецький Л. Рецензія на твори С.Черкасенка // ЛНВ. – 1922. – Ч.2. – С.181-191.
21. Білецький О. Двадцять років нової української лірики. – Харків, 1924.– 38 с.
22. Бірчак В. Зореславова казка // Українське слово. – 1936. – Ч.18. – С.4.
23. Бірчак В. Карпатська Україна. Спомини й переживання. – Прага, 1939. – 90 с.
24. Бірчак В. Літературні устремління Підкарпатської Руси. – Ужгород, 1937. –186 с.
25. Бірчак В. Рец. на кн. І. Колоса “Молоді мої дні”// Українське слово. – 1938. – Ч.20. – С.3.
26. Block Notes // Мамай. – 1923. – Ч.1. – С.48.
27. Бобинський В. “Аполітичність” // Вікна. – 1928. – Ч. 4. – С. 23 – 25.
28. Бобинський В. Від символізму – на нові шляхи // Митуса. – 1922. – Ч.1. – С.18-22; Ч.2. – С.52-54; Ч.3. – С.86-88.
29. Бобинський В. Гість із ночі. – К., 1990. – 623 с.
30. Бобинський В. Як ми це бачимо // Вікна. – 1928. – Ч. 4. – С. 21-23.
31. Бойко Ю. О. Ольжич як поет // Бойко Ю. Вибрані праці. – К., 1992. – С. 286-292.
32. Бойчук Б.Є. Маланюк і його доба // Слово.– 1968. – 36.3. – С. 368-375.

33. Вдовичин І. Журнал “Вістник” (1933 – 1939) як джерело з історії політичної думки // Укр. періодика: історія сучасність: Доп. та повід. п’ятої Всеукр. наук.-теор. конференції. – Львів, 1999. – С.153-160.
34. Верниволя В. Українська література. – Львів, 1934. – 40 с.
35. Від видавництва // Самостійна думка. – 1931. – Ч.1. – С.3.
36. Від редакції // Наука й письменство. – 1924. – Ч.1. – С.3.
37. Від редакції / вступна стаття/ // Нові шляхи. – 1929. – Ч. 3. – С.2.
38. Від редакції // Поступ. – 1921. – Ч.2-3. – С.53.
39. Від редакції // Промінь. – 1922. – Ч.1. – С.1.
40. Віконська Д. За силу й перемогу. – Львів, 1938. – 285 с.
41. Вільшина О. Дещо про українські повоєнні літературні змагання // Промінь. – 1923. – Ч.3 - 4. – С.106-108.
42. Габор В. Закарпатська преса 20 – 30-х рр. ХХ ст.// Зб. праць наук.-досл. центру періодики. – 1997 . – Вип. 3-4. – С.209 – 226.
43. Габор В. Поет Іван Колос і літературний процес на Закарпатті // Зб. праць наук.-досл. центру періодики. – 1993. – Вип. 1.– С.251-271.
44. Габор В. Утвердження на Закарпатті українського напрямку та поширення пресою ідей українського націоналізму // Зб. праць наук.-досл. центру періодики. – 1998. – Вип. 5. – С. 351–364.
45. Гальчук М. Літературне життя на підсоветській Україні. – Мюнхен; Париж, 1952. – 31 с.
46. Гарас М. Історичний огляд і сучасний стан української освіти й культури на Буковині // Самостійна думка. – 1934. – Ч.1. – С.68-69.
47. Гнатишак М. Від галицько-руської до всеукраїнської культури // Календар для всіх на 1937 р. – Львів, 1936. – С. 108-109.
48. Гнатишак М. Історія української літератури: Нариси історії української літератури й критики. – Мюнхен, 1994.– 278 с.
49. Гнатишак М. Літературне і суспільне життя // Дзвони. – 1937. – Ч.11/12. – С.465-479.

50. Гнатишак М. Нова українська лірика в Галичині. – Львів, 1934.– 56 с.
51. Гнатишак М. Нова українська лірика в Галичині на тлі західноєвропейської модерної поезії // Дзвони. – 1934. – Ч. 6/7. – С. 307-321.
52. Гнатишак М. Українська лірика в Галичині на тлі західноєвропейської модерної поезії // Життя і школа. – 1962. – Ч.4 - 6.– С. 36-39.
53. Гординський С. На шляхах формальних шукань // Назустріч. – 1936.– Ч.5. – С.4.
54. Гординський С. Наше село й література // Назустріч.–1936.–Ч.8.–С.3.
55. Гординський С. Поет другої генерації // Назустріч. – 1936.–Ч.4.– С.3.
56. Гординський С. Розмова про минулорічну літературу // Назустріч. – 1937. – Ч.3. – С.2.
57. Гординський С. Чотири реторти лірики //Назустріч. –1935. –Ч.2.–С.2.
58. Гординський Я. В чім лежить вартість католицької літератури // Поступ. – 1924. – Ч. 2. – С.67-70.
59. Гординський Я. Про повість у Радянській Україні // Назустріч. – 1935. – Ч.24. – С.3.
60. Грабович Г. До історії української літератури. – К., 1997.
61. Грицков'ян Я. До питання про “Молоду музу” // Варшавські українознавчі записки. – 1989. – Ч. 1. – С. 169 –184.
62. Гушак І. Співець визвольного листопада // Дзвін. – 1990. – Ч. 4. – С.14-15.
63. Декларація І наради західньо-українських пролетарських письменників // Вікна. – 1929. – Ч.6-7. – С.1-2.
64. Державин В. Українська поезія і національна чинність // Антологія української поезії. – Лондон, 1957. – С. 15 – 24.
65. Дерлат Н. Відлуння доби // Альманах УНС на 1977 рік. – С. 97-105.
66. “Дзвони” (1931 – 1939): Анотований покажчик змісту / Укл. М.Комариця. – Львів, 1997. – 190 с.

67. Доленга С. Донцовщина. – Варшава, 1938. – 77 с.
68. Донцов Д. До старого спору // ЛНВ. – 1926. – Ч.4. – С.355-370.
69. Донцов Д. Естетика декадансу // ЛНВ. – 1930. – Ч.9. – С.811-827; Ч.10. – С.896-904.
70. Донцов Д. Криве дзеркало української літератури // ЛНВ. – 1929. – Ч.10. – С.870-888.
71. Донцов Д. Криза української літератури // ЛНВ. – 1923. – Ч.4. – С.351-370.
72. Донцов Д. Крок вперед // ЛНВ. – 1926. – Ч.10. – С.167-183.
73. Донцов Д. На перехресних стежках (До літературної кризи на Великій Україні). – Б. м. в. і року.
74. Донцов Д. Наша доба і література. – Львів, 1936. – 175 с.
75. Донцов Д. Поет твердої душі // ЛНВ. – 1927. – Ч.2. – С.142-154.
76. Донцов Д. Поетка вогняних меж. – Торонто, 1953. – 95 с.
77. Донцов Д. Поетка українського рісорджіменту // ЛНВ. – 1922. – Ч.1. – С.28-44; Ч.2. – С.135-150.
78. Донцов Д. Post scriptum // ЛНВ. – 1930. – Ч.12. – С.1105-1118.
79. Донцов Д. Про молодих // ЛНВ. – 1923. – Ч.11. – С.267-280.
80. Донцов Д. Росія чи Європа? // ЛНВ. – 1929. – Ч.1. – С.68-79.
81. Донцов Д. Сансара // ЛНВ. – 1928. – Ч.2. – С.149-158.
82. Донцов Д. Туга за героїчним. – Лондон, 1953. – 160 с.
83. Дорошенко В. Взаємини Наддніпрянщини з Наддністрянщиною // Альманах “Нового часу” на 1938. – Львів, 1937. – С. 37-46.
84. Дорошенко В. Літературно-науковий вістник. – Авсбург, 1948. – 14 с.
85. Дорошенко В. Рецензія на книгу Я. Цурковського “Прозолоть світанку” // ЛНВ. – 1926. – Ч.1. – С.80-85.
86. Енциклопедія українознавства: Заг. част. / За ред. В. Кубійовича. – К., 1995. – Т.2: Перевид. В Україні. – С.788-800.

87. Енциклопедія українознавства: Заг. част. / За ред. В. Кубійовича. – К.,1995. – Т.3:Перевид. В Україні. – С.793.
88. Енциклопедія українознавства: Заг. част. / За ред. В. Кубійовича. – К.,1995. – Т.3:Перевид. В Україні. – С.981-1005.
89. Еротика, патріотизм, пляни на майбутнє // Назустріч. – 1936. – Ч.3. – С.2-3.
90. Єюп. Рец. на кн. І.Черняви // Дажбог. – 1932. – Ч.1. – С.18.
91. Животко А. Історія української преси. – Мюнхен, 1989–1990. – 334 с.
92. Животко А. Мовна боротьба в пресі Карпатської України. – Львів, 1939. – 16 с.
93. Животко А. Нездійснені пляни видання українських часописів. – Авсбург, 1949. – 23 с.
94. Животко А. Преса Карпатської України.– Львів, 1939.– 42 с.
95. Животко А. Рукописні часописи української молоді.– Львів,1938. – 27с.
96. Животко А. Сучасне українське письменство поза С. С. С. Р. – Прага, 1937. – 20 с.
97. Жуковський А., Квітковський Д. Українська преса і періодичні видання на Буковині // Буковина : її минуле і сучасне. – Париж, Філадельфія, Детройт, 1956. – С.616-658.
98. Заїкин В. Проблеми української літературної критики й естетики в ліберальнім освітленні // Дзвони. – 1932. – Ч.7/8. – С.535-539; Ч.9. – С.606-613; Ч.10. – С.669-674.
99. Заклик до молоді // Літературний листок. – 1929. – Ч.1. – С.1
100. Зореслав. Ще про нашу літературу // Українське слово. – 1934. – Ч.43.
101. Ільницький М. Від “Молодої Музи” до “Празької школи”. – Львів, 1995. – 317 с.
102. Ільницький М. Західноукраїнська і емігрантська поезія 20 – 30-х років. – К., 1992. – 48 с.

103. Ільницький М. “...І жмут цілющих слів” / Поетична творчість Б.Кравціва // Українська мова і література в школі. – 1992. – Ч.11-12.– С. 33-39.
104. Ільницький М. Критики і критерії. – Львів, 1998. – 148 с.
105. Ільницький М. Література українського відродження: напрями і течії в українській літературі 20-х –30-х рр. ХХ ст. – Львів, 1994. – 70 с.
106. Ільницький М. Літературна критика на сторінках журналу “Назустріч” // У кн.: Теорет. та організаційні проблеми реформування репертуару української книги та періодики: Доп. та повідомлення Міжнародної наук. конф. – Львів, 1996. – С.232 – 239.
107. Ісаїв П. З приводу літературної нагороди за 1935р. // Дзвони.–Ч.1/2.– С.46-55.
108. Капраль І. Літературно-критичний процес 20 – 30-х років ХХст. у Галичині на сторінках львівської періодики // Записки ЛНБ ім. В.Стефаника. – Вип. 7/8. – С. 393 – 408.
109. Карби. – 1933. – Ч.1. – С.1-2.
110. Качкан В. Ірина Вільде. – К.,1991. – 159 с.

Качкан В. Хай святиться ім’я твоє: Українознавство і пресологія /ХІХ – перша пол. ХХ ст./ – Кн. 3. – Львів, 1998. – 368 с.
111. Квіт С. Дмитро Донцов : Ідеологічний портрет. – Київ, 2000. – 260 с.
112. Квітковський Д. Боротьба за українську ідею. – Детройт; Нью-Йорк; Торонто, 1993. – 603 с.
113. Кедрин-Рудницький І. Мої шефи-редактори // Календар “Свободи” на 1956 р.– Свобода,1955. – С.78-82.
114. Ковалівський А. З історії української критики. – К., 1926.
115. Ковальський М. Memento vivere // ЛНВ. – 1924. – Ч.3-4. – С.334-340.
116. Коломиєць А. Поет безсилої фрази // Нові шляхи. – 1931. – Ч.3-8. – С.403-405.

117. Коломиєць А. Червона калина (українська націоналістична література) // Нові шляхи. – 1932. – Ч. 6-7. – С.249-262.
118. Коломийців І. Лірики останнього десятиліття // Нові шляхи. – 1929. – Ч.4 – С.322 – 333.
119. Комариця М. Відображення літературного процесу в Галичині 30-х років на сторінках католицького журналу “Дзвони” // Теорет. та організаційні пробл. формування репертуару української книги та періодики: Доп. Міжн. наук. конф. – Львів, 1996. – С.283-292.
120. Комариця М. Діяльність НТШ у висвітленні журналу “Дзвони” // Зб. праць наук.-досл. центру періодики. – 1997.– Вип.3/4. – С. 336 – 345.
121. Комариця М. Довкола літературної дискусії 30-х років: “Чи повинен письменник мати світогляд” // Українська періодика: Історія і сучасність: Доп. та повідомл. п’ятої Всеукр. наук.-теорет. конф. – Львів, 1999. – С.332-337.
122. Комариця М. “І я ... станув перед містичною загадкою свого народу” (В.Пачовський в оцінці критики на стор. галицької преси) // Зб. праць наук.-досл. центру періодики.– 1998.– Вип.5.– С.306-317.
123. Комариця М. “Кастилійка на вигнанні” // Зб. праць наук.-дослідного центру періодики.– 1999. – Вип. 6. – С. 476 – 498
124. Коржунова С. Буковинський поет Остап Вільшина // Радянське літературознавство. – 1970. – Ч.8.
125. Косач Ю. До проблеми історичної повісти // Назустріч. – 1938. – Ч.4.– С.3.
126. Косач Ю. Документ чи література // Назустріч. – 1938. – Ч.9.- С.4.
127. Коструба Т. Аристократизм і інтелігенція // Дзвони. – 1931.– Ч.2.- С.93-99.
128. Коструба Т. Огляд української літератури в 1918-1938 рр.// Життя і слово. – 1948. – Ч.2. – С.115-126.
129. Костюк Г. На магістралі історії // Слово. – 1968. – Зб. 10 . – С.7-29.

130. Костюк Г. У світі ідей і образів. – Сучасність, 1983. – 537 с.
131. Кость С. Нариси з історії західноукраїнської преси першої половини ХХ ст. – Львів, 2002. – 217 с.
132. Кравців Б. Дон Кіхот в Альказарі. – Львів, 1938. – 94 с.
133. Крижанівський А. Вістник, місячник літератури, мистецтва, науки й громадського життя // Ми. – 1934. – Ч.11. – С.182-185.
134. Крук А. Будуймо на...порожні // Наша земля. – 1928. – Ч.1. –С.16-19.
135. Крупський І. Національно-патріотична журналістика України (Друга половина ХІХ – перша чверть ХХ ст.). – Львів, 1995. – 180 с.
136. Крушельницький І. Розуміння мистецтва // Альманах лівого мистецтва. – 1931. – грудень. – С.3-4.
137. Крушельницький І. Три збірки поезій А.Павлюка // Нові шляхи. – 1932. – Ч.4. – С.95-96.
138. Крушельницький І., Щурат С. Лірика на манівцях емігрантщини // Нові шляхи. – 1930. – Ч.7-8. – С.232-235.
139. Кубійович В. Етнічні групи південно-західньої України (Галичини) на 1.1.1939. – Вісбаден, 1983. – 175 с.
140. Кузеля З. Рік 1918 на Україні. – Зальцведель, 1918. – 39 с.
141. Лавріненко Ю. Розстріляне відродження. – Institut literacki, 1959. – 956 с.
142. Лавріненко Ю. Між Каменою і бойовою стійкою // Сучасність. – 1967. – Ч.5. – С.35-42.
143. Лаврінович К. Мистецтво поза дротами // Промінь. – 1923. – Ч.2.– С.58-61.
144. Ласло – Куцюк М. Шукання форми. – Бухарест, 1980. – 327 с.
145. Лелекач М. Ідейний розвій підкарпатської літератури // Пробоєм.– 1934.– Ч.2/10.– С.11-13; Ч.4. – С. 46 - 48; Ч.5. – С. 60 - 61.

146. Леськова М. “Літературно-Науковий Вісник” як культурологічне джерело духовного відродження української нації (20 – 40 рр. ХХ ст.). – К.,1996.
147. Липа Ю. Бій за українську літературу. – Варшава, 1935.
148. Липа Ю. Два роки // Альманах “Нового часу” на 1938. – Львів, 1937. – С. 9-17.
149. Липа Ю. Лист до літераторів // Статті про танк. – Варшава, 1929. – С.8-11.
150. Липа Ю. Українська доба. – Народний стяг, 1936. – 24 с.
151. Лишкевич С. До проблеми “католицька література”// Дзвони. – 1939. – Ч.5/6. – С.168-178.
152. Лишкевич С.На українському Парнасі // Дзвони. – 1934. – Ч.1/2. – С.42-52.
153. Літературна переписка (ред. до А.Коломийця) // Вікна. – 1929. – Ч.11. – С.8.
154. ЛНБ, Відділ рукоп. – Ф.10, спр.6. – Папка 1.
155. ЛНБ, Відділ рукоп. – Ф.10, спр.13. – Папка 1.
156. ЛНБ, Відділ рукоп. – Ф.10, спр.16. – Папка 1.
157. ЛНБ, Відділ рукоп. – Ф.10, спр.24. – Папка 1.
158. ЛНБ, Відділ рукоп. – Ф.10, спр.78. – Папка 3.
159. ЛНБ, Відділ рукоп. – Ф.34, спр.72.
160. ЛНБ, Відділ рукоп. – Ф.232, спр.75.
161. Лободовський Й. Чому штилетом був мій стильос // Письменницький доріст. – 1937. – 1 листопада.
162. Лозинський І. “Інтебмовсегіі” // Слово і час. – 1993. – Ч. 2.– С.78-82.
163. Луців В. Децо про життя і творчість о. Василя Мельника-Лімниченка // Лімниченко В. Вибрані твори. – Прудентопіль; Парана, 1982. – С. 5-14.

164. Луців В. Українська видавнича справа в роках боротьби за державність //Зб. на пошану д. В.Янева. – Мюнхен, 1983.– С. 634-646.
165. Луців Л. З літератури завойовників // ЛНВ. – 1931. – Ч.3.–С.671-677.
166. Луч Харлампій. Обнижені // Учительський голос. – 1934. –Ч.3.– С.2
167. Львів: Літературно-мистецький збірник. – Філадельфія, 1954. – 176 с.
168. Мазур І. Літературно-критичні публікації у часописі “Дажбог” (1932–1935) // Українська періодика: Історія і сучасність: Доп. п’ятої Всеукр. наук.-практ. конф. – Львів, 1999.– С.323 - 332.
169. Маланюк Є. Д.Донцов // Маланюк Є. Книга спостережень. – Торонто, 1966. – Т.2. – С.367-377.
170. Маланюк Є. З Закарпатського Парнасу // Вістник. – 1933. – Кн.12.
171. Маланюк Є. Кінець російської літератури // ЛНВ. – 1926. – Ч.1.– С.43-62.
172. Маланюк Є. Рецензія на книгу Б.-І.Антонича “Привітання життя”// ЛНВ. – Ч.5. – С.475-478.
173. Маланюк Є. Спізнене покоління // Маланюк Є. Книга спостережень. – Торонто, 1962. – Т. 1 – С. 171-178.
174. Мартинюк М. Українські періодичні видання Західної України, країн Центральної та Західної Європи (1914 – 1939 рр.): Матеріали до бібліографії. – Львів, 1998. – 297 с.
175. М.Г. З проблем сучасної літератури // Література. Мистецтво. Наука. – 1932. – Ч.3. – С.2-3.
176. Мельник В. Модернізм української прози: генеза, розвиток, історичне значення // Сучасність. – 1996. – Ч. 12. – С.105-109.
177. Меріям. Нарис сучасної галицької поезії // Літературно-науковий вістник. – 1925 . – Ч. 9. – С.70 – 79.
178. М. Євг. Молоді українські поети Закарпаття // Вістник. – 1938. – Кн.11.

179. Мишанич О. Голос Срібної Землі // Закарпатська правда. – 1990. – 24 лют.
180. Мишанич О. Карпати нас не розлучать – Ужгород, 1993. – 281 с.
181. Мишанич О. Повернення. – К., 1993. – 119 с.
182. Мишлінський Є. Історія і література у дзеркалі преси // Слово і час. – 1997. – Ч. 9. – С. 16-17.
183. Місило Є. Бібліографія української преси в Польщі (1918 – 1939) і Західньо-Українській народній республіці (1918 – 1919). – Едмонтон, 1991 – 250 с.
184. М-й. Рец. на зб. Карабелеша // Літературний листок. – Ч.2. – С.2.
185. М. Л. “Літературно-науковий Вісник”, “Вісник” і “вісниківці”// Альманах-календар “Гомону України”. – Торонто, 1957. – С.67-73.
186. М.О. Молода поезія // Назустріч. – 1937. – Ч. 22. – С.4.
187. Мох О. Добра преса. Як її поширювати, яке її значіння. – Львів, 1938. – 32 с.
188. Муза любові й боротьби. Українська поезія празької школи. – К., 1995.
189. М. Ч-ий. Декілька слів про сучасних поетів на Підкапаттю // Літературний листок. – 1929. – Ч. 10. – С. 2-3.
190. N.N. Про літературну критику і критиків // Дзвони. – 1935. – Ч.2/3. – С.105-109.
191. На Верховині: Збірник творів письменників дорадянського Закарпаття. – Ужгород, 1984. – 176 с.
192. Назарук В. Шукаючи гармонії. Деякі аспекти поезії Антонича // Варшавські українознавчі записки. – 1989. – Зошит 1. – С. 185-194.
193. Назарук О. Матеріалістичний світогляд І.Франка // Поступ. – 1926. – Ч. 7-8. – С.117-123.
194. Наріжний С. Культурна праця української еміграції між двома світовими війнами. – Прага, 1942. – 367 с.

195. Наша література // Українське слово. – 1934. – Ч.7. – С.2.
196. Наша література // Українське слово. – 1934. – Ч.14. – С.4.
197. Наша мета // Українське слово. – 1932. – Ч.1. – С.1
198. Наше завдання // Наша земля. – 1927. – Ч.1. – С.2.
199. Наші цілі // Літературно-науковий вісник.– 1922. – Ч.1.– С.1-5.
200. Неврлий М. Українська радянська поезія 20-х років. – К.,1992. –270с.
201. Нигрицький Л. Епілепсія умів // Поступ. – 1923. – Ч. 9. – С.241-243.
202. Нигрицький Л. З видавничого руху // Поступ. – 1929. – Ч.1-2. – С.298-302.
203. Нигрицький Л. Рецензії // Поступ. – 1930. – Ч. 11-12. – С. 248
204. Нигрицький Л. Сторінка літератури // Поступ.– 1927. – Ч.1-2. – С. 42-45.
205. Нижанківський Б. “Дванадцятка”. Наймолодша львівська богема 30-х років // Сучасність. – 1986. – Ч. 1. – С. 33 – 40.
206. Николишин С. Культурна політика большевиків і український культурний процес. – На чужині, 1947. – 119 с.
207. Новошляхівським попутникам // Вікна. – 1931. – Ч.6. – С.34.
208. О.К. Войовнича неокласика // Самостійна думка. – 1935. – Ч.9-10. – С.550-554.
209. Олійник – Рахманний Р. Літературно-ідеологічні напрямки в Західній Україні (1919 – 1939 роки). – К., 1997. – 240 с.
210. Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі. – К., 1997. – 358 с.
211. Павлюк І. Митець – влада – преса: історико-типологічний аналіз. – Луцьк, 1997. – 110 с.

Павлюк І. Українські часописи Волині, Полісся, Холмщини та Підляшшя (1917–1939). – Львів-Луцьк, 1997. – 179 с.

212. Пазуняк Н. Художня проза Гр. Лужницького-Полянничча // Записки НТШ. – 1996. – Т. 212. – С. 256-265.
213. Паньківський К. Роки німецької окупації. – Нью-Йорк–Торонто, 1965. – 479 с.
214. Пачовський В. Моя сповідь // Дзвони. – 1934. – Ч.4. – С.154-161; Ч.5. – С.234-239.
215. Пачовський В. Срібна Земля. Тисячоліття Карпатської України.– Львів, 1938. – 69 с.
216. Пеленський Є. Плужанство на зламі // Дажбог. – 1933. – Ч.2. – С.32-35.
217. Пеленський Є. Сучасне західньо-українське письменство. – Львів, 1935. – 64 с.
218. Періодика Західної України 20 –30-х рр. ХХ ст. / Матеріали до бібліографії. – Львів, 1998. – 319 с.
219. Петров В., Чижевський Д., Глобенко М. Українська література // Серія: Підручники. – Мюнхен – Львів, 1994. – 242 с.
220. Піддубний Г. Буковина, її минуле й сучасне. – Львів, 1928.
221. Погребенник Ф. Лицар кріса і пера // Слово і час. – 1997. – Ч. 10.– С. 67-69.
222. Погребенник Ф. Шляхами шукань і боротьби // Жовтень. – 1960. – Ч.2. – С. 134-142.
223. Поляннич Б. Стріл у ночі. – Львів, 1936. – 128 с.
224. Попович О. Відродження Буковини. – Львів, 1933. – 120 с.
225. Прапори Духа. Життя і творчість О.Теліги. – На чужині, 1947.– 178с.
226. Преса боротьби й ідеї / Укл. С. Кость. – Львів, 1994. – Т. 1 – 258 с.
227. Радзикович В. Історія української літератури: Нова доба. – Детройт, 1956. – Т. 3 – 129 с.
228. Рахманний Р. Поезія міжвоєнного покоління // Сучасність. – 1970. – Ч. 1. – С. 22 – 37.

229. Репертуар української періодики XIX – XX ст.: Матеріали до бібліографії. – Т. 1: Західноукраїнська періодика 20 – 30 рр. XX ст. / За ред. М. Романюка. – Львів, 1997.
230. Рецензія на кн. В.Бобинського “Ніч кохання” // Поступ. – 1924. – Ч.4.– С.135.
231. Рецензія на кн. В.Бобинського “Тайна танцю” // Поступ. – 1924. – Ч.7-8. – С.199.
232. Романенчук Б. Західноукраїнська література між двома світовими війнами // записки НТШ . – 1996. – Т. 212 – С. 232 – 255
233. Романюк М. М. Українська преса Північної Буковини (1918 – 1940рр.). – Львів, 1996. – 194.
234. Романюк М. М., Галушко М.В. Українські часописи Коломиї (1865 – 1994): Історико-бібліографічне дослідження. – Львів, 1996. – 233.
235. Рубчак Б. Пробний лет // Остап Луцький – молодомузівець. – Нью-Йорк, 1968. – С. 9-43.
236. Рубчак Б. Шукаючи справжнього культобміну, справжнього Зерова і справжньої літератури // Сучасність. – 1965. – Ч. 8. – С. 50-66; Ч. 9. – С.42-61.
237. Рудницький М. Безсюжетщина // Назустріч. – 1934. – Ч.6. – С.3.
238. Рудницький М. 21 книжок за 12 місяців // Назустріч. – 1936.–Ч.2. – С.1.
239. Рудницький М. Журнал для наших родин // Чар-зілля. – 1927. – Ч.1. – С.3-4.
240. Рудницький М. Між ідеєю та формою. – Львів, 1932. – 244 с.
241. Рудницький М. Пляни // Назустріч. – 1934. – Ч.1. – С.1.
242. Рудницький М. Преса і література // Світ.– 1928. – Ч.15-16. – С.2-3.
243. Русин чи українець // Свобода. – 1936. – Ч.20. – С.1; Ч.24. – С.1.

244. Савка М. О. Періодичні видання українських студентів у Празі // 36. праць наук.-досл. центру періодики. – 1998. – Вип. 5. – С. 208 – 219.
245. Савка М. О. Українська еміграційна преса у Чехословацькій Республіці (20 – 30-ті рр. ХХ ст.). – Львів, 2002. – 307 с.
246. Савчук П. Львів мав свою літературну пресу // Ратуша. – 1994.– 25 січня.
247. Сагайдачний П. Вага й сила преси. – Краків , 1941. – 30 с.
248. Салига Т. Високе світло. – Львів; Мюнхен, 1994. – 269 с.
- Салига Т.Імператив. – Львів, 1997. – 1997. – 352 с.
- Салига Т. Продовження. Літ-крит. студії. – Львів,1991. – 254 с.
249. Самчук У. Кілька слів наоспіх // Назустріч. – 1935. – Ч.3. – С.3.
250. Самчук У. На білому коні. – Нью-Йорк – Мюнхен, 1965. – 249 с.
251. Сварник Г. До ідейної біографії Д.Донцова // Українські проблеми. – 1997. – № 1. – С.142 – 148.
- Сварник Г. Чи існувала “Празька школа” української літератури // Українські проблеми. – 1993. – № 2. – С.87 – 98.
252. Свенціцький І. З культурного життя сучасної України. – Львів, 1927.– 40 с.
253. Світ. – 1925. – Ч.1. – С.1.
254. С. Г. Критика // Промінь. – 1922. – Ч.5. – С.148-150.
255. Семчишин М. З книги Лева. Український Львів двадцятих – сорокових років. – Львів, 1998. – 143 с.
- Семчишин М. Українське письменство. – Львів, 1938. – 63 с.
256. Семчук С. Начерк українського письменства. – Йорктон – Вінніпег, 1948. – 94 с.

257. Сидоренко Н. “Задротяне життя” українських часописів на чужині (1919 – 1924). – К., 2000. – 88 с.
- Сидоренко Н. Національно-духовне самоствердження : Преса інтернованих українців та цивільної еміграції. – К., 2000. – 262 с.
258. Сирота Л. Національний модернізм: Пошуки літературних груп “Митуса” і “Скамандер” // Дзвін. – 1996. – Ч.9. – С.139-141.
259. Сімович В. Видавнича справа на Буковині в останньому десятилітті (1918-1928) // Книголюб. – 1928. – Ч.1-2. – С.31-46.
260. Сірка Й. Розвиток національної свідомості лемків Пряшівщини у світлі художньої літератури Чехословаччини.– Мюнхен, 1980. – 191с.
261. Скрипник М., Черняк Є., Ткачук І. Сучасна західно-українська література. – Харків, 1930. – 94 с.
262. Скриптор. Рец. на ст. Л.Луціва “Західноукраїнський літературний доріст” // Назустріч. – 1938. – Ч.10. – С.2.
263. Славутич Яр. Модерна українська поезія. – Америка, 1950. – 71 с.
264. Славутич Яр. Розстріляна муза. – К., 1992. – 181 с.
265. Слово до читачів // Дажбог. – 1932. – Ч.1. – С.19.
266. Сніцарчук Л. В. Українська сатирично – гумористична преса Галичини 20-30-ті рр. ХХ ст. Історико-функціональний аспект та інтерпретаційні особливості. – Львів, 2001. – 240 с.
267. Сонце над Карпатами. – Чернівці, 1945. – 115 с.
268. Сонцесвіт: Літературно-мистецький альманах. – Київ – Львів, 1922. – 70 с.
269. Сонячні кларнети: Антологія української символістської поезії 1920–х / За ред. Є. Пеленського. – Краків, 1941. – 64 с.
270. Статут Товариства письменників і журналістів ім. І.Франка. – Львів, 1928. – 12 с.

271. Степняк М. Західноукраїнська модерна література // Сучасність. – 1962. – Ч. 10. – С. 67 – 76; Ч. 12. – С. 63 – 71.
272. Стерчо П. Карпато–Українська держава: До історії визвольної боротьби карпатських українців у 1919 – 1939 роках. – Львів, 1994 (Репринтне видання).
273. Стерчо П. Національне відродження Карпатської України // Організація Українських Націоналістів: 1929–1954. – Париж, 1955.
274. Стецюк Г. Нація і революція // Альманах “Нового часу” на 1938 рік. – Львів, 1937. – С. 79-85.
275. Струтинська М. Літературно-мистецький Львів крізь призму журналу “Наші дні” // Сучасність. – 1961. – Ч. 10. – С. 37-45.
276. Струтинський М. Вчора і нині української преси в Галичині // Альманах “Нового часу” на 1938. – Львів, 1937. – С. 154-158.
277. Сяйво. – 1930. – Ч.1. – С.1.
278. Тарнавська М. Українська національна революція в поезії (бібліографія). – Славута, 1969. – 8 с.
279. Тарнавський О. Літературний Львів 1939 –1945. – Львів, 1995.– 136 с.
280. Тарнавський О. Письменники Галичини там і тут //Альманах УНС. – Нью- Йорк, 1992. – С. 156 – 168.
281. Теліга О. О краю мій...: Твори, документи, біографічний нарис.– К.,1999. – 496 с.
282. Тернопільський Ю. Українська преса з перспективи 150-річчя.– Джерсі-Сіті, 1978.
283. Тиверець Б.Сучасна українська лірика // Митуса. – 1922.– Ч.1 – С.26-29.
284. Товариство “Просвіта” у Львові: Показчик видань. 1863 – 1939. / Укл. О.Г.Бербєка, Л.В.Головата. – Львів: ЛНБ ім. В.Стефаника, 1996.
285. Українська література. – Берлін, 1943. – 64 с.

286. Українська література в системі літератур Європи і Америки (XIX – XX ст.). – К., 1997. – 264 с.
287. Українська література революційної доби. – Львів – Відень, 1922. – 46 с.
288. Українські літературні альманахи і збірники XIX – поч. XXст.: Бібліографічний покажчик / Склав І. З. Бойко. – К., 1967.
289. Українська преса (Довідник) // Календар для всіх на 1936 р. – Львів, 1935. – С. 139-142.
290. Филипович П. З новітнього українського письменства. – К., 1929.
291. Хланта І. В. Тернистий шлях до храму.–Ужгород, 1934. – 179 с.
292. ЦДІА АНУ у Львові. – Ф.361, оп.1, од. зб.126.
293. Цурковський Я. Моя прилюдна відповідь Мих. Рудницькому. – Львів, 1926. – 7 с.
294. Чапленко В. Пропащі сили. – Вінніпег, 1960.
295. Чар-зілля. – 1927. – Ч.1. – С.1.
296. Черняк Є. Сучасна літературна дійсність на Західній Україні // Сучасна західно-українська література. – Харків, 1930. – С. 17-49.
297. Читач. Літературна хроніка // Самостійна думка. – 1934. – Ч.12.– С.874-876
298. Читач. Сучасні українські поети. – Чернівці, 1936.–122 с.
299. Шаповал Ю. Відновлений “Літературно-науковий вістник” (1922-1939) під редакторством Д.Донцова // Народознавчі зошити. – 2000. – Ч.4. – С.620-630.
- Шаповал Ю. “Літературно-науковий вістник” (1898 – 1932 pp.): Творення державницької ідеології українства. – Львів, 2000. – 352 с.
300. Шаян В. Шляхи нашого джес-бенду // Літературні вісти. – 1927. – Ч.3-4. – С.9-10.

301. Швагуляк М. Українська політична еміграція в Німеччині у 30-х роках ХХ ст. // Українська еміграція. – Львів, 1992. – С. 316 – 334.
302. Шерех Ю. Два стилі літературної критики // Слово і час. – 1992. – Ч.12. – С.9 -18.
303. Шерех Ю. Третя сторожа. – К., 1993. – 234 с.
304. Штан М. Ті, хто читав // Сучасність.– 1994. – Ч. 7-8. – С. 201 – 205.
305. Якубовський Ф. Від новелі до роману. – Держвидав України, 1929. – 265 с.
306. Antonycz B. - I. Poezja po tej stronie barykady // Sygnaly. – 1934. – N. 4-5. – S. 5.
307. Hryckowian I. Grupa “Logos” // Slavia orientalis. – 1990. – T.XXXIX. – N. 1-2. S. 133 – 141.